

Noam Chomsky

**Mediji, propaganda
i sistem**

**MEDIJI,
PROPAGANDA I SISTEM**
Kritika kapitalističke demokracije

Noam Chomsky

Andrej Grubačić

NOAM CHOMSKY

I KRITIKA KAPITALISTIČKE DEMOKRACIJE

U svojim analizama političke stvarnosti i kapitalističke demokracije, Noam Chomsky, najpoznatiji suvremeni lingvist i najznačajnije ime suvremenog anarhizma, često polazi od glasovitog paradoksa kojeg je definirao škotski filozof David Hume - od "paradoksa vlasti". Prema Humeu, jedan od najzanimljivijih problema svake političke konstrukcije jest lakoća kojom se većina, nad kojom se vlada, uvijek prepušta manjini koja ima moć. "Potčinjavanje je implicitno." Kako je, doista, moguće da manjina, koja ima samo monopol nad mišlju, vlada većinom koja raspolaže silom? Humeov zaključak glasi da svaka vlast mora počivati na "kontroli misli". Chomsky ovome suprotstavlja nekoliko primjedbi od koji se najznačajnija odnosi na Humeovu tezu po kojoj kategorija sile pripada isključivo većini nad kojom se vlada. Chomsky tu tezu odbacuje jer smatra da svaka država i svaka vlast, kao oblik institucionaliziranog nasilja, "počivaju na maču", odnosno sili, a to, opet, znači na principu klasne organizacije. Jedan od povijesnih primjera predstavlja Centralna Amerika gdje se, pod pokroviteljstvom SAD-a, u organizaciji državnih "odreda smrti", kroz "internalizaciju terora" i "kolektivnu generalizaciju straha" kontroliraju sindikati, studentske organizacije i seljačke udruge. Sve to, međutim, ne umanjuje originalnost Humeovog paradoksa: svaka država, pa i otvoreno totalitarna, ne može postojati bez određene "proizvodnje pristanka" i kontrole misli, kojom se javno mnijenje pretvara u "zbunjeno stado pasivnih promatrača" (W. Lippman). Chomsky rado citira misao [Aleksandra Gersenkrona] da je "bez obzira na snagu vojske i vještinu tajne policije, naivno vjerovati da su ovi sustavi fizičke prinude dovoljni, neophodno je indoktrinacijom osigurati i pristanak naroda". Humeov paradoks se, dakle, odnosi i na otvoreno totalitarne i na demokratske države. Slučaj ovih potonjih je, dakako, daleko zanimljiviji.

Kategoriji sile, imanentnoj osobini svake države (ako prihvatimo radikalnu političku semantiku Chomskog), posvećena je knjiga "The Washington connection and third world fascism: The political economy of human rights" (suautorstvo s Edwardom Hermanom), dok su ovoj drugoj, manipulativnoj osobini državnog nasilja, "kontroli misli", posvećene knjige "Manufacturing consent: political economy of mass media" (također u suradnji s Hermanom) i "Necessary Illusions" koja se, u ovom tematskom kontekstu, u krugovima kritičara smatra najzreljim i najuspjelijim radom Noama Chomskog.

Potreba za "proizvodnjom pristanka" i "nužnih iluzija" zanemarena je tema u proučavanju suvremene povijesti ideja. Ona se javlja zajedno s prvim demokratskim prevratom u povijesti, s engleskom revolucijom u sedamnaestome stoljeću, kada se "radikalni demokrati" suprotstavljaju uvriježenom stavu po kojemu "ne može biti prave vlasti bez odgovarajućih misterija", pomoću kojih se, opet, stvaraju "odgovorni pojedinci", posve u duhu Lockeovog aksioma po kojemu "obični ljudi moraju biti isključeni iz javnih poslova".

Ovaj Lockeov aksiom je, mutatis mutandis, usvojio i Henry Kissinger, po kojem su za "implicitnu potčinjenost" zaduženi intelektualni menadžeri koji oblikuju konsenzus elita. Kissinger nipošto nije usamljen: sličan stav formulirala je čitava plejada liberalnih i konzervativnih intelektualaca od kojih ćemo spomenuti samo one najpoznatije, Waltera Lippmana i Reinhold Neibuhr. Oni su zdušno zastupali tezu da "odgovorni ljudi" moraju "proizvoditi pristanak" i "nužne iluzije" kako bi "zbunjeno stado" štitili od demokratskog dogmatizma. Ova svojevrsna politička teologija postala je obilježjem intelektualnog diskursa, korporativne prakse i geopolitičke strategije.

Teško je, zaista, izbjeći usporedbu s lenjinističkom koncepcijom avangardne partije koja usrećiteljski vodi "neprosvijedeći narod" prema eshatološkoj predstavi istinske demokracije. Lenjinov entuzijizam i rječnik današnjih državnih intelektualaca je zapanjujuće sličan. Chomsky navodi predviđanje Mihaila Bakunjinina - jedino koje se u povijesti društvenih znanosti pokazalo točnim -

prema kojem se moderna povijest neizbježno kreće k uspostavljanju pseudo-socijalističkih i kapitalističko-menadžerskih birokracija.

Tehnike "proizvodnje pristanka" su se najsavršenije iskristalizirale u SAD-u, najrazvijenijoj kapitalističkoj demokraciji. Tu je službeni diskurs obilježen traganjem za najefikasnijim vidom kontrole i neutraliziranjem "partikularnih interesa". Tako je Trilateralna komisija, savez liberalnih elita Europe, Japana i SAD-a, suočena s "krizom demokracije" do koje je došlo uslijed "demokratskog izgreda" i neumjerene demokracije u nemirnim 1960-ima, ponudila program za jednu "umjerenu demokraciju", u kojoj bi, u potpunosti u ciničnom duhu takove demokratske kulture, nekoliko korporacija kontroliralo sustav informacija, štiteći, naravno, stanovništvo od demokratskog dogmatizma.

Chomsky, u doista iscrpnoj analizi, identificira pet filtera kroz koje vijest, da bi to uopće postala, mora proći: filter korporativnog vlasništva nad medijima, filter reklamiranja i medijskog oglašavanja, filter "stručnih" izvora koji pružaju samo "prave informacije", filter privilegiranih demanata i filter autocenzure ili pragmatičnoga usvajanja službenoga diskursa. Ovakav diskurs, kako nas upozorava Chomsky, ne proizvodi samo država koja predstavlja tek jedan segment u kompleksu moći. Kontrolu nad bitnim aspektima socijalne politike u kapitalističkoj demokraciji ima privatna moć, ona ista moć koja kontrolira i ekonomsku politiku. Nevidljivo prisutstvo korporacija nalazi se u samoj strukturi "nužnih iluzija". Ideološki i kulturni menadžeri pažljivo definiraju različite strategije oblikovanja mišljenja, pri čemu elite imaju monopol nad tržištem ideja, oblikujući tako cjelokupnu percepciju političke realnosti.

Uspostavljeni sustav indoktrinacije, koji Chomsky lucidno razotkriva, ima mnoge fasete. Ipak, glavnu ciljnu grupu predstavlja "neobrazovana masa", većina stanovništva. Ona se mora - kako glasi jedna popularna menadžerska floskula - neutralizirati pomoću "emocionalno potentnih simplifikacija". To znači da je idealna društvena jedinka pojedinac zaokupljen nečim besadržajnim - ideološkom konotacijom ga snabdijevaju televizija i obrazovni sustav, kroz neprestani trening za poslušnost i potrošnju.

Razrješenje Humeovog paradoksa i krize suvremene demokracije sastoji se, prema Chomskom, u prihvaćanju Bakunjinovog stava da je suštinski element čovjekove prirode "instinkt za slobodom", odnosno mišljenje Bertranda Russella po kojem je "anarhizam konačni ideal kojemu se društvo treba pokušati približiti". Anarhizam je za Chomskog tendencija "koja identificira prinudne i autoritarne hijerarhijske društvene strukture, dovodeći u pitanje njihov legitimitet: ukoliko one ne mogu odgovoriti ovom izazovu, što je uglavnom slučaj, anarhizam postaje nastojanje da se moć suzi, a prostor slobode proširi".

Chomsky, međutim, kao originalni interpretator suvremenog anarhizma, koji bi se mogao nazvati "etičkim", ne nudi gotov recept ili jednoznačnu formulu socijalne promjene. On upozorava na teškoću predviđanja najpravednijih oblika socijalne organizacije, kao i na opasnost "statičnih, idealnih alternativa". Samo oprezno, znanstveno iskustvo stečeno brojnim društvenim eksperimentima može pružiti jasnu sliku jednoga pravednog društva, temeljenoga na etičkim principima čiji je izvor ideja anarhizma.

Robert Posavec

UVOD

U razvijenim demokracijama, objašnjava Chomsky, narod se najefektivnije može kontrolirati kontroliranjem misli. Misli su one koje mogu odvesti do djela te ih je stoga potrebno držati na uzici. U svome dugogodišnjem radu, Chomsky razotkriva ulogu medija u cjelokupnome sustavu kontrole i nadziranja, kojim upravljaju megakorporacije, odnosno privatno bogatstvo. Po njemu, mediji imaju presudnu ulogu u sustavu indoktrinacije, zajedno s obrazovnim ustanovama, sveučilištima i koledžima, počevši već od najranijih dana, od samoga vrtića. Sustav indoktrinacije jest taj koji nas uči kako se trebamo ponašati, što trebamo misliti i zastupati.

Takve stvari, kaže Chomsky, se mogu lako otkriti pratimo li medije te pokušamo otkriti njihovu strukturu. "Struktura medija je vrlo slična ostalim institucijskim strukturama", čiji je cilj proizvodnja intelektualne i poslovne elite koja će podržavati interese moćnih. Dakle, proizvodnja "odgovornih ljudi" koji trebaju stvari preuzeti u svoje ruke. Ti "odgovorni ljudi" posjeduju određenu moć, aktivno sudjeluju u političkome životu, dogovaraju kandidate za izbore, te, duboko indoktrinirani, kontroliraju, ili barem pokušavaju kontrolirati, "zbunjeno stado pasivnih promatrača" koji nisu sposobni odlučivati sami za sebe, te, zbog tog razloga, kontrolu nad njihovim životima moraju preuzeti "odgovorni pojedinci".

Da bi određene stvari bile otkrivene potrebno je mnogo rada i ustrajnosti te povezanost s određenom grupom (formalnom ili neformalnom), organizacijom, pokretom. Chomsky naglašava da je određene istine teško otkriti kao "usamljeni pojedinac" jer pojedinac "nema pristup alternativnim izvorima informacija". Alternativni izvori informacija su vrlo važni u današnjemu svijetu, u kojemu vlada nekoliko korporacija i u kojemu mediji, uglavnom, pripadaju određenome lancu. Slika stvarnosti koju ti mediji prikazuju je vrlo često u suprotnosti sa stvarnim problemima i teškoćama. Probleme malih ljudi mainstream mediji redovito izostavljaju, ili, ako se već

odluče na to, spominju besmislene stvari vezane uz njihove vlade i gospodare. U takvoj situaciji su alternativni izvori neophodni želimo li saznati pravu sliku svijeta i baviti se realnim problemima.

Jedan od alternativnih izvora informacija predstavljaju i kompjutorske mreže, koje Chomsky naziva "elitnom privilegijom". Usporedimo li broj priključenih s brojem ljudi na svijetu, vidjet ćemo da, u biti, mali broj ljudi ima pristup takvome izvoru informacija. Svejedno, taj je izvor informacija vrlo bitan te je u nekoliko slučajeva odigrao ključnu ulogu u širenju relevantnih informacija (ponekad baš to 'relevantno' predstavlja problem kad su u pitanju kompjutorske mreže). Jedan od tih slučajeva jest slučaj meksičke pokrajine Chiapas. U Chiapasu je 1994. izbila pobuna potlačenih Indijanaca i jedini izvor koji je permanentno opskrbljivao informacijama su bile kompjutorske mreže. Takvih primjera ima mnogo.

No, nisu kompjutorske mreže jedini alternativni izvor informacija. Mnogi pokreti i mnoge grupe posjeduju vlastite knjižnice, arhive, dokumentacijske centre koji sadrže građu koju je u mainstream tisku nemoguće pronaći. "Izvora je mnogo, samo trebate držati oči otvorenima", kaže Chomsky.

Ova knjiga predstavlja svojevrsan uvod u analizu i kritiku medija Noama Chomskog. On se već tridesetak godina bavi, između ostalog, proučavanjem medija, te ovaj zbornik predstavlja radove od 80-ih do današnjih dana. Možda je važno napomenuti da su najznačajniji radovi Chomskog vezani uz propagandu i medije nastali potkraj 80-ih, od kojih se, pak, ističu "Manufacturing consent: the political economy of mass media" te "Necessary Illusions: Thought Control In Democratic Societies".

ŠTO MAINSTREAM MEDIJE ČINI MAINSTREAM

Iz govora na Z Media Institutu, lipanj 1997.

Jedan od razloga zašto pišem o medijima jest taj što me zanima cijela intelektualna kultura, a dio te kulture koji je najjednostavniji za proučavanje su mediji. Pojavljuju se svaki dan. Možete napraviti sustavno ispitivanje. Možete usporediti jučerašnju verziju sa današnjom. Postoji puno dokaza koji ukazuju na ono što je laž, a što nije, te način na koji su stvari strukturirane.

Moj dojam je taj da mediji nisu nimalo drugačiji od obrazovanja ili, recimo, časopisa intelektualnog mišljenja - postoje određena ograničenja - ali ništa bitno drukčije. Oni djeluju jedni na druge, i to je razlog zašto se ljudi vrlo lagano izmjenjuju unutar njih.

Pogledajte medije ili bilo koju drugu instituciju koju biste željeli razumjeti. Zanima vas njihova unutarnja struktura. Želite saznati nešto o njihovoj ulozi u širem društvu. U kakvome su oni odnosu s drugim sustavima moći i autoriteta? Ako imate sreće, vodeći ljudi u informacijskome sustavu drže unutarnji zapisnik koji vam govori što kane (to je jedna vrsta naučnog sustava). Taj zapisnik nije nekakav dokument na papiru, nego ono što vodeći ljudi u informacijskom sustavu govore jedan drugome o tome što smjeraju. Postoji dosta zanimljivih dokumentacija.

To su tri najvažnija izvora informacija o prirodi medija. Želite ih proučavati kao što bi, recimo, znanstvenik proučavao složene molekule. Dobro bi pogledali strukturu i na temelju toga izveli hipotezu o tome kako bi medijski proizvod trebao izgledati. Nakon toga ispitujete medijski proizvod i gledate kako se prilagođava hipotezi. U biti, sav posao oko analize medija se svodi na ovaj zadnji dio, pažljivo proučavanje medijskog proizvoda i da li se on prilagođava očitim pretpostavkama o prirodi i strukturi medija.

Što otkrivete? Prvo, da postoje različiti mediji koji rade različite stvari, kao što su industrija zabave, Hollywood, saponice, itd., pa čak i većina novina u zemlji (velika većina njih). Oni usmjeravaju masovnu publiku.

Imamo još jedan sektor medija, elitne medije koji određuju program rada i okvir unutar kojega svi ostali djeluju, djeluju zato što su elitni mediji ti koji imaju dovoljno sredstava za takve stvari. Mediji kao New York Times i CBS. Njihova publika su većinom povlašteni ljudi, ljudi koji čitaju New York Times - ljudi koji su bogati ili dio onoga što se ponekad naziva političkom klasom. Oni su konstantno uključeni u politički sustav. To su najčešće menadžeri. Politički menadžeri, poslovni menadžeri (šefovi korporacija, na primjer), znanstveni menadžeri (sveučilišni profesori), ili novinari uključeni u organizaciju načina na koji ljudi razmišljaju i vide stvari.

Elitni mediji su uspostavili okvir unutar kojega ostali djeluju. Pogledajte Associated Press koji konstantno stvara obilje vijesti, popodne se vijesti pojave i s njima svaki dan dolazi "Priopćenje urednicima: Sutrašnji New York Times će imati sljedeće priče na naslovnoj stranici." Svrha toga je da ako ste urednik novina u Daytonu, u državi Ohio, i nemate sredstava da saznate nove vijesti ili jednostavno ne želite o tome razmišljati, takva priopćenja vam govore što su vijesti. To su priče za četvrtinu stranice koju ćete posvetiti nečemu što nema veze s lokalnim stvarima ili nečemu što odvlači pažnju čitatelja. To su priče koje se stavljaju tamo zato što nam New York Times kaže da bi nas to trebalo sutra zanimati. Ako ste urednik u Daytonu, u državi Ohio, to ćete i raditi jer sredstava za nešto drugo ni nemate. Ako iskočite iz tračnica, ako pišete stvari koje se ne sviđaju velikim novinama, brzo ćete za to saznati. Zapravo, baš ono što se desilo u San Jose Mercury News (1) dramatičan je primjer toga. Postoji mnogo načina na koje vas igre moći mogu vratiti na pravi put ako ste slučajno odmaknuli, jer inače nećete dugo trajati. Taj okvir je prilično pouzdan i razumljivo je da je on samo odraz očitih struktura moći.

Stvarni masovni mediji žele odvratiti pozornost ljudi. Neka rade nešto drugo, ali neka nam (vodećim ljudima) ne smetaju. Neka se zabavljaju uz profesionalne sportove, na primjer. Neka svatko postane zaluden profesionalnim sportovima, seks skandalima ili poznatim osobama i njihovim problemima, ili nečim sličnim. Bilo čime, samo da nije ozbiljno. Naravno, ozbiljne stvari su za glavne dečke. "Mi" se brinemo o tome.

Tko su elitni mediji, tko su oni koji određuju program rada? New York Times i CBS, na primjer. Kao prvo, svi oni su velike, vrlo probitačne korporacije. Nadalje, većina njih je ili povezana sa, ili izravno u vlasništvu puno većih korporacija, kao što su General Electric ili Westinghouse. Oni su na vrhu strukture moći privatne ekonomije, a to je jedna vrlo tiranska struktura. Korporacije su u biti tiranije, hijerarhijske, kontrolirane odozgo. Ako vam se ne sviđa što rade, izlazite. Komercijalni mediji su samo jedan dio toga sustava.

Što je sa njihovim institucijskim položajem? Pa to je više-manje isto. Oni i druga središta najveće moći međusobno djeluju jedni na druge - vlada, druge korporacije ili sveučilišta. Pošto su mediji znanstveni sustavi oni blisko surađuju sa sveučilištima. Recimo da ste reporter koji piše priču o Jugoistočnoj Aziji ili Africi. Trebate otići na neko veće sveučilište i pronaći stručnjaka koji će vam reći što napisati, inače biste trebali otići do nekih ustanova, kao što su Brookings Institute ili American Enterprise Institute. Te vanjske institucije su vrlo slične medijima.

Sveučilišta, na primjer, nisu nezavisne ustanove. Postoje ljudi razbacani po njima koji djeluju nezavisno, ali tako je i s medijima. Tako je uglavnom i s korporacijama. Što se toga tiče, tako je i s fašističkim državama. Ali institucija kao takva je parazit. Ovisna je o vanjskim izvorima pomoći, a ti izvori pomoći, privatno bogatstvo, na primjer, velike korporacije i vlada (koja je toliko povezana s korporacijskom moći da ih je teško razlikovati) – oni su, u biti, ono usred čega se nalaze sveučilišta. Ljudi unutar njih koji se ne prilagode strukturi, koji je ne prihvate i ne usvoje (ne možeš raditi s njom ako je ne usvojiš i ne vjeruješ joj), ljudi koji to ne čine će vjerojatno biti iskorijenjeni usput, počevši s vrtićem pa nadalje. Postoji puno vrsta sredstava filtriranja pomoću kojih se rješavaju ljudi koji predstavljaju problem i koji misle za sebe. Vi koji ste studirali na fakultetu znate da je obrazovni sustav dobro opremljen za nagrađujući konformizam i pokornost. Znači, obrazovni sustav je jedan od tih sredstava filtriranja pomoću kojega na vidjelo izađu svi koji predstavljaju problem, a ostaju oni koji iskreno apsorbiraju okvir mišljenja i stavova strukture moći u društvu koje ih okružuje. Elitne

institucije, Harvard ili Princeton, na primjer, su dobro opremljene za socijalizaciju. Ako ste na Harvardu, većina onoga što učite jest ponašanje, kako se ponašati kao član višega sloja, kako pravilno razmišljati i slično.

Ako ste pročitali "Životinjsku Farmu" Georgea Orwella, koja je napisana sredinom četrdesetih, znate da je to satira na Sovjetski Savez, totalitarnu državu. Knjiga je bila veliki hit. Svima se svidjela. Na kraju se ispostavilo da je on napisao uvod u "Životinjsku Farmu" koji je bio zatajen. Pojavio se trideset godina kasnije. Netko ga je pronašao među njegovim papirima. Uvod u "Životinjsku Farmu", nazvan "Književna cenzura u Engleskoj", govori o tome da se knjiga izruguje Sovjetskome Savezu i njegovoj totalitarnoj strukturi. Ali Orwell je u tom uvodu također rekao da Engleska nije puno drugačija. Mi nemamo KGB za vratom, ali krajnji ishod je skoro isti. Ljudi koji imaju samostalne ideje ili koji krivo razmišljaju su isključeni.

Orwell spominje i institucijsku strukturu, u dvije rečenice. Pita se zašto se takve stvari dešavaju? Prvo zato što su novine u vlasništvu bogatih ljudi koji se brinu da samo određene stvari dođu do javnosti. Drugo, kada prolazite kroz elitni sustav obrazovanja, kada prolazite kroz škole u Oxfordu, učite da postoje određene stvari o kojima nije prikladno govoriti i određene misli o kojima nije prikladno razmišljati. To je socijalizacijska uloga elitnih institucija i ako se tome ne prilagodite, najčešće ste vani. Te dvije rečenice sve govore.

Kada kritizirate medije i kažete: "Pogledaj, ovo piše Anthony Lewis, ili netko drugi, jako se naljute." Kažu, s pravom, "nitko meni ne govori što da pišem. Pišem što god želim. Sve ovo o pritisku i ograničenjima su gluposti jer ja nikada nisam pod nikakvim pritiskom". Što je i točno, ali radi se o tome da ti ljudi ne bi bili na tim pozicijama da već prije nisu dokazali da slijede partijsku liniju. Da su započeli za stolom Metroa, ili nečemu takvom, te radili neprikladne priče, nikada ne bi došli do položaja na kojemu sada mogu reći što god žele. Isto se može reći za fakultete u okviru više ideoloških disciplina. Prošli su kroz sustav socijalizacije.

Pogledajmo strukturu čitavog sustava. Kakve vijesti očekujete? Prilično je očito. Uzmimo na primjer New York Times. To je jedna

korporacija koja prodaje svoj proizvod. Proizvod je čitalačka publika. Oni ne zarađuju kada mi kupimo novine. Čak su i sretni što ih mogu staviti besplatno na internet. Oni, zapravo, gube novce kada mi kupimo novine. Proizvod su privilegirani ljudi, baš kao i ljudi koji pišu za novine, znate, ljudi najvišega ranga koji donose odluke u društvu. Proizvod morate prodati tržištu, a tržište su, naravno, oglašivači (druge korporacije). Bili to TV ili novine, ili bilo što drugo, oni prodaju publiku. Korporacije prodaju publiku drugim korporacijama. U slučaju elitnih medija, to je veliki posao.

Pa što očekujete da se dogodi? Što bi ste pretpostavili o prirodi medijskog proizvoda, uzimajući u obzir dane okolnosti? Što bi bila vaša hipoteza, što nagađate? Očita pretpostavka je ta da će medijski proizvod reflektirati interes prodavača i kupaca, institucija, sustava moći koji ih okružuju. Bilo bi čudo da se to ne dogodi.

Drugo što možete pretpostaviti je to da je ova cijela tema tabu. Ako idete na Kennedy School of Government ili na Stanford i studirate novinarstvo i komunikacije ili političke znanosti, ovakva pitanja se neće pojavljivati. To jest, ne smije se uopće raspravljati o dokazima koji potvrđuju taj tabu i o pretpostavci da bi netko slučajno mogao postaviti ta pitanja bez ikakvog znanja da o tome ne smije govoriti. Ako pogledate institucijsku strukturu, reći će te: to se mora tako odvijati jer zašto bi ti ljudi htjeli biti razotkriveni? Zašto bi oni dopustili kritičku analizu onoga što namjeravaju? Odgovor je taj da nema razloga zašto bi oni to dopustili, i ne dopuštaju. Opet, to nije namjeravana cenzura. Vi jednostavno ne možete doći do njihovih položaja. To uključuje ljevičare (ono što zovemo ljevičarima), kao i desničare. Jedino ako ste bili primjereno socijalizirani i istrenirani tako da neke misli jednostavno ne posjedujete, tada možete biti na tim položajima. Tako imamo drugo pravilo predviđanja koje kaže da o prvom pravilu nije dozvoljeno razgovarati.

Zadnja stvar koju ćemo proučiti jest znanstveni okvir u kojemu se sve ovo odvija. Da li ljudi na visokim položajima u informacijskome sustavu, uključujući medije, oglašavanje i akademske političke znanosti, da li ti ljudi imaju jasnu sliku onoga što bi se trebalo dogoditi kada pišu jedni za druge (ne kada drže diplomatske govore)?

Kada držite govor na nekoj svečanosti, promociji, to su samo riječi. Ali kada oni pišu jedni za druge, što ljudi kažu o tome?

Tu imamo tri struje koje ćemo pogledati. Prva je industrija za odnose s javnošću, znate, industrija za propagandu najvećih poslova. Pa što kažu vođe industrije za odnose s javnošću? Druga struja su ono što zovemo javni intelektualci, veliki mislioci, ljudi koji pišu opaske autora i takve stvari. Što oni kažu? Ljudi kao oni koji pišu impresivne knjige o prirodi demokracije. Treća struja je akademska, naročito onaj dio političkih znanosti koji se bavi komunikacijama i informacijama, te stvarima koje su dio političkih znanosti zadnjih sedamdeset ili osamdeset godina.

Razmotrite te tri struje i vodeće osobe koje su pisale o tome. Svi oni kažu (djelomično citiram) da su masovna populacija "neobrazovani i dosadni nestručnjaci". Moramo ih držati izvan javne sredine zato što su preglupi i ako ih uključimo samo će stvarati neprilike. Njihov posao je da budu "promatrači", ne "sudionici".

Svako malo im je dopušteno glasati, izabrati jednog od onih pametnih tipova. Tada se od njih očekuje da odu doma i rade nešto drugo, gledaju nogomet, na primjer. Ali "neobrazovani i dosadni nestručnjaci" moraju biti promatrači, ne sudionici. Sudionike zovemo "odgovorni ljudi", a pisac je, naravno, uvijek jedan od njih. Nikad se ne postavlja pitanje zašto sam ja "odgovoran čovjek", a netko drugi je u zatvoru? Odgovor je očit. To je zato što je ta osoba pokorna, a ova druga samostalna. Ali to pitanje se ne postavlja, naravno. Znači, imamo pametne ljude od kojih se očekuje da upravljaju svime i ostale od kojih se očekuje da budu izvan svega, a mi ne smijemo podleći (citiram iz jednoga akademskog članka) "demokratskim dogmatizmima o ljudima kao najboljim sucima svojih interesa". Oni to nisu. Ljudi su jako loši suci svojih interesa i zato smo mi tu da radimo za njihovo dobro.

Zapravo, to je jako slično lenjinizmu. Mi radimo za vas i mi to radimo za svačiji interes, i tako dalje. Valjda je to jedan od razloga zašto je ljudima kroz povijest bilo tako jednostavno prebaciti se od zanesenog staljinista do pristalice moći SAD-a. Ljudi se brzo prebacuju s jedne pozicije na drugu, budući da je to sve, u biti, ista

pozicija. Ne radi se o nekom velikom pomaku, već o drukčijoj procjeni pozicije moći. U jednome trenutku pomisliš da je ovdje, u drugome da je tamo. Uzimaš istu poziciju.

Kako se sve ovo razvilo? Ima zanimljivu povijest. Dosta toga proizlazi iz Prvoga svjetskog rata koji je bio velika prekretnica. Znatno je promijenio položaj SAD-a u svijetu. Kvaliteta života, zdravlja i dug život nije bio postignut među višim slojevima u Velikoj Britaniji sve do početka dvadesetoga stoljeća, a kamoli negdje drugdje u svijetu. SAD su bile iznimno bogate, s ogromnim prednostima, te su krajem devetnaestoga stoljeća postale ekonomski najmoćnije na svijetu. Međutim, nisu bile veliki igrač na svjetskoj pozornici. Moć SAD-a se proširila na Karipske otoke, dio Pacifika, ali ne i puno dalje.

Tijekom Prvoga svjetskog rata odnosi su se promijenili. Još su se dramatičnije promijenili tijekom Drugoga svjetskog rata. Nakon Drugoga svjetskog rata SAD su više-manje zagospodarile svijetom. Promjena je postojala već nakon Prvoga svjetskog rata, a Amerika je od dužnika postala zemlja koja daje kredite. Nije bila moćna kao Velika Britanija, ali je po prvi put postala bitna u svijetu. To je bila samo jedna od nekoliko promjena.

Prvi svjetski rat je bio doba kada je državna propaganda po prvi put bila dobro organizirana. Britanci su imali Ministarstvo Informacija, i bilo im je iznimno potrebno jer su morali uključiti SAD u rat, inače bi došlo do neprilika. Ministarstvo Informacija je bilo opremljeno za slanje propagande, uključujući i velike izmišljotine o okrutnosti njemačkih vojnika. Meta su im bili američki intelektualci na osnovanoj pretpostavci da su to ljudi koji su najlakovjerniji te da će najvjerojatnije povjerovati propagandi. Oni su također ti koji propagandu raznose kroz svoj sustav. Znači, propaganda je najviše bila pripremana za američke intelektualce i djelovala je jako dobro. Dokumenti britanskog Ministarstva Informacija (mnogo ih je izašlo u javnost) pokazuju da im cilj nije bio, kako su sami rekli, kontrolirati misli cijeloga svijeta, već su ciljali na SAD. Nije ih bilo briga što misle ljudi u Indiji. Ministarstvo Informacija je bilo neobično uspješno u zavaravanju slavni američkih intelektualaca koji su prihvaćali laži

propagande. Bili su vrlo ponosni na to. I trebali su biti jer to im je spasilo živote. Inače bi izgubili Prvi svjetski rat.

U SAD-u je postojala kopija tog ministarstva. Woodrow Wilson je 1916. izabran za predsjednika zbog svojih antiratnih političkih nazora. Amerika je oduvijek bila pacifistička zemlja. Ljudi se ne žele boriti u tuđim ratovima. Zemlja se suprotstavljala Prvome svjetskom ratu i Wilson je bio izabran zbog takvog programa rada. Slogan im je bio "mir bez pobjede". Međutim, Wilson je namjeravao ići u rat. Zato se postavljalo pitanje: kako natjerati pacifistički narod da postanu pomahnitali luđaci koji žele ubijati Nijemce? To zahtijeva propagandu. I tako su oni uspostavili prvu i jedinu važnu državnu agenciju za propagandu u američkoj povijesti. Zvala se Odbor za javne informacije (prikladno orwelovsko ime), odnosno Creelov odbor. Osoba koja ga je vodila zvala se Creel. Zadatak Odbora je bio natjerati narod uz pomoć propagande na rodoljubnu histeriju. Djelovalo je nevjerojatno dobro. Unutar par mjeseci došlo je do luđačke ratne histerije i Amerika je bila spremna za rat.

Ljudi su bili impresionirani tim postignućima. Jedna od zadivljenih osoba, a on ima i dublju umiješanost u sve to, je bio Hitler. Ako ste pročitali "Mein Kampf", on zaključuje, s opravdanjem, da je Njemačka izgubila Prvi svjetski rat jer je izgubila bitku u propagandi. Nisu se mogli natjecati s britanskom i američkom propagandom koje su ih nadjačale. Obećao je da će sljedeći put imati vlastiti sustav propagande, što se i dogodilo tijekom Drugoga svjetskog rata. Za nas je važnije to što je i američka poslovna zajednica bila zadivljena nastojanjima agencije za propagandu. U to je vrijeme postojao problem. Zemlja je, formalno, postajala sve više demokratska. Puno više ljudi je imalo pravo glasati i sudjelovati, zemlja je postajala sve bogatija, a pristizalo je i sve više novih imigranata.

I što se radi u takvim okolnostima? Teže će biti kontrolirati stvari djelujući kao zatvoreni klub. Prema tome, očito, trebalo bi kontrolirati što ljudi misle. Stručnjaci za odnose s javnošću su postojali i ranije, ali nikada nije postojala industrija za odnose s javnošću. Postojali su ljudi koji su Rockefellerov imidž činili ljepšim, ali velika industrija za odnose s javnošću, inače američka izmišljotina, proizlazi iz Prvog

svjetskog rata. Vodeće osobe su bili članovi Creelovog odbora. Jedan od glavnih, Edward Bernays, dolazi izravno iz Creelovog odbora. Napisao je knjigu "Propaganda". Termin propaganda, slučajno, nije imao negativnih konotacija u to doba. Tijekom Drugoga svjetskog rata, termin je postao tabu jer je bio povezan s Njemačkom i svim tim lošim stvarima. Ali za vrijeme Creelovog odbora, termin propaganda je značio samo informaciju. Bernays je knjigu "Propaganda" napisao oko 1925. i u njoj je izjavio da primjenjuje lekcije iz Prvoga svjetskog rata. Sustav propagande iz Prvog svjetskog rata i taj odbor čiji je on bio član pokazuju da je moguće "ustrojavati ljudske umove na način na koji vojska ustrojava svoje jedinice". Ove nove metode kontroliranja, rekao je, moraju koristiti inteligentne manjine žele li da ostali ostanu na ispravnome putu. Sad to možemo jer imamo nove načine.

Ta je knjiga najvažniji priručnik industrije za odnose s javnošću. Bernays je neka vrsta gurua. Bio je autentični Roosevelt/Kennedy liberal. Spretno je upravljao i nastojanjima ureda za odnose s javnošću kada je došlo do državnog udara pokrenutog od strane Amerike koji je srušio demokratsku vlast u Gvatemali.

Njegov najveći državni udar, onaj koji ga je gurnuo u slavu kasnih 1920-ih, je bilo navikavanje žena na pušenje. Žene tada nisu pušile, a on je vodio velike kampanje za Chesterfield. Metode su vam već poznate - modeli i filmske zvijezde s cigaretama u ustima, i slične stvari. Bio je veličan zbog toga. Tako je postao najznačajnija osoba u industriji, a njegova je knjiga postala glavni priručnik.

Jedan od članova Creelovog odbora je bio i Walter Lippmann, najcjenjenija osoba američkog novinarstva već pola stoljeća (mislim na ozbiljno američko novinarstvo, na ozbiljne članke). Pisao je i ono što zovemo progresivnim esejima o demokraciji, smatrani su progresivnima u 1920-ima. Ponovno je vrlo jasno primjenjivao lekcije koje je naučio radeći na propagandi. Govori o novom umijeću u demokraciji – proizvodnji pristanka. To je njegova fraza. Edward Herman i ja smo je posudili za našu knjigu, ali dolazi od Lippmanna. Kada proizvodite pristanak, možete zanemariti činjenicu da, formalno, puno ljudi ima pravo glasa. To može postati nebitno jer mi

možemo proizvesti pristanak i osigurati da njihov izbor i stavovi budu strukturirani na način koji nama odgovara. Imat ćemo pravu demokraciju. Djelovat će jako dobro. To se zove primjenjivanje lekcija propagandne agencije.

Akadske društvene i političke znanosti proizlaze iz iste stvari. Osnivač komunikacija i akademskih političkih znanosti je Harold Glasswell. Njegovo najveće dostignuće je knjiga, studija o propagandi. On sasvim iskreno izjavljuje stvari koje sam ja maloprije citirao - ono o nepodlijeganju demokratskome dogmatizmu koji dolazi iz akademskih političkih znanosti. Uzimajući u obzir lekcije i iskustva iz ratnoga doba, političke su ih stranke još jednom primijenile, osobito konzervativna stranka u Engleskoj. Njihovi rani dokumenti, nedavno objavljeni, pokazuju da su i oni cijenili postignuća britanskoga Ministarstva Informacija. Shvatili su da zemlja postaje sve više demokratska i da više ne može postojati zatvoreni klub. Zaključak je bio, kako su sami rekli, da politika mora postati političko ratovanje koje će primjenjivati mehanizme propagande koji su bili jako korisni u kontroliranju ljudskih misli tijekom Prvoga svjetskog rata.

To je okvir doktrine koji se slaže s institucijskom strukturom. Ta doktrina jača predviđanja o tome kako bi stvari trebale djelovati. A ta su predviđanja jako dobro potvrđena. Međutim, o tim zaključcima nije dozvoljeno pričati. Sve je to sad dio mainstream literature, ali samo za ljude iznutra. Kada idete na fakultet, ne čitate klasike o kontroliranju ljudskih umova.

Baš kao što ne čitate ni što je James Madison rekao tijekom Savezne ustavne konvencije o tome kako glavni cilj novoga sustava mora biti "zaštita bogate manjine od većine", i mora biti osmišljena na način da postigne cilj. Tako je utemeljen ustavni sustav, i to nitko ni ne proučava. Tu činjenicu, osim ako se jako ne potrudite, ne možete naći ni u akademskom obrazovanju.

To je otprilike slika stvari, onako kako je ja vidim, na koji način je sustav institucijski, nauke iza njega, način na koji se manifestira. Postoji još jedan dio usmjeren prema "neukim i dosadnim

nestručnjacima". Tiče se odvratanja pozornosti ove ili one vrste. Smatram da je iz toga lako pretpostaviti što možete dalje očekivati.

PROIZVODNJA PRISTANKA

Nedavno sam s obitelji i prijateljima šetao Nacionalnim parkom. U jednom smo trenutku došli do spomenika na kojemu je pisalo: "Ovdje leži Indijanka, Wampanoang, čija su obitelj i narod dali sebe i svoj imetak da bi ova veličanstvena nacija mogla nastati."

Naravno, nije baš prikladno reći da su urođenici žrtvovali sebe i svoju zemlju za tako plemenitu svrhu. Točnije je da su bili poklani, desetkovani i rastjerani u jednome od najvećih genocida u ljudskoj povijesti. Trenutne procjene govore da je u vrijeme Kolumbova otkrića - kako mi to kažemo - u Latinskoj Americi moglo biti oko dvadeset milijuna Indijanaca plus još dvanaest do petnaest milijuna sjeverno od Rio Grandea. Do 1650., kada je oko 95% populacije Latinske Amerike bilo izbrisano i kontinentalne granice SAD-a uspostavljene, samo je nekih dvjesto tisuća domorodaca preostalo. Ukratko, riječ je o masovnome genocidu kojega Amerikanci slave svaki listopad veličajući Kolumba - značajna masa je na Kolumbov dan počinila samoubojstvo.

Stotine američkih građana, dobronamjernih i poštenih ljudi, stoje okupljeni oko spomenika, pročitali su što piše, očigledno bez reakcije; osim možda osjećaja zadovoljstva što barem odajemo dolično priznanje žrtvovanju urođenika, jer je vjerojatno spomenik zato postavljen. Možda bi drugačije reagirali kada bi bili u posjetu Auschwitzu ili Dachau i pronašli spomenik na kojemu piše: "Ovdje leži žena, židovka, čija su obitelj i narod dali sebe i svoj imetak da bi ova veličanstvena nacija mogla nastati i prosperirati."

Istina nije u potpunosti zatajena. Istaknuti Harvardov povjesničar i biograf Kolumba, Samuel Eliot Morrison, komentira "da je okrutna politika inicirana od Kolumba, a koju su sprovodili njegovi nasljednici, rezultirala potpunim genocidom." Ovaj je navod "izostao iz slavne romanse", objašnjava Howard Zinn u svojoj knjizi "Peoples history of the USA", ništa od toga nema u zadnjem odlomku knjige u kojemu Morrison zaključuje svoje veličanje Kolumba:

Kolumbo je imao svojih propusta i pogrešaka, no to su uvelike pogreške kvaliteta koje su ga učinile velikim - njegove neukrotive volje, njegove veličanstvene vjere u Boga i njegove vlastite misije kao pronosioca Krista u krajevima preko mora, njegove tvrdoglave ustrajnosti unatoč nemaru, siromaštvu i teškoćama. No, nije bilo mrlja ni tamne strane njegove najizrazitije i najesencijalnije od svih kvaliteta - njegovoga moreplovstva.

Izostavio sam korespondirajući odlomak koji bi neki akoliti mogli sastaviti o ostalim vršiocima "potpunog genocida" ili nekih manje značajnih zločina, ili reakciju koja bi nastala oko nas da su takvi primjeri postojali.

Sjećanje zapisano na spomeniku Wampanoang ženi nije originalno. Prije stoždeset godina je John Quincy Adams istaknuo u govoru prilikom 4. srpnja da je američka vlada superiornija od ostalih zbog toga što je bazirana na pristanku, a ne osvajanju:

Prvi su doseljenici... odmah nakon dolaska kupili od Indijanaca pravo naseljavanja. To je bio društveni ugovor formiran na elementarnim principima civilnoga društva, u kojemu osvajanje i potčinjavanje nisu postojali. Brutalna sila je bila u potpunosti odbačena: sve je bilo dobrovoljno, sve je bio stvarni pristanak: sve je bio dogovor duše s dušom.

Citirajući ove bilješke predsjednika koji se strogo držao zakona i poštovao pregovore s Indijancima, T. D. Allman napominje da je "američko nacionalno iskustvo genocida nad Indijancima praktički nepostojeće... Oni nisu bili ljudska bića, oni su bili samo smetnja nemilosrdnome trijumu Amerike, smetnja koju je trebalo otkloniti da bi se napravilo više mjesta za novu američku slobodu." Konsenzus je bio takav da je "naše vlastito dostojanstvo koje je javno proglasilo pravo na život, slobodu i težnju za srećom dokinulo prava ljudi čije smo živote, slobodu i sreću izbrisali s lica Zemlje". Indijanci su bili prvi "agresori" s kojima se trebalo suočiti u našem slavlju slobode; definicija agresora je takva da ih moramo napasti, što je kasnije uslijedilo s Meksikancima, Filipincima, Vijetnamcima, Nikaragvancima i mnogim drugima. Treba dodati da su SAD ovdje jedinstven primjer, sve do današnjih dana.

Smisao u kojem je urođenička populacija "dala stvarni pristanak u ovome dogovoru duše s dušom" je dalje objasnio jedan od ranih američkih sociologa, Franklin Henry Giddings, u vrijeme kada smo postizali pristanak s Filipincima. On je skovao frazu "pristanak bez pristanka" da bi opisao uspjeh Britanaca u širenju "britanske svetosti života" i "potrebu društvenoga poretka" nad "rasno podređenim skupinama". "Ako u narednim godinama", napisao je, kolonizirani "vide i potvrde da je sporna veza bila namijenjena najvišim interesima, s razlogom bi se moglo smatrati da je vlast nametnuta uz pristanak onih nad kojima se vladalo" - isto kao i kad dijete daje "pristanak bez pristanka" kada ga roditelji spriječe da otrči na cestu.

Za vrijeme posjeta uglednome i vrlo cijenjenom američkom koledžu, odveli su me na obilazak katedrale koledža i pokazali mi seriju obojenih staklenih prozora na kojima je zapisana povijest koledža od vremena kada su ga napale snage unije pa sve do danas. Jedan je panel bio posvećen osnivanju ROTC (1) zračnih snaga. Panel je prikazivao čovjeka koji je sjedio za stolom i potpisivao nekakav dokument, dok je pokraj njega stajao oficir zračnih snaga. U pozadini se vidio američki bombarder, a na ploči je pisalo $E = mc^2$. Isprva nisam mogao vjerovati, obojeni stakleni prozor u katedrali slavi atomsku bombu bačenu na Hirošimu i Nagasaki, ono što je Truman u svoje vrijeme opisao kao "najveću stvar u povijesti".

No, nisu svi smatrali da je to baš tako. Istaknuti indijski pravnik, Radhabinod Pal, u svome je disidentskom viđenju Tribunala iz Tokyja koji je procjenjivao japansku ratnu krivnju napisao da "ako još postoji nelegitimna destrukcija civilnog života i vlasništva u ratu, tada je u Pacifičkome ratu to odluka o upotrebi atomske bombe jedino blisko priklanjanje direktivama... nacističkih vođe tijekom Drugoga svjetskog rata. Ništa poput toga se ne može pripisati trenutno optuženima." Pal nije istaknuo što podrazumijeva pod suđenja za ratne zločine. Svejedno, takva shvaćanja su izostavljena iz svijesti pobjednika, i možda nas ne bi trebalo čuditi što "najveću stvar u povijesti" slavi obojeni stakleni prozor u katedrali koledža koji je posvećen humanim vrijednostima i religioznoj odanosti.

Proces kreiranja i učvršćivanja visoko selektiranih, preoblikovanih ili potpuno izmišljenih povijesnih sjećanja jest ono što nazivamo "indoktrinacija" ili "propaganda" kada je povezano sa službenim neprijateljima, a kada mi to radimo onda je riječ o edukaciji, moralnoj poduci ili građenju karaktera. To je vrijedan mehanizam kontrole budući da efektivno blokira bilo kakvo razumijevanje onoga što se događa u svijetu. Krucijalni cilj edukacije je preusmjeravanje pozornosti na nešto drugo - recimo na Vijetnam ili Centralnu Ameriku, ili Srednji Istok, gdje se naši problemi navodno nalaze - odvratiti je od naših vlastitih institucija i njihovog sistematskog funkcioniranja i ponašanja, od pravog izvora velike količine nasilja i patnje u svijetu. Od presudne je važnosti spriječiti razumijevanje i preusmjeriti pozornost s izvora našeg vladanja, tako da elitne skupine mogu djelovati bez javnih ograničenja i postizati vlastite ciljeve - koji se u akademskoj teologiji nazivaju "nacionalnim interesima".

Važnost onemogućavanja razumijevanja, i uspjeh koji je time postignut, su vrlo dobro ilustrirani u današnjim aferama. Prošle je jeseni Svjetski sud odbacio američka prepiranja koja nisu imala opravdanje nakon žalbe Nikaragve o američkoj agresiji na nju. Problem se pojavio u travnju 1984. kada je Nikaragva podnijela žalbu Sudu da Amerika minira njezine luke i napada njezin teritorij. U sjajno odabranome trenutku, predsjednik Reagan je na taj dan pustio u javnost Predsjedničku proklamaciju, označivši 1. maj kao Dan zakona 1984. Reagan je pozdravio naše "dvjesto godina staro prijateljstvo između zakona i slobode", dodajući da bez zakona samo "kaos i nered" mogu postojati. Dan ranije, kao svoj doprinos vladavini zakona, obznanio je da SAD neće priznati ni jednu odluku Svjetskoga suda.

Ti su događaji izazvali mnogo gnjeva. Anthony Lewis je u New York Timesu ponizio Reaganovu "nesposobnost da razumije što vladavina zakona znači ovoj zemlji". Lewis je primijetio da je senator Moynihan učinio "veliku stvar" kada je u govoru na Školi prava kritizirao Reaganovu administraciju zbog "napuštanja stoljećima stare predanosti ideji zakona u vođenju nacije", zbog njezine "misteriozne kolektivne amnezije", zbog "gubljenja sjećanja kojima smo nekoć bili

toliko predani". "Naša delegacija pri UN-u", kazao je Moynihan, "ne poznaje povijest svoje zemlje."

Nažalost, Ronald Reagan i Jane Kirkpatrick su ti koji razumiju što vladavina zakona znači ovoj zemlji, dok senator Moynihan i Anthony Lewis pate od misteriozne kolektivne amnezije. Slučaj o kojemu raspravljaju je vrlo dobar primjer. Ista se stvar dogodila i ranije, praktički na isti način. Priču je ispričao Walter LeFeber u svojoj vrijednoj knjizi "Inevitable Revolution". 1907. je Sud pravde za Centralnu Ameriku uspostavljen na inicijativu Washingtona, sa zadatkom da presuđuje o konfliktima između država te regije. "Kroz devet godina", objašnjava LaFeber, "institucija je bila bezvrijedna budući da su SAD dva puta - 1912. i 1916. - odbile priznati odluku Suda koja je bila protiv njihovih interesa u Nikaragvi." 1912. Sud je osudio američku intervenciju u Nikaragvi; a Washington je tu odluku jednostavno ignorirao. 1916. Sud je podržao tvrdnju Costa Rica da akcije SAD-a u Nikaragvi krše njezina prava. SAD su opet odbacile odluku, efikasno uništavajući Sud. "U uspostavljanju kontrole nad Centralnom Amerikom", komentira LaFeber, "SAD su uništile instituciju koja je Centralnu Ameriku pokušavala ujediniti." Do konačnoga kraha je došlo 1922. kada je državni sekretar Charles Evans Hughes u Washingtonu sazvao konferenciju država Centralne Amerike. LaFeber to komentira:

Namjera nije bila da se ponovi konferencija iz 1907., kada su države Centralne Amerike trebale same doći do vlastitih zaključaka. Ovaj put su SAD, uz pomoć vjerne (i marincima okupirane) Nikaragve, uspostavile agendu koja je uključivala opomenu koju kasnije nije nitko spominjao - neoplakani Sud za Centralnu Ameriku.

Postoje razlike između ranijeg slučaja i ovoga sada, doduše ne one koje bi naša povijesna amnezija rado predložila. Danas Nikaragva nije pod okupacijom marinaca - samo pod napadom američke plaćeničke vojske zvane "borci za slobodu", a ni SAD nisu više dovoljno moćne da bi jednostavno odbacile Svjetski sud.

Teško je povjerovati da je senator Moynihan bio ozbiljan kada je govorio o našoj predanosti vladavini zakona, vjerojatnije je da je on jedno govorio, a drugo mislio, ili je možda u pitanju bila njegova irska

duhovitost? U svojim memoarima, u kojima opisuje vrijeme svoga mandata, UN-ov ambasador Moynihan daje grafičke primjere vlastite predanosti vladavini zakona, posebno povelji Ujedinjenih naroda koja zabranjuje upotrebu sile u međunarodnim sukobima. Tako, kada je Indonezija upala u Istočni Timor 1975., ilegalno koristeći američko naoružanje i s očitim blagoslovom SAD-a, Moynihan se posvetio blokiranju svih poteza UN-a kojima se nastojala spriječiti agresija - zbog čega su ljudima sudili u Nurnbergu - te se kasnije ponosio svojim uspjehom u toj situaciji, koja je, kako je sam objasnio, vodila velikom masakru. Zanimljivo je da to što se ponosio suučesništvom u ratnom zločinu nije utjecalo na njegovu reputaciju kao vodećeg zagovornika nepovredivosti vladavine zakona među američkim liberalima.

Incident sa Svjetskim sudom nudi neke lekcije koje se tiču sistema indoktrinacije. Lako se ismijavati iz Ronalda Reagana, no to je također odvratanje od same stvari. Nasilje, varanje i bezakonje su prirodne odlike države, svake države. Ono što je važno u datome kontekstu jest doprinos najoštrijih kritika (unutar mainstreama) jačanju sistema indoktrinacije, kojega su i oni sami (kritičari) žrtve - što je pravilo za educirane klase, koje su uvijek najdublje indoktrinirane i, u dubljem smislu, najignorantnije grupe, ujedno i žrtve i pronosioci dogmatičnosti vjere. Veliki uspjeh kritike jest upravo to što onemogućava shvaćanje da ovo što se događa danas nije odstupanje od povijesnih ideala i prakse, koje bi se moglo pripisati ovome ili onome pojedincu. Radije, riječ je o sistematskom prikazivanju načina na koji naše institucije funkcioniraju i nastavit će funkcionirati, ukoliko ih ne spriječi uzbuđena javnost koja je razumjela njihovu prirodu i njihovu stvarnu povijest - upravo ono što edukacijske institucije moraju spriječiti žele li ispuniti svoju funkciju, to jest, služiti moći i privilegiji.

Praktično nam iskustvo govori: ukoliko želite naučiti nešto o propagandnom sistemu, pogledajte dobro kritike i njihove prešućene pretpostavke. To u pravilu konstruira doktrinu državne religije.

Pogledajmo još jedan aktualan slučaj. Naš napad na Nikaragvu opravdavamo time što je Nikaragva produžena ruka Sovjetskoga

Saveza, koja prijeti Meksiku a samim time i SAD-u. Vrijedno je naglasiti da se temeljne pretpostavke ovoga doktrinarnog sistema šire preko političkoga spektra. Prisjetimo se bajke o ruskim MIGovima navodno poslanim u Nikaragvu; priča je izmišljena da bi se odvratila pozornost s izbora u Nikaragvi, koje je trebalo potkopati, i s činjenice da šaljemo napredno zrakoplovstvo u El Salvador da bi omogućili masakr seljaka; koji je rezultirao poboljšanom efikasnošću zahvaljujući direktnom sudjelovanju američkih vojnih snaga smještenih u našim honduraškim i panamskim skloništima, koje su koordinirale bombardiranje sela i seljaka u bijegu, dok smo mi debatirali o dubokom pitanju - da li je Nikaragva pribavila avione kojima bi se mogla oduprijeti napadu naše plaćeničke vojske, ne "gerile", već dobro opremljene vojske koja premašuje vojsku Nikaragve po količini i kvaliteti naoružanja.

Kada je vremenski vrlo vješto odabrana priča puštena iz administracije, uspostavljajući tako okvir za daljnju diskusiju o pitanjima unutar ideološkog sistema, senatorski su glasnici dali do znanja da ako su MIGovi zaista poslani, tada mi imamo pravo bombardirati Nikaragvu zbog njezine prijetnje nama. Senator Dodd je izjavio da će SAD "morati ući i riješiti stvar - morat ćete bombardirati gajbe".

Senator Tsongas je dodao: Ne možete im dozvoliti da sastave te MIGove, jer MIGovi nisu upotrebljivi samo protiv El Salvadora i Hondurasa, već i protiv SAD-a, a Nikaragvanci znaju već dugo vremena da ne mogu to učiniti bez povrede američke sfere utjecaja. (Boston Globe, 9. studeni).

Pustimo sada neobičnu ideju da bi Nikaragva nezakonito "postupila" pribavivši zrakoplove kojima bi se obranila od našeg napada ili da bi mogla napasti Honduras ili El Salvador - a da za to vrijeme SAD stoje sa strane kao milostiv bespomoćan div, kako je Nixon jednom zacmizdrio. Razmotrimo prijetnju koju Nikaragva upućuje nama. Prema tim standardima, SSSR ima pravo bombardirati Dansku, koja nije ništa manja prijetnja njima nego Nikaragva nama - u stvari, puno je veća prijetnja budući da pripada neprijateljskom vojnom savezu velike moći - također ima pravo

bombardirati i Tursku granicu i NATO baze uz nju koje prijete sigurnosti Sovjetskoga Saveza. Prije pedeset godina Hitler je upozorio da je Čehoslovačka bodež uperen u srce Njemačke, neprihvatljiva prijetnja njezinoj sigurnosti. Prema našim standardima, Hitler je izgleda bio pri zdravoj pameti. Ponavljam, riječ je o doprinosu kritika koje nisu vrijedne spomena.

Vratimo se tvrdnji da je Nikaragva produžena ruka SSSR-a koja prijete Meksiku. Marinci su ponovno 1926. poslani u Nikaragvu, koju su okupirali veći dio stoljeća, da bi suzbili prijetnju boljševika. Tada je produžena ruka SSSR-a bio Meksiko, koji je prijeteo Nikaragvi a samim time i SAD-u. "Meksiko je prvi na kušnji", obznanio je predsjednik Coolidge kada je poslao marince u Nikaragvu, u intervenciju koja je dovela do uspostavljanja Somozine diktature i njegovih terorista - Nacionalne garde koju su istrenirali Amerikanci - te do ubojstva autentičnoga nikaragvanskog nacionalista Sandina. Iako su se lica izmijenila, uloga ostaje ista: ubiti Nikaragvance.

Što smo radili ranije kada se nismo mogli potužiti na prijetnju boljševika? Woodrow Wilson, veliki apostol samoodređenja, slavio je istu ovu doktrinu šaljući ratnike na Haiti i u Dominikansku Republiku, gdje su ponovno uspostavili ropstvo, spalili i uništili sela, mučili i ubijali, ostavljajući Haitiju nasljeđe koje danas leži u jednom od najbjeđenijih kutaka jednog od najbjeđenijih dijelova svijeta, a u Dominikanskoj Republici ostavili pozornicu diktaturi Trujilla, koja je uspostavljena nakon brutalnog rata pobunjenika, rata koji je izostavljen iz povijesti; prva knjiga koja se tim bavi je tek nedavno izašla, nakon šezdeset godina. Nije bilo boljševika kojima bi mogli opravdati svoje akcije pa smo se zato branili od divljaka. Zapovjednik marinaca Thorpe opisao je kako je marincima koji su uplovljavali rekao "da su služili svojoj domovini jednako vrijedno kao i njihovi sretni drugovi preko mora, te da će rat trajati dovoljno dugo da svaki čovjek dobije priliku boriti se protiv divljaka u Europi kao i protiv divljaka u Santa Domingu". Ruka divljaka je bila posebno prisutna na Haitiju. Thorpe je objasnio: "Tko god vodi ovu revoluciju, mudar je čovjek; sigurno ima mnogo koristi od crnčuga... Vidi se rad Nijemaca." "Napravim li dobar posao i očistim ovu... provinciju od

pobunjenika te ih mnogo ubijem", dodao je, "znači da bih bio dobar njemački ubojica."

U ranijim smo se godinama branili od drugih agresora. Kada je Polk (2) zauzeo trećinu Meksika branili smo se od meksičke agresije, i to duboko unutar meksičkog teritorija; također smo morali zauzeti Kaliforniju zbog moguće britanske prijetnje. Indijanski ratovi su isto tako bili obrambeni; Indijanci su nas napadali iz svojih britanskih i španjolskih skloništa pa smo bili prisiljeni zauzeti Floridu i zapad (s posljedicama po urođeničku populaciju koje su, ili bi trebale biti, poznate). Prije toga, doktrina Cotton Mathera je bila zadovoljena: on je iskazao svoje zadovoljstvo time što je "šuma praktički očišćena od tih štetnih stvorenja pa sada može bolje rasti". To su, slučajno, bila štetna stvorenja koja su "dala sebe i svoju zemlju da bi ova veličanstvena nacija mogla nastati i prosperirati". Posao je bio tako dobro obavljen da više nismo klali Indijance ovdje, već smo nastavili podržavati masakre, koje konzervativna katolička crkva naziva genocidom, u područjima u kojima zadatak još nije bio uspješno obavljen, kao u Gvatemali, odnosno unutar "sfere utjecaja" koju smo morali obraniti, sudeći po senatorskim glasnicima, isto kao što smo je branili od vlastite populacije - tako efektivno proteklih godina.

Gledajući stvarnu povijest, vidimo aktualne napade na Nikaragvu u perspektivi drugačijoj od one konvencionalne i možemo vidjeti uzroke tih napada u normalnom i esencijalno nepromjenjivom funkcioniranju vlastitih institucija. Također, možemo razumjeti tehnike ispiranja mozga zadužene za prikrivanje onog što naše oči nisu stigle vidjeti. Prilično je lako opovrgnuti dokaze administracije, bez obzira što se stalno nalazimo u visoko indoktriniranome društvu u kojemu se osnovne istine lako izgube. Ono što treba uvidjeti jest to da je ovo još samo jedan doprinos poznatoj povijesnoj prijevari, dok su sami događaji još jedno poglavlje u sramotnoj i prljavoj historiji, prikriveni od nas pomoću izmišljene povijesti oblikovane terminima ideala poput vladavine zakona, willsonovskih principa samoodređenja, demokracije i ljudskih prava, te ostalih sličnih termina koji američku povijest dovode u vezu s irelevantnošću.

Kako je ova značajna kolektivna povijesna amnezija ostvarena? Da bi bolje razumjeli sistem, pogledajmo prvo na koji se način taj proces odvija u totalitarnome društvu, po unutarnjemu uređenju prilično različitome od našeg.

U svibnju 1983. značajan se događaj dogodio u Moskvi. Hrabar spiker, Vladimir Danchev, u pet je emitiranja izvještavao o ruskoj invaziji u Afganistan, pozivajući istodobno pobunjenike na pružanje otpora. To je izazvalo veliko divljenje na Zapadu. New York Times je taj događaj proglasio "odstupanjem od službene sovjetske propagande" te komentirao da je Danchev bio revoltiran dvostrukim standardima i novogovorom (3). U Parizu je uspostavljena nagrada za "novinare koji se bore za pravo na informacije". Danchev je skinut s radija i poslan u psihijatrijsku bolnicu. U prosincu je vraćen na poziciju. Ruski je službenik izjavio da "ga nisu kaznili jer se bolesne ljude ne može kazniti".

Na Zapadu je sve ovo bilo shvaćeno kao provirivanje u svijet "1984". Danchev je bio slavljn zbog svoje hrabrosti, zbog trijumfa dobre volje, zbog toga što ga nije prestrašilo totalitarno nasilje. Sve je to istina.

Ono što je bilo osobito značajno u vezi Danchevog emitiranja nije to što je on iskazao protivljenje sovjetskoj invaziji i pozvao na otpor, već to što je invaziju nazvao invazijom. U sovjetskoj teologiji ne postoji događaj poput ruske invazije u Afganistan; radije, postoji ruska obrana Afganistana od bandita koji operiraju iz pakistanskih skloništa, a podržava ih CIA i ostali ratni huškači. Rusi tvrde da su bili pozvani u Afganistan, i u određenom tehničkom smislu to je točno. No, kao što je londonski Economist značajno obznanio: "Upadač je upadač ukoliko nije zakonito pozvan od vlade", a vlada koja je postavljena od strane SSSR-a, upravo s ciljem da ih pozove, može teško to učiniti izvan svijeta Orwellovog Novogovora.

Prešutno u pokrivanju Danchevog slučaja na zapadu je bila nota samočestitanja: tako nešto se ovdje ne bi moglo dogoditi; ni jedan američki spiker nije bio poslan u psihijatrijsku bolnicu zato što je američku invaziju nazvao "invazijom" ili zato što je pozvao žrtve na pružanje otpora. Mogli bi se dalje zapitati zašto se to nikada nije

dogodilo. Zbog toga što ni jedan američki novinar ne bi nikada oponašao Danchevu hrabrost, ili ne bi nikada shvatio da je američka invazija afganistanskoga tipa u biti invazija ili da razumna osoba može pozvati žrtve na otpor. Ako je tako, tada bi ovo bilo stanje indoktrinacije daleko iznad onoga što je ostvareno pod sovjetskim terorom, daleko iznad bilo čega što je Orwell mogao zamisliti. Da li je to samo apstraktna mogućnost ili je riječ o neugodnoj istini koja oslikava okolnosti pod kojima živimo?

Razmotrimo sljedeće činjenice. 1962. su SAD napale Južni Vijetnam. Te je godine predsjednik Kennedy, poslao američke zračne snage da napadnu ruralni Južni Vijetnam, u kojemu je živjelo više od 80% stanovništva. Sve je to bilo u sklopu programa kojim je trebalo dovesti nekoliko milijuna ljudi u koncentracijske logore (zване "strategijska sela") koji su bili okruženi bodljikavom žicom i naoružanim čuvarima da bi se ljude zaštitilo od gerile koju su oni, kako smo mi zaključili, dobrovoljno podržavali. Sve slično onome što danas radimo u El Salvadoru, samo što su u slučaju Vijetnama američki piloti bili direktno angažirani u bombardiranju civilnih ciljeva, umjesto da samo vode i koordiniraju napade na civile i ostalo od strane snaga koje smo mi istrenirali i naoružali. Direktnu invaziju SAD-a u Južni Vijetnam popratila je i podrška Francuzima u pokušaju ponovnog osvajanja bivše kolonije, zatim naša povreda mirovnoga procesa iz 1954. godine te teroristički rat protiv populacije Južnoga Vijetnama koji je iza sebe dotad ostavio sedamdesetpet tisuća mrtvih, pozivajući stanovništvo na otpor, kojeg je pružao sjeverni dio zemlje nakon 1959. te istodobno prijetio rušenjem terorističkog režima koji su SAD postavile. U narednim su godinama SAD nastavile odbijati svaki pokušaj mirovnog sporazuma te su 1964. počele planirati zastrašujuću invaziju na Južni Vijetnam. Invazija se dogodila rane 1965., zajedno s bombardiranjem Sjevernoga Vijetnama i intenzifikacijom bombardiranja na jugu - koje je bilo tri puta jače od višespominjanog bombardiranja na sjeveru. Rat su SAD također proširile na Laos i Kambodžu.

SAD su uvjeravale da su bile pozvane, no kao što je londonski Economist prepoznao u slučaju Afganistana (nikad u slučaju Vijetnama), "upadač je upadač ukoliko nije zakonito pozvan od

vlade", a izvan svijeta Novogovora mušterijski režim SAD-a u Vijetnamu nije ništa legitimniji od ruskog režima u Afganistanu. Čak ni same SAD nisu smatrale tu vladu zakonitom, točnije, najjednostavnije bi je zbacile i postavile novu kada bi njezini vođe postali nezadovoljni američkim planovima o povećanju terora ili kada bi postali zabrinuti zbog mirovnog sporazuma. SAD su jednostavno priznale da je politički sporazum bio nemoguć budući da bi neprijatelj glatko pobijedio u političkom takmičenju, što je za njih bilo neprihvatljivo. Kontakt je trebao biti ograničen unutar vojnih dimenzija, u kojima su se SAD mogle nadati pobjedi. Riječima američkoga vladinog znanstvenika Douglasa Pikea, trenutno voditelja arhiva o Indokini u Berkeleyu i u mainstream novinarstvu obožavanog kao jednog od novijih neideoloških znanstvenika, južnovijetnamski neprijatelj je "naglašavao da se borba s [vladom postavljenom od strane SAD-a i s] SAD-om treba voditi izvan političkog spektra te da je upotreba masovne vojne sile možda sama po sebi bila nelegitimna tako dugo dok ih SAD nisu prisilile "da je upotrijebe ne bi li preživjeli".

Proteklih dvadesetpet godina tražim bilo kakve reference u mainstream novinarstvu ili znanosti o američkoj invaziji u Južni Vijetnam 1962. (ili bilo kada), ili o američkom napadu na Južni Vijetnam, ili o američkoj agresiji u Indokini - bezuspješno. Takav događaj u povijesti ne postoji. Radije, postoji američka obrana Južnoga Vijetnama od terorista podržavanih izvana (to jest iz Vijetnama), obrana koja nije bila mudra, govore golubovi.

Ukratko, ovdje nema Dancheva. Unutar mainstreama ne postoji nitko tko bi invaziju nazvao "invazijom" ili shvatio činjenice; nezamislivo je da bi bilo koji američki novinar pozvao južne Vijetnamce na pružanje otpora. Takva osoba ne bi bila poslana u psihijatrijsku bolnicu, no sigurno ne bi bila vraćena na svoju profesionalnu poziciju. Čak i danas oni koji spominju invaziju SAD-a na Južni Vijetnam 1962., pojačanu 1965., nagrađeni su nevjerovanjem - vjerojatno su zbunjeni ili jako ljuti. Ne možemo se braniti strahom od državnog nasilja, kao što to mogu sljedbenici partijske politike u totalitarnoj državi.

Jedna osobna bilješka, u knjizi koju sam napisao odmah nakon ruske invazije u Afganistan usporedio sam tu invaziju s američkom invazijom u Južni Vijetnam, i opširnije prodiskutirao o odgovornosti obiju velesila za hladnoratovski sistem konflikata i intervencija. Američki kritičari nisu uspjeli shvatiti moje riječi te su se žalili da, iako možda ima nešto istine u tome što sam napisao, bilo bi uvjerljivije da je priča malo "pravednije" ispričana (Christopher Lahmann-Haupt u New York Timesu). Također su pisali da se osjećam krivim zbog "dvostrukih moralnih standarda" (James Fallows u Atlantic Monthly). Ista je knjiga recenzirana i u komunističkom tisku, koji je odbacio moj "neuvjerljiv i neosnovan koncept po kojem su obje strane ostvarile interese u Hladnome ratu" (James West iz Američke komunističke partije, u World Marxist Review), nudeći argumente po kojima je Hladni rat bio isključivo američka afera. Interesantno je to što je komunistički komentar, iako netočan, barem svrsishodan, dok komentar američkog mainstreama odražava neku vrstu nemogućnosti shvaćanja ili razmišljanja o jednostavnim pitanjima koja se ponekad mogu pronaći kod fanatičnih religioznih kultova.

Sada je normalno ismijavati se svakoj analogiji između sovjetske invazije u Afganistan i američke invazije u Gvatemalu; one zaista i jesu radikalno različite po opsegu i karakteru. Usporedba s američkom invazijom u Južni Vijetnam bi bila prikladnija, no unutar mainstreama ona je nezamisliva. Ovdje također vidimo jedan tipičan aparat visoko-indoktriniranog intelektualca (nekako redundantan izraz): izaberi ili izmisli jednu kritiku Svete Države i odbaci je s prezirom, tada njome zamijeni racionalnu kritičku analizu i rastjeraj mogućnost razumijevanja.

U značajnoj analizi "Demonstration Elections", Edwarda Hermana i Franka Brodheada, nalazi se fotografija Theodora Hesburgha kako promatra glasačku kutiju za vrijeme izbora u El Salvadoru 1982. godine na kojima je bio promatrač; izbori su bili najavljeni kao korak naprijed prema onome što mi zovemo "demokracija". Opis slike glasi: "Svećenik Theodore Hesburgh promatra izbore u El Salvadoru, ali ne vidi glasačku kutiju", jasno prikazanu na fotografiji. Jedan od glavnih zadataka uspješnog edukacijskog sustava jest

obdariti vlastite žrtve mogućnošću promatranja, no ne i uočavanja, mogućnošću koja je karakteristika 'odgovornih intelektualaca'.

Neka vrsta opozicije ratu u Vijetnamu razvijena je i unutar mainstreama, no ona je bila pretežno 'pragmatična', tako da je kritiku okarakterizirala kao samododvoravanje, distancirajući se od 'emocionalnih' ili 'neodgovornih' paranoika koji su prigovarali ratu s principijelnih stajališta. 'Pragmatični' su protivnici dokazivali da se rat ne može dobiti uz prihvatljivu cijenu, ili da postoje nejasnoće oko ciljeva, ili dvostrukost, ili propusti u provedbi.

Slično tome, njemački su generali bili bez sumnje kritični prema Hitleru nakon Staljingrada. Stav naroda je bio prilično drugačiji. 1982. je preko 70% populacije rat smatralo "temeljno nepravednim i pokvarenim", a ne samo 'pogreškom'. Među 'predvodnicima mnijenja' takvo je stajalište jako rijetko, dok među artikuliranom inteligencijom ono u potpunosti izostaje, nije bilo prisutno ni na vrhuncu protivljenja ratu 1970. Kako je ta značajna podložnost naučnome sistemu ostvarena? Ne možemo reći da su činjenice bile nedostupne, što je ponekad slučaj. Devastirajuće bombardiranje sjevernog Laosa, bombardiranje 1969. i ostali napadi zataškani su od strane medija; te su činjenice unutar mainstreama zatajene sve do danas (takve se stvari nazivaju 'tajnim ratovima', što znači da vlada čuva tajnu - što je i činila, uz suučesništvo medija). No, u slučaju Vijetnama dovoljan broj činjenica je bio uvijek dostupan. One su bile promatrane, ali ne i viđene.

Američko obrazovanje je posebno zanimljivo. Službeni povjesničar Kennedyjeve administracije, Arthur Schlesinger, cijenjen kao vodeći golub, uistinu je spominjao agresiju. "1962. nije bila loša godina", napisao je u svojoj povijesti "A Thousand Days": "agresija je [bila] provjerena u Vijetnamu." Znači, godina u kojoj su SAD poduzele direktnu agresiju u južnome Vijetnamu je godina u kojoj je agresija provjerena. Orwell bi bio zadivljen. Još jedna respektirana figura u liberalnom panteonu, Adlai Stevenson, naglasila je pri UN-u da smo se u Vijetnamu borili protiv "unutrašnje agresije", još jedna fraza kojoj bi se Orwell divio; znači, borili smo se protiv agresije Vijetnamaca protiv nas u Vijetnamu, baš kao što smo se stoljeće

ranije borili protiv agresije Meksikanaca protiv nas u Meksiku. Isto smo učinili i u Grčkoj kasnih 1940-ih, objašnjavao je Stevenson, intervenirajući da bi zaštitili Grčku od "agresora" koji je "stekao kontrolu nad većim dijelom zemlje". Ti "agresori" su bili Grci koji su vodili otpor nacizmu i koje smo mi smijenili uz masakr, mučenje, progon i opće nasilje, činivši tako uslugu našim nacističkim suradnicima. Analogija je bila mnogo prikladnija nego je Stevenson - očito vrlo ignorantna osoba - mogao zamisliti. Kao i uvijek, američko je stajalište obrambeno, čak i kad napadnemo državu na drugoj strani svijeta, nakon što nismo u njoj uspjeli uništiti političku opoziciju uz veliku dozu terora i nasilja.

Malo dublji pogled na debatu koja se razvila oko Vijetnamskoga rata otkriva nam neke mehanizme indoktrinacije. Debata je suprotstavila jastrebove golubovima. Jastrebovi su, poput novinara Josepha Alsopa, smatrali da uz dovoljnu upotrebu nasilja možemo ostvariti svoje ciljeve. Golubovi su to smatrali nevjerojatnim, premda, kao što je Arthur Schlesinger objasnio, "svi mi molimo da je gosp. Alsop u pravu", i "svi mi pozdravljamo mudrost i rukovodstvo američke vlade" ako SAD uspije (suprotno od njegovih očekivanja) u ratnoj politici koja je pretvorila Vijetnam u "zemlju krhotina i ruševina". To je knjiga koja je Schlesingera postavila kao "vodećeg protivnika rata", riječima Leslie Gelb.

Jasno je vidljivo da je jedna moguća pozicija izostavljena iz ove žestoke diskusije, pozicija koja je navodno podijelila zemlju u tim teškim godinama: točnije, pozicija mirovnog pokreta, pozicija koju je zastupala velika većina građana, baš kao i 1982: rat nije samo 'pogreška' kako su to službeni golubovi navodili, već "temeljno nepravedan i pokvaren". Da razjasnim: ratni zločini, uključujući i zločin pokretanja agresivnog rata, su zlo, čak i ako se koriste u 'plemenite svrhe'. Takvo stajalište nije bilo prisutno u diskusiji, čak niti da bi bilo opovrgnuto; ono je nezamislivo unutar ideološkog maistreama.

Treba naglasiti da su odstupanja od ortodoksnosti bila rijetka među artikuliranom inteligencijom. Nekoliko je kritički raspoloženijih novinara od Anthony Lewisa koji je zaključio svoje stavove 1975.,

objašnjavajući da je rat počeo s "tapkajućim pokušajima da se učini dobro", no da je već 1969. (1969.!) bilo jasno da se radi o "katastrofalnoj pogrešci". U akademskim bi mainstream krugovima bilo teško pronaći predanije kritike rata od onih Johna Kirka Fairbanka s Harvarda, dekana američko-azijskih znanstvenika, koji je bio smatran toliko ekstremnim da su mu predbacivali da je "kronično zaražen komunizmom". Fairbank se 1968. obratio Američkome društvu povjesničara, godinu dana nakon što je Tet ofenziva obratila većinu korporacijske elite i ostalih vodećih krugova u golubove. Fairbank je bio očekivano kritičan prema Vijetnamskome ratu: ovo je "doba u kojem smo našu političku moć proširili na strane katastrofe poput Vijetnamskoga rata, uglavnom kroz prekoračenja pravednosti i nesebične dobrohotnosti". "Naša uloga u obrani juga nakon 1965." je bila bazirana na analitičkim pogreškama, tako "da smo imali velikih problema u uvjeravanju nas samih da postoji svrha vrijedna napora." Golubovi su rat smatrali "beznadnim slučajem", što znamo od Anthony Lakea, vodećeg goluba koji je napustio vladu u znak protesta protiv invazije u Kambodžu. Svi su se složili da je to bio "neuspjeli križarski rat", "plemenit", ali "iluzoran", te poduzet s "najuzvišenijim intencijama", kako je to rekao Stanley Karnow u svojem najprodavanijem programu na PBS TV, visoko cijenjenom zbog kritičke nepristranosti. Oni koji ne poštuju ove bjelodane istine ili on koji znatijeljno traže neke dokaze dokazuju da su emocionalni i neodgovorni ideolozi, ili možda i otvoreni komunisti. Ili još točnije, njihova se neobična stajališta ne mogu čuti, oni su izvan spektra pomišljivog mišljenja. Nekoliko se diktatora može pohvaliti tako propisanim prilagođavanjem Višim Istinama.

Sve ovo vrlo dobro ilustrira bitnu značajku demokratskog sustava kontrole misli, koji se izrazito razlikuje od totalitarne prakse. Oni koji vladaju uz pomoć nasilja žele sebe prikazati kao "behavioriste". Ono što ljudi misle nije toliko važno, važno je ono što rade. Oni moraju biti poslušni, a ta je poslušnost osigurana silom. Kazne zbog neposlušnosti variraju ovisno o karakteristikama države. U SSSR-u danas, kazna može biti psihička tortura, ili egzil, ili zatvor pod grubim i odvratnim okolnostima. U tipičnoj američkoj koloniji poput El Salvadora, disident će vjerojatno biti pronađen u jarku, odsječene

glave nakon strašnog mučenja; i nakon što ih je dovoljan broj otpremljen na drugi svijet možemo imati izbore na kojima će ljudi marširati prema demokraciji, odbacujući naciste poput D'Aubuissona u korist Duartea, koji je bio na čelu jednog od najvećih masovnih ubojstava u modernom periodu (nužni preduvjet za demokratske izbore, koji se očito ne mogu održati sve dok civilne organizacije funkcioniraju), te čiji je ministar obrane Vides Casanova objasnio da je 1980. zemlja pretrpjela masakr trideset tisuća seljaka te da su "danas naoružane snage spremne za ubojstvo dvjesto do tristo tisuća ljudi ako je to potrebno da se zaustavi komunizam".

Demokratski sustavi su prilično drugačiji. Nužno je kontrolirati ne samo što ljudi rade, već i što misle. Budući da državi nedostaje mogućnosti da osigura poslušnost silom, misli mogu odvesti do djela te stoga prijetnju poretku treba uništiti na izvoru. Nužno je uspostavljanje okvira dopustivog mišljenja koji je ograničen unutar principa državne religije. Njega ne treba dokazivati, bolje da se on podrazumijeva kao neutvrđeni okvir pomišljivog mišljenja. Kritike jačaju postojeći sustav prešutno prihvaćajući ove doktrine, te ograničavaju svoju kritiku na taktička pitanja koja se javljaju unutar njih. Da bi ostvarili ugled, da bi bili uključeni u diskusiju, oni moraju prihvatiti osnovno načelo da je Država dobrotvorna, da je vođena najuzvišenijim interesima, da prihvaća obrambeno stajalište, da nije sudionik u svjetskim aferama, već samo reagira na zločine drugih, ponekad ne baš mudro zbog osobnih pogrešaka, naivnosti, zamršenosti povijesti ili zbog nemogućnosti shvaćanja zle naravi naših neprijatelja. Ako čak i najoštrije kritike prešutno prihvaćaju ove premise, tada se obična osoba može zapitati tko je ona da se s tim ne slaže. Što više bijesni diskusija između jastrebova i golubova, to se državna religija čvršće i efektivnije uspostavlja. Njihov značajan doprinos kontroli misli je to što drže da se kritike toleriraju, čak i prihvaćaju - što i jest tako, kod onih koji igraju po pravilima.

Ovo je sustav kontrole misli kojeg nije shvatio Orwell, nisu ga shvatili ni diktatori koji nisu razumjeli koliko su za indoktrinaciju korisne kritike koje obznanjuju pogreške i propuste vodstva, dok istovremeno prešutno prihvaćaju premise državne religije.

Ove razlike između demokratskih i totalitarnih sustava kontrole misli se približavaju. U stvari, čak i totalitarna država mora biti zabrinuta zbog stavova i shvaćanja javnosti, dok je u demokraciji politički aktivan segment društva, obrazovaniji i privilegiraniji, od najveće važnosti. To je očigledno u SAD-u gdje siromašni nemaju naviku izlaziti na izbore, a značajne forme političkog sudjelovanja - oblikovanja i formuliranja političkih programa, odabir kandidata, podrška potrebnim materijalom, edukacijski naponi ili propaganda - su područje relativno malog broja privilegirane elite. Tri-četvrtine stanovništva može podržavati prestanak nuklearnog naoružavanja, i neki od njih mogu čak i znati da je to i službena sovjetska politika, no to ne utječe na politiku masovnog vladinog subvencioniranja industrije visoke tehnologije kroz državno-osigurano tržište za naoružanje, budući da ne postoji ozbiljna alternativa u sustavu političke ekonomije. Masovni narodni otpor vojnoj agresiji predstavlja problem planerima, kao što se moglo vidjeti proteklih godina u Centralnoj Americi. Baš je prošlog prosinca tisak prenio memorandum kojeg je napisao ministar obrane McNamara u svinju 1967., upozoravajući da bi eskalacija Vijetnamskoga rata mogla "polarizirati mišljenja do te granice da će golubovi u SAD-u početi izmicati kontroli - masovno odbijajući služiti, ili se boriti, ili surađivati, ili još gore?". 'Golubovi' koji ga zabrinjavaju nisu službeni 'golubovi' doktrinarnog sustava, već opća populacija. No takav otpor, iako ponekad djelotvoran u povećanju troškova državnoga nasilja, ograničene je efikasnosti tako dugo dok nije zasnovan na razumijevanju snaga na djelu i razloga svojeg sistematskog ponašanja, te tendira nestanku jednako brzo kao i nastanku. U isto vrijeme, preplašena i nesigurna populacija, trenirana da vjeruje kako su ruski demoni i horde trećega svijeta naumile zauzeti ono što stignu, sklona je nacionalističkom fanatizmu. To se pokazalo dramatičnim u narodnom odgovoru na invaziju u Grenadi. SAD su opet "nepokorena veličina", izjavio je Reagan, nakon što je šest tisuća elitnih trupa uspjelo svladati otpor šačice kubanskih vojnika i nešto grenadske milicije, osvojivši osam tisuća i sedamsto medalja za junaštvo, te izazvavši reakciju ovdje koja se ne može podrediti probuđenom sjećanju drugih velikih sila koje su ne tako davno ostvarile banalne pobjede.

Profinjenije metode indoktrinacije, upravo ilustrirane, značajnije su od izravnog varanja ili zataškivanja neželjenih činjenica, iako su i ove posve dovoljne. Primjera je bezbroj.

Razmotrimo, na primjer, trenutnu diskusiju o tome postoji li 'simetrija' između El Salvadora i Nikaragve budući da su u oba slučaja pobunjenici potpomognuti izvana i pokušavaju svrgnuti vladu. U jednom slučaju administracija tvrdi da su pobunjenici "borci za slobodu", a vlada nezakonita tiranija, dok su u drugom slučaju pobunjenici teroristi, a vlada još uvijek predstavlja nekakvu napuknutu demokraciju. Kritike se pitaju da li Nikaragva još uistinu potpomaže gerilu u El Salvadoru ili je već podlegla totalitarizmu.

U diskusiji je izgubljena još očitija sličnost. U obje je države prisutna teroristička vojna sila koja masakrira civile, i u obje države mi podržavamo tu silu: vladu El Salvadora i kontraše. Da je tako nema sumnje, posebno u El Salvadoru nakon što se Caterova administracija potrudila uništiti narodne organizacije koje su se razvile tijekom 1970-ih. Također je to očito i u vezi Nikaragve, samo što u ovom slučaju moramo prelistati strani tisak koji piše o destruktivnim litanijama kontraša, koji ubijaju, siluju, osakaćuju, teroriziraju i brutaliziraju civilno stanovništvo koje padne pod njihove šake. Primarni su im ciljevi radnici u zdravstvu i obrazovanju te seljaci u kooperativima (Jonathan Steele i Tony Jenkins, u londonskom Guardianu; Marion Wilkinson, u australskom National Timesu; i mnogi drugi izvori kojima su detalji dostupni). Glavni zapovjednik 'demokratskih snaga', Adolfo Coleso, citiran je u New York Timesu: "Ne postoji nikakva linija, nikakva čvrsta linija između civilne farme koju posjeduje vlada i izvidničkih položaja sandinista"; čak i neredoviti izvještaji upućuju na posljedice ovakvih pretpostavki, no izvještavanje tiska je loše i sporadično, te posvećeno značajnim stvarima, poput protivljenja izborima (u Nikaragvi).

To je prava 'simetrija' između Nikaragve i El Salvadora. Njezin je značaj izgubljen u diskusiji o ispravnosti vladinih postupaka, dok sama vlada nastavlja funkcionirati pod misterioznom kolektivnom

amnezijom koja nas sprečava da vidimo kako je malo toga novoga, i zbog čega je to tako.

Okrenimo se drugome dijelu svijeta i onome što se obično naziva 'mirovni proces' na Srednjem Istoku, a veže se uz Camp David sporazume. Sporazumi koje vodi Izrael pokazuju da se stanovništvo teritorija koji je pod izraelskom vojnom okupacijom uvelike protivi 'mirovnome procesu', smatrajući ga štetnim po vlastite interese. Zašto bi to tako bilo? Zasigurno su stanovnici te regije jedni od onih koji najviše žude za mirom. Međutim, ni jedan novinar nije proučio ovaj čudan paradoks.

Problem se može vrlo lako riješiti. Mirovni je proces, kao što je bilo vidljivo u datom trenutku i kao što bi trebalo biti očigledno pogledamo li unatrag, osmišljen na taj način da se glavna arapska vojna sila, Egipat, povuče iz konflikta, tako da Izrael može slobodno, uz veliku pomoć SAD-a, pojačati naseljavanje i represiju u osvojenim područjima, te napasti svoje sjeverne susjede - baš kao što je i učinio te stalno čini. Teško je vjerovati da čuđenje može izazvati to što žrtve 'mirovnog procesa' sam proces osuđuju i odbacuju; možda je i začuđujuće što takve elementarne istine, očite na samome početku, još uvijek nisu uočene. U međuvremenu, mi moramo nastaviti podržavati 'mirovni proces'. Tko se može protiviti miru?

U ovom bi slučaju, također, bilo korisno nadjačati našu misterioznu kolektivnu amneziju koja se tiče činjenica iz nedavne prošlosti. Vremena za pregled diplomatskih zapisa nema, no svatko tko to učini ubrzo će uvidjeti da su mogućnosti za mir, koji bi uključivao i nešto malo pravednosti, postojale petnaest godina te su svaki put bile blokirane od strane SAD-a i Izraela. U ranim je 70-ima to odbacivanje bilo toliko ekstremno da je čak blokirana i arapska inicijativa (upućena od Egipta i Jordana) za uspostavljanje općeg mira, koja je u potpunosti ignorirala prava Palestinaca. Nakon što se međunarodnim konsenzusom pristalo na dvo-državni sporazum, svaka takva mogućnost je konstantno onemogućavana od strane SAD-a i Izraela, koji ustraju u neprihvatanju tvrdnje da urođenička populacija nesumnjivo posjeduje prava, bez obzira na židove koji su ih naveliko razmjestili. Amerika je slavila ovakav stav, nagovarajući

Palestince da prihvate program Radničke partije koji je opovrgavao palestinska nacionalna prava te im oduzima 'bilo kakvu ulogu' u bilo kojem sporazumu (radnički golub Abba Eban). Ovdje nitko ne protestira, niti čak ne izvještava o činjenicama, kada vlada SAD-a stopira mirovnu inicijativu UN-a, s tvrdnjom da će prihvatiti isključivo pregovore "između strana direktno uključenih u arapsko-izraelski konflikt", isključujući Palestince koji nisu jedna od tih strana (siječanj 1994.). Sličan problem Libije i manjine PLO-a se u Americi osuđuje kao rasistički i ekstremistički: jednako takvo stajalište SAD-a i Izraela, rasističko u suštini, smatra se uzorom umjerenosti.

Aktualni su izvještaji prikrivani, opovrgavani pa čak i izvrnuti u jednom od najuspjelijih djelovanja agitacijske propagande u modernoj povijesti. Komentirao sam u nedavno izašloj knjizi ("The Faithful Triangle") izvještaj koji se odnosio na razdoblje do 1983. Otada se sve ponavlja bez promjena. Da spomenem samo jedan nedavni slučaj: u travnju 1984. Jaser Arafat je prilikom govora u Grčkoj i Aziji, te putem izvještaja objavljenog u francuskom i engleskom mainstream tisku uputio niz zamolbi koje su se odnosile na mir. Arafat je eksplicitno pozvao na direktne pregovore s Izraelom, pod prisutstvom promatrača UN-a, te na "međusobno priznanje dviju država", Izraela i Palestine; što je godinama bio osnovni oblik međunarodnog konsenzusa, uključujući i odbacivanje američko-izraelskog 'mirovnog sporazuma'. Izrael je ponudu odmah odbacio, dok su je SAD jednostavno ignorirale. Izvještavanje medija u SAD-u slijedi zanimljiv model. Nacionalni tisak - New York Times i Washington Post - nije prenio činjenice. Lokalni 'kvalitetniji tisak' (Boston Globe, Los Angeles Times, Philadelphia Inquirer) je prenio osnovne činjenice, koje su ubrzo prikrivene i zaboravljene, da bi bile zamijenjene poznatim kritikama palestinskog ekstremizma. U San Francisco Examineru, koji ima reputaciju najgorih novina bilo kojeg glavnog grada, na naslovnoj se strani pojavila priča UPI-a (4) s osnovnim činjenicama, a iznad nje je preko cijele strane stajao naslov: "Arafat Izraelu: Razgovarajmo." Racionalni bi zaključak bio da manje sofisticirani tisak jednostavno ne razumije koje činjenice treba odstraniti zbog toga što se ne poklapaju s partijskom politikom.

Ova razlika između tiska je pojačana intrigantnim navodom Warrena Hoge, urednika vanjske politike u New York Timesu. Jedan je čitatelj iz Detroita poslao kratko pismo Timesu u kojem spominje da Arafatov poziv na međusobno priznanje i pregovore nije objavljen, iako je Times "godinama citirao Arafata i njegovo navodno odbijanje pregovora i priznanje Izraela". Njegovo pismo nije bilo objavljeno, no dobio je odgovor Warrena Hoge (što je prava rijetkost) koji glasi: Vidjeli smo Arafatove primjedbe koje ste spomenuli u Novel Observateuru i usporedili ih s njegovim prijašnjim izjavama. One ne predstavljaju ništa novo u njegovu razmišljanju i za nas bi bilo pogrešno objaviti ih kao takve.

Gosp. Arafatu dajemo mnogo prostora te smo objavili mnoge njegove javne izjave i izvještaje o njegovim tajnim pregovorima s predstavnicima SAD-a i drugih zapadnih vlada. Kada i ako gosp. Arafat pozove na međusobno priznanje i pregovore s Izraelom, čitat ćete o tome na naslovnoj strani New York Timesa. (naglašeno dodano)

Iz ove komunikacije se mnogo može otkriti. Prvi odlomak je blizu istini, iako netko to ne može znati čitajući New York Times koji stalo niječe te činjenice. No, najzanimljiviji dio je posljednja rečenica. Arafat je otvoreno pozvao na "međusobno priznanje i pregovore s Izraelom", svejedno to nismo pročitali na naslovnoj strani – ili bilo gdje drugdje u New York Timesu. Times radije ustraje sa svojim začuđujućim popisom zataškivanja i falsificiranja, objavljenih ranijih godina u mojoj knjizi te citiranih iznad. Teško da je bilo što očitije od činjenice da ništa novo neće ući u službenu povijest u kojoj Times vidi sebe - donekle s pravom - kao kustosa. Budući povjesničari će se okrenuti arhivima New York Timesa da 'odrede' što je povijest, a ne arhivima San Francisco Examinera (ako uopće postoje).

Neću nastaviti s daljnjim primjerima. Ključna poanta je da se model širi, da je postojan te vrlo efektivan u uspostavljanju okvira pomišljivog mišljenja.

Prije šezdeset godina je Walter Lippman prodiskutirao koncept "proizvodnje pristanka", umjetnost koja se "sposobna vješto rafinirati" i može odvesti do "revolucije" u "practiciranju demokracije".

Ideja je s mnogo entuzijazma prihvaćena u poslovnim krugovima - postala je glavna preokupacija industrije za odnose s javnošću, čija je vodeća figura Edward Bernays opisao "izmudrivanje pristanka" kao stvarnu esenciju demokracije. U stvari, kao što je Gabrijel Kolko naveo: "Od početka stoljeća pa do današnjih dana, [javno mnijenje] je bilo objekt kulturne i ideološke industrije, koliko nepopustljiv toliko i raznolik: rasprostranjen od škole preko tiska do masovne kulture u svim njezinim oblicima." Razlog tome, kao što je potpredsjednik AT&Ta izjavio 1909., je to što je "javno mnijenje... po mome sudu jedina ozbiljna prijetnja s kojom se kompanija mora suočiti." Ideja je također odlučno preuzeta i u društvenim znanostima. Vodeći je politički znanstvenik Harold Laswell napisao 1933. da moramo izbjeći "demokratski dogmatizam" poput onog da su ljudi "najbolji suci svojih vlastitih interesa". Demokracija dozvoljava da se glas ljudi čuje, a zadatak je intelektualaca da osiguraju da taj glas ima pečat ispravnog kursa. Propaganda je demokraciji isto što i nasilje totalitarizmu.

Tehnike su izbrušene u visoku umjetnost, daleko iznad bilo čega o čemu je Orwell sanjao. Aparat zamišljene različitosti u mišljenju, koji inkorporira doktrine Državne religije i eliminira racionalnu kritičku diskusiju, jedna je od profinjenijih metoda, premda su i sirovije tehnike u uporabi, i također nas efektivno sprečavaju da vidimo ono što gledamo, da naučimo i razumijemo svijet u kojem živimo. Potrebno je ponovno naglasiti da ono što komunisti nazivaju agitacijskom propagandom ima mnogo veći značaj u demokracijama nego u državama koje vladaju uz pomoć nasilja. U Americi Dancheva nema, osim na nebitnim marginama političke diskusije.

Za one koji tvrdoglavo traže slobodu, najvažniji je zadatak da razumiju mehanizme i praksu indoktrinacije. Takovi se mehanizmi lako zamijete u totalitarnom društvu. Mnogo ih je teže zamijetiti u sustavu 'ispiranja mozga pod slobodom', kojem smo izloženi i kojem svi prečesto služimo kao dobrovoljni i svjesni instrumenti.

SUSTAV PROPAGANDE

David Barsamian s Alternativnog Radija intervjuirao je Noama Chosmkog u "Chronicles of Dissent" (24. studeni 1986.)

P: Mnogo ste pričali o politici jezika i semantike, i govorili ste da, želimo li dokučiti istinu, "moramo oljuštiti sloj po sloj iskrivljenosti". Moje pitanje je, uzimajući u obzir američki obrazovni sustav u ovom orwellovskom dobu, koje intelektualne alate za dekodiranje, dešifriranje i prevođenje orwellskih termina taj sustav omogućava studentima?

O: Dopustite mi prvo da kažem ovo. Iako svi mi stalno, pa i ja, ovo doba nazivamo orwellovskim, činjenica je da je Orwell zakasnio na pozornicu. Američka industrija za odnose s javnošću, jedna vrlo sofisticirana industrija, već je u 1920-ima razvijala alate i pisala o njima. Zapravo još ranije, tijekom Prvog svjetskog rata američki su povjesničari ponudili predsjedniku Woodrowu Wilsonu zadatak koji su nazvali "povijesno upravljanje", što je značilo dizajniranje povijesnih činjenica tako da one služe državnoj politici. To je Orwell davno prije nego što je Orwell pisao. Slavni američki novinar Walter Lippman je 1921. rekao da umijeće demokracije zahtijeva proizvodnju pristanka, još jedan orwellovski izraz koji u biti znači "kontrola mišljenja". Ideja je bila da država koja ne može kontrolirati ljude silom kontrolira ljudske misli. Znači, i prije Orwella ovo je bilo jasno, tehnike su bile razrađene i često upotrebljavane.

Što se tiče vašeg pitanja, što škole čine kako bi obranile ljude od toga, odgovor je ništa. Zapravo, škole su na suprotnoj strani, one su dio aparata za dezinformacije. I to se jako dobro razumije, čak i od strane liberalnih intelektualaca i teoretičara demokracije. Na primjer, u važnom istraživanju "Krizna demokracije", još jednom orwellovskom terminu koji zapravo znači "počeci demokracije", koje je izdala Trilateralna komisija, grupa međunarodnih, osobito liberalnih elita kojima je Jimmy Carter bio neka vrsta predstavnika, oni škole vide kao "institucije odgovorne za poučavanje mladih". Naravno, to ostaje između njih, takve stvari se ne govore javnosti. Ali tako oni shvaćaju ulogu škole. Institucije za poučavanje, za nametanje poslušnosti, za

sprečavanje mogućnosti bilo kakvog samostalnog razmišljanja. Škole imaju institucijsku ulogu u sustavu kontroliranja i prinude. Prave škole bi trebale opskrbiti ljude s tehnikama samoobrane, što bi značilo učenje istine o svijetu i društvu. Da to rade, škole ne bi mogle dugo opstati.

P: C.P. Otero, urednik kolekcije vaših eseja "Radical Priorities", napisao je u predgovoru da je "totalitarni sustav kontrole mišljenja znatno manje učinkovit nego demokratski sustav kontrole mišljenja, s obzirom da se službena doktrina koju stalno ponavljaju državni intelektualci može lako identificirati kao čista propaganda, a to pomaže oslobođenju uma. Nasuprot tome, demokratski sustav teži određivanju i ograničavanju cijeloga spektra razmišljanja, ostavljajući osnovne pretpostavke neizraženima. One se mogu pretpostaviti, ali ne i dokazati."

O: To je točno. Dosta sam pisao o tim stvarima. Razmislite malo o tome. Uzmimo na primjer zemlju koja je na suprotnoj strani spektra od nas, Sovjetski Savez. Tom zemljom, zapravo, upravlja batina. To je država zapovijedi: država kontrolira, a svi ostali slijede naredbe. Kompliciranije je od toga, ali u biti to tako djeluje. Tamo se bez poteškoća može odrediti što je propaganda: sve ono što država čini. Takvo nešto opisuje Orwell u "1984" - ne baš dobroj knjizi, zapravo, lošoj knjizi. Jedan od razloga njezine popularnosti je njezina trivijalnost i to što priča o našim neprijateljima. Da se Orwell bavio ozbiljnim stvarima knjiga ne bi bila popularna, vjerojatno ne bi bila ni izdana. U zemlji koju Orwell spominje u toj knjizi, u kojoj postoji Ministarstvo Istine, lagano možemo identificirati propagandu... Svi znaju što ona jest, može biti ponovljena ako želimo, ne pokušava znatno kontrolirati naš um, daje nam misao vodilju. Govori nam: "Evo službene doktrine, dok joj se pokoravate niste u neprilici. Vaše misli nisu nikome osobito bitne. Ako prekršite naše naredbe, bit će te kažnjeni jer mi imamo moć."

Demokratska društva ne mogu tako djelovati jer država ne može kontrolirati ponašanje koristeći silu. Može do neke granice, ali su mogućnosti kontroliranja silom ograničene. Zato mora kontrolirati vaše misli. Da ponovim, teoretičari demokracije shvaćaju ovo već pedeset ili šezdeset godina i vrlo su jasni. Ako se čuje glas naroda,

bolje kontroliraj što glas govori, to jest kontroliraj što ljudi misle. Metoda koju spominje Otero je jedna od najvažnijih metoda. Jedan način kontrole ljudskih misli je stvaranje iluzije o vođenju diskusije, ali treba osigurati da ta diskusija ostane unutar određenih granica. To jest, moramo osigurati da obje strane u debati usvoje određene pretpostavke koje su, u biti, propagandni sustav. Sve dok obje strane prihvaćaju propagandni sustav, možemo voditi debatu.

Klasičan primjer toga je Vijetnamski rat. U mainstream medijima - NY Times, CBS, u biti svugdje osim u dalekoj periferiji koja ne dopiyeva do nikoga - u mainstream medijima koji dosežu većinu populacije došlo je do živahne debate između "golubova" i "jastrebova". Jastrebovi su govorili: "Ako se držimo toga, pobijedit ćemo." Golubovi su rekli: "Čak i ako se držimo toga vjerojatno nećemo pobijediti, a osim toga previše bi koštalo i možda ubijamo previše ljudi." Obje strane, i golubovi i jastrebovi, složili su se oko jednoga: imaju pravo izvršiti agresiju na Južni Vijetnam, iako nisu priznali da se ona odvijala. Agresiju su nazivali obranom Južnoga Vijetnama, i u tipičnom orwellovskom stilu zamijenili "agresiju" s "obranom". Amerika je u biti napadala Južni Vijetnam isto kako je i Rusija napadala Afganistan. Kao i oni, mi smo prvo osnovali vladu koja nas je pozvala k sebi, a sve dok nismo našli vladu koja bi nas pozvala k sebi morali smo rušiti vladu za vladom. Napokon smo osnovali vladu koja nas je pozvala k sebi, nakon što smo bili tu godinama napadajući okolinu i ljude. To je agresija. Nitko to nije smatrao lošim, ili još bolje, svatko tko je to smatrao lošim nije sudjelovao u razgovoru. Ako si golub, podupireš agresiju, ako si jastreb, podupireš agresiju. To pokazuje da je debata između golubova i jastrebova čisto taktičke prirode: da li se možemo izvući? Da li je prekrvavo i preskupo? Zapravo, same nebitne stvari.

Agresija je loša. Kada su Rusi napali Čehoslovačku, izvukli su se. Nisu ubili puno ljudi, ali to što su napravili bilo je krivo jer je agresija loša. Očito, takvo razumijevanje stvari ne smije biti dopušteno kada se radi o nasilnim djelima naše države. Da je ovo totalitarna država, Ministarstvo Istine bi jednostavno dalo do znanja da je za nas sve dobro da idemo u Vijetnam; i točka, nema daljnje rasprave. Ljudi bi

znali da je to propaganda i mogli bi misliti što god žele. Mogli bi znati da napadamo Južni Vijetnam, baš kao što Rusi napadaju Afganistan.

Takvo shvaćanje stvarnosti ne može biti dopušteno u američkoj državi, preopasno je. Ljudi su puno slobodniji, smiju se izražavati, mogu svašta raditi. Logično je da treba pokušati kontrolirati misli, učiniti problem samo taktičke prirode: da li se možemo izvući? Nema pitanja o dobrome ili lošemu. Takvo shvaćanje nije djelovalo u potpunosti. Među obrazovanim dijelom populacije djelovalo je gotovo savršeno.

Postoji dosta dobrih istraživanja koja pokazuju, uz nebitne statističke pogreške, da je među obrazovanim krugovima populacije vladina propaganda bezuvjetno prihvaćena. S druge strane, nakon duljeg perioda protivljenja naroda, razilaženja u mišljenju i organiziranja, masovna populacija je izmakla kontroli. Prema najnovijim prebrojavanjima koje sam vidio, iz 1982., preko 70% populacije je još uvijek smatralo rat, citiram riječi popisa Gallup, "temeljno krivim i nemoralnim, a ne greškom". Drugim riječima, velika većina populacije nisu niti jastrebovi niti golubovi, već ljudi suprotstavljeni agresiji. Obrazovani se dio populacije slaže s propagandom. Za njih je to pitanje taktike 'jastreb protiv goluba'.

Ovo nije ništa netipično. Propaganda često bolje djeluje među obrazovanim nego neobrazovanim. Slično je s još nekim stvarima. Mnogo je razloga za to, na primjer, do obrazovanih će doprijeti više propagande jer više čitaju. Osim toga, oni su agenti propagande. Ipak je njihov posao da budu komesari: oni su agenti propagandnog sustava tako što mu vjeruju. Teško je reći nešto u što ne vjeruješ. Isto tako, većina obrazovanih ljudi je dio povlaštene elite, oni dijele svoje interese i percepcije, dok je masovna populacija više marginalizirana. Masovna populacija ne sudjeluje u demokratskom sustavu koji pretežno igra za elitu. Ljudi uče biti skeptični na temelju svojih života, i većina ih je takva. Puno je skepticizma i neslaganja.

Evo jednog zanimljivog slučaja. Dok su tehnike kontroliranja misli bile iznimno djelotvorne, čak i apsolutno djelotvorne među obrazovanim dijelom populacije, nakon godina okrutnosti, masakra i tisuće ubijenih ljudi, te su se tehnike počele raspadati među

masovnom populacijom. Ime te pojave je "vijetnamski sindrom", smrtonosna bolest - ljudi previše toga razumiju. Vrlo je zapanjujuće i prosvjetljujuće vidjeti kako propaganda dobro djeluje među obrazovanima. Uzmite knjigu o američkoj povijesti i pogledajte poglavlje o Vijetnamskome ratu. Nećete naići na događaj kada je Amerika napala Južni Vijetnam. To je kao da u Sovjetskome Savezu kažu da nije došlo do ruske invazije u Afganistan, nego da je Rusija branila Afganistan. To se neće dogoditi. Ljudi pričaju o ruskoj invaziji Afganistana, možda je brane, a možda i ne, ali priznaju da se dogodila. Ali u SAD-u, gdje je naučni sustav puno djelotvorniji, obrazovaniji dio populacije ne zna ni da se taj napad dogodio. Mi ne možemo vidjeti da se američka invazija Južnog Vijetnama desila. Te činjenice nema u povijesti, nestala je u Orwellovoj rupi za pamćenje.

P: Tko time upravlja, tko uspijeva u tome, tko su vođe, ili da upotrijebim Gramscijev termin, tko su stručnjaci za zakonitost?

O: Stručnjaci za zakonitost su oni koji rade na tome da sve što moćni ljudi rade izgleda zakonito, oni su u najvećoj mjeri privilegirana, obrazovana elita. Novinari, akademici, učitelji, stručnjaci za odnose s javnošću, ta cijela kategorija ljudi ima institucijski zadatak stvaranja vjerovanja koje osigurava djelotvorno upravljanje pristankom. Malo je onih koji kritiziraju takvo stajalište. Jedan od njih je poznati sociološki znanstvenik Robert Dahl koji je istaknuo da se politički sustav u kojemu namećemo opcije s privilegirane pozicije i to još zovemo demokracijom ne razlikuje od totalitarizma. Rijetki ljudi takvo što ističu.

U industriji za odnose s javnošću, koja je već oko šezdeset godina najvažnija industrija u Americi, takvo što se podrazumijeva. U biti, to je svrha te industrije. Jedan od razloga jake podijeljenosti američkog društva jest činjenica da korporacije mogu držati svoj prst na pulsu naroda i ustanoviti kada treba poraditi na promjeni stavova. Pod tim se podrazumijeva industrija za odnose s javnošću.

Kada dođete do takozvanih institucija odgovornih za "poučavanje mladih", škola i sveučilišta, to postaje jedva zamjetljivo. U školama i na sveučilištima ljudi su uvjereni da govore istinu. Ne možete završiti te institucije, s rijetkim iznimkama, ako niste prihvatili njihovu

doktrinu. Moglo bi se reći da ste usput iskorijenjeni. Samostalno možete razmišljati u znanosti, ali u ovome polju ste odvraceni od toga. Ako ljudi to čine, iskorijenjeni su jer ih se smatra radikalnima ili problematičnima. To ne mora djelovati u potpunosti, zapravo za sustav je i bolje da tu i tamo postoji koja iznimka. To stvara iluziju debate ili slobode. Ali u većini slučajeva, takva taktika jest djelotvorna.

U medijima su takve stvari još očitije. Ipak su mediji korporacije integrirane u najveće korporacije u zemlji. Ljudi koji ih posjeduju i upravljaju njima pripadaju uskoj eliti vlasnika i upravitelja koji kontroliraju privatnu ekonomiju i državu, jedan vrlo uzak lanac vlasnika i upravitelja korporacijskih medija i države. Diješe jednaka viđenja i razumijevanje stvari. To je bitno jer na taj način oni percipiraju probleme, sprečavaju ih, kontroliraju i oblikuju u interesu grupe koju predstavljaju - u interesu privatnoga vlasništva. Na tome se, zapravo, sve zasniva. Nadalje, mediji imaju tržište jer ljudi moraju kupovati novine, a novine su dizajnirane na taj način da dobiju publiku pomoću koje mogu podići cijene oglašavanja. Novine se u stvari prodaju oglašivačima preko čitalačke publike. S obzirom da ih prodaje korporacija, a njezino tržište su druge korporacije, to je još jedan vid preko kojega je korporacijski sustav u mogućnosti kontrolirati sadržaj medija. Drugim riječima, ako bi nekom pukom slučajnošću mediji skrenuli s pravoga puta, oglašivači bi propali, i ta činjenica predstavlja ograničenje.

Državna moć ima jednaki efekt. Mediji nastoje održati intimni odnos s državnom moći. Žele saznati tajne informacije, žele biti pozvani na tiskovne konferencije. Žele poznanstvo s državnim tajnikom. Kako bi to postigli, moraju igrati igru koja podrazumijeva laganje i služenje državi u formi aparata za dezinformacije. Zanimarimo sad činjenicu da bi mediji i bez takvih pritisaka to ionako radili zbog svojih interesa i položaja u društvu. To je jedan vrlo uski sustav kontrole.

Tu se postavlja pitanje samostalnog novinara, znate, klinac koji odluči postati iskreni novinar. Pa, neka pokuša. Ubrzo će mu urednik javiti da se malo udaljio od onog što treba raditi, malo je preemocionalan, previše je upleten u priču, trebao bi biti malo

objektivniji. Postoji hrpa šifri za takve stvari, a sve znače: "vрати se na pravi put ili izlaziš." Vraćanje na pravi put podrazumijeva praćenje partijske misli. Često se dogodi da ljudi tada odustanu. Ostatak koji se odluči prilagoditi najčešće počne vjerovati u laži. Ako želiš napredovati moraš reći određene stvari - ono što želi tehnički urednik, ono što vam daje natrag glavni urednik. Možeš pokušati ne vjerovati, ali to tako neće dugo ići. Ljudi jednostavno nisu toliko neiskreni, ne mogu živjeti s takvim stvarima, rijetke su osobe s tom sposobnošću. Tako počneš govoriti laži, uskoro i vjerovati u njih s obzirom da ih govoriš, i onda si unutar sustava. Za ljude koji igraju igru po pravilima, u bogatom društvu kao što je američko postoje obilne nagrade. Situирани ste, privilegirani, bogati, imate prestiž, imate udio u moći ako želite, ako vam se sviđaju takve stvari možete postati glasnogovornik State Departmenta, nalazite se nadomak centru, u najgorem slučaju privilegije, ponekad moći, u najbogatijoj i najmoćnijoj državi na svijetu. Sve dok ste pokorni, ponizni i disciplinirani možete daleko dospjeti. Ljudi koji su ipak malo nezavisniji jednostavno će odustati ili biti izbačeni, ali još je mnogo faktora u igri. Malo je iznimaka u ovakvim slučajevima.

Dat ću vam jedan primjer: u ožujku 1986. izglasana je pomoć terorističkoj vojsci u Nikaragvi. Tri mjeseca prije glasanja administracija je podgrijavala atmosferu pokušavajući promijeniti ograničenja Kongresa u vezi pomoći terorističkoj vojsci (Kontrašima) koja je napadala Nikaragvu. Tu vojsku su oni među sobom zvali "službena vojska", službena teroristička vojska, što ona zapravo i jest.

P: Zvali su je i "borci za slobodu".

O: Naziv "borci za slobodu" je bio za javnost. Ako pogledate tajne dokumente, vidjet ćete da su oni bili službena vojska koju je prije par godina Pentagon opisao kao terorističku vojsku, ali to nije za javnost pa ću ih ja zvati po točnim internim terminima - službena teroristička vojska.

Dakle, pitanje bi bilo da li mi možemo promijeniti kongresna ograničenja vezana uz tu pomoć? To je bio problem vlade. Prva tri mjeseca te godine su bila jako zanimljiva u tome pogledu. Kako će

mediji odgovoriti na vladinu kampanju za promjenu odluke Kongresa? Mene je to zanimalo pa sam uzeo dva nacionalna lista, Washington Post i New York Times, i prošao sve članke gdje su se iznosila mišljenja, svaku kolumnu njihovih vlastitih kolumnista, svaki autorski članak i tako cijeli siječanj, veljaču i ožujak. Bilo ih je osamdesetpet. Svih osamdesetpet je bilo protiv sandinista. Nije se tolerirala nikakva diskusija o toj temi. Osamdesetpet od osamdesetpet je slijedilo službenu politiku - sandinisti su negativci. Jedna osoba od tih osamdesetpet je pisala u drugim novinama na malo drugačiji način, ali ne ovdje. Možda je znao da nikada ne bi mogao pisati za takve novine da se nije složio. Dakle, glavno je pitanje da li smo protiv sandinista? Apsolutna kontrola. Ni traga diskusiji.

Dolazimo do sljedećeg zaključka. Postoje dvije vrlo zapanjujuće činjenice o sandinističkoj vladi ako je usporedimo s našim saveznicima u Srednjoj Americi - Hondurasom, Gvatemalom, El Salvadorom, itd. Te činjenice se ne mogu poricati bez obzira što mi mislili o njima. Kao prvo, sandinisti su jedinstveni među srednjeameričkim državama u tom pogledu što ne kolju svoj narod. O tome se ne može ni raspravljati jer je to činjenica. Drugo, Nikaragva je jedina takva zemlja gdje je vlada pokušala usmjeriti usluge prema siromašnima, u biti se usmjerila prema društvenoj reformi. Ni o tome ne treba diskutirati, to možete pročitati u dokumentima Inter-američke banke za razvoj ili gdje god želite. Te dvije vrlo zapanjujuće činjenice razlikuju Nikaragvu od Gvatemale, El Salvadora, čak i Hondurasa gdje je oko polovine stanovništva izgladnjelo do smrti. Te tri države, osobito Gvatemala i El Salvador, spadaju među najgore terorističke države svijeta. Do sada su pobili preko stopeđest tisuća vlastitih stanovnika, uz veliku američku pomoć i entuzijazam. One su jednostavno nasilne terorističke države. Ništa ne rade za svoj narod osim što ga ubijaju. Situacija u Hondurasu je malo drugačija. U Hondurasu postoji vlada sastavljena od bogatih koja krade od siromašnih. Ne ubija svoje najvažnije saveznike, ali je zato velik dio populacije izgladnjen do smrti.

Nasuprot svemu tome, sandinistička vlada, što god vi mislili o njoj, ne ubija svoj narod i odvratila je sredstva u njihovom smjeru. To je

velika razlika. Sljedeća stvar na koju sam obratio pozornost bila je koliko često su te dvije činjenice o Nikaragvi bile spomenute u tih osamdesetpet članaka? Činjenica da su sandinisti bitno drugačiji od naših saveznika što se tiče ubijanja vlastitog naroda nije bila spomenuta niti jednom. Nije bilo ničega što bi se odnosilo na tu činjenicu. Socijalne reforme za siromašne bile su spomenute u dvije rečenice, no nekako su bile pokopane. Jedna rečenica je bila indirektna, u njoj se objašnjavalo da sandinisti takve stvari više ne mogu raditi zbog rata s Kontrašima. Ali nije bilo izraženo što su točno radili. Druga je bila strastven napad na sandiniste u kojem ih se nazivalo totalitarnim čudovištima i usput je bilo rečeno: "pa naravno, oni su usmjeravali sredstva prema siromašnima." Znači, dvije rečenice u osamdesetpet kolumni o toj ključnoj temi. Ni jedna rečenica u osamdesetpet kolumni o značajnoj činjenici da sandinisti za razliku od naših saveznika nisu pobili svoj narod, nisu ubili stotinu tisuća ljudi. Jedna vrlo znamenita struka.

Nakon toga prošao sam kroz sve uvodnike u New York Timesu od 1980. do danas, samo uvodnike o Nikaragvi i Salvadoru. Svugdje ista priča. Na primjer, u Nikaragvi je vlada 15. 11. 1985. uvela opsadno stanje. To je zemlja koju je napala regionalna super-sila i učinili su isto što smo i mi učinili za vrijeme Drugoga svjetskog rata na Havajima - uveli opsadno stanje. Ne baš iznenađujuće. Došlo je do velike zbrke: uvodnici, prijetnje, sve to pokazuje da su oni totalitarna staljinistička čudovišta, itd. Dva dana nakon toga, 17. 11., Salvador je obnovio opsadno stanje. Prvo opsadno stanje je bilo uvedeno u ožujku 1980. i obnavljano je svakih mjesec dana od tada, te je puno okrutnije od opsadnog stanja u Nikaragvi. Koči slobodu izražavanja, kretanja, praktički sva građanska prava. To je bio okvir unutar kojeg je vojska koju smo mi organizirali provodila masovna mučenja i pokolj. Isto se još uvijek radi, jednostavno pogledajte izvješće Amnesty Internationala.

Znači, u dva dana je Nikaragva uvela opsadno stanje, a Salvador ga je obnovio i pomoću njega provodio masovna mučenja i ubijanja. NY Times je smatrao opsadno stanje u Nikaragvi većom okrutnošću. Opsadno stanje u Salvadoru, daleko okrutnije, nije bilo niti spomenuto. Ni riječi o tome u stoosamdeset uvodnika koji spominju

tu situaciju, jer to su naši i ne možemo o tome pričati. Oni su demokracija koja cvjeta, ne mogu oni imati opsadno stanje.

Zapravo, komentari u uvodnicima i izvještaji o Salvadoru prikazivali su taj događaj kao umjerenu centralnu vladu napadnutu od strane lijevih i desnih terorista. Totalna besmislica. Svaka istraga o ljudskim pravima, crkva u Salvadoru, čak i sama vlada u svojim tajnim dokumentima, zaključuju da terorizam provodi centralna vlada, da su oni teroristi. Odredi smrti su samo snage sigurnosti. Duarte je front za teroriste, kao što on sam zna. Ali to ne smije biti rečeno u javnosti jer bi ostavilo krivi dojam. Mogu ići dalje s primjerima, ali ovo je već dovoljno dramatično i pokazuje krajnju ropsku podložnost medija. Ne dozvoljavaju ni člancima s osobnim mišljenjima, ne samo uvodnicima, da skrenu s ispravne linije jer je to preopasno.

Isto tako, tijekom cijelog Vijetnamskog rata nije bilo članka ni u jednim novinama za koje ja znam koji je rekao da Amerika nije imala pravo napasti Južni Vijetnam. Evo ideje za nečiji istraživački projekt: pronađite jednu jedinu riječ o tome u bilo kojem članku koji iznosi nečije mišljenje u američkim novinama ili medijima općenito. Bio bih jako iznenađen da vam to uspije. Nisam pročitao sve, naravno, ali pozorno pratim već godinama i nikad nisam naišao na nešto takvo.

P: Da li je kontrola kapitala izvor, temelj moći američke države?

O: Naravno, u to nema sumnje. Prvi vrhovni sudac Vrhovnog suda i predsjednik Ustavne konvencije, John Jay, izrazio se vrlo precizno: "Ljudi koji posjeduju zemlju trebaju vladati njome." Tako stvari i stoje. Imamo različitih mehanizama. Kao prvo, ti ljudi imaju sredstva pomoću kojih mogu sudjelovati u politici. Mogu dobiti informacije, mogu nametnuti pritisak, mogu lobirati, mogu stvarati platforme. Oni predstavljaju pravo tržište za političke stranke, oni strankama omogućuju preživljavanje. Oni su ti koji uglavnom izabiru osoblje guvernera i predsjednika. Nadalje, ako bilo koja vlada krene krivim putem, čak i u najmanju ruku, oni to mogu zaustaviti na jednostavan način smanjujući im ulaganja. To ovdje u Americi nije takav problem jer korporacije u potpunosti posjeduju vladu i ona ne može krenuti krivim putem. Ali kad se u drugim zemljama, osobito zemljama trećega svijeta, javi taj problem i ako ubrzo nakon toga vlada želi

izvesti društvenu reformu, ta reforma je zaustavljena. Zašto? Samo malo manje financiranja je dovoljno za takvo nešto, a to znači da se zemlja smrvljuje do zastoja. Zato je djelotvorna kontrola nad osnovnim odlukama u društvu u privatnim rukama, usko koncentrirana i nadzire cijelu državu.

ZBUNJIVANJE STADA

P: Uzmimo u obzir prosječnog Amerikanca koji informacije o cijelome svijetu dobiva putem, recimo, vijesti na televiziji, mrežnih usluga, izvješća iz dnevnih listova, ili ako se osoba osjeća iznimno poslušnom - sa CNN-a ili "Nightlinea". Koliko istinitu sliku stvarnosti te osobe dobivaju?

O: Dobivaju onakvu sliku kakvu državno-korporacijska veza u SAD-u prikazuje... često i više od toga.

P: Često i više od toga?

O: Da. Ali ne u većini slučajeva. U većini slučajeva tisak je vrlo discipliniran.

P: Ukratko, zanima me koliko dobro mainstream mediji služe Amerikance?

O: Ako pažljivo i skeptično pratite te medije i pristupate im s pravilnim razumijevanjem djelovanja propagande, onda možete nešto naučiti. Obični gledatelj ili slušatelj povjeruje u propagandu.

P: Više puta ste izjavili da zapadni mediji tvore najzastrašujući sustav propagande koji je ikad viđen u svjetskoj praksi. U isto vrijeme, tisak nastoji njegovati mitologiju ili popularni imidž sebe kao neumornih, neustrašivih tragača za istinom. Vidjet ćete ih kako izazivaju političare na radiju, kao što je Dan Rather izazivao Georgea Busha, ili kako ih izbacuju iz ureda, kao što su Woodward i Bernstein navodno Nixona. To je javni imidž medija, i mislim da će se dosta ljudi iznenaditi kada čuju da je i to propaganda namijenjena njima.

O: Pa, sumnjam da bi se puno ljudi iznenadilo. Brojni upitnici ukazuju na to da većina populacije smatra medije preposlušnima prema moći. Ali istina je da bi ta činjenica iznenadila obrazovane ljude. Razlog tome je to što su oni najviše izvrgnuti propagandi. Oni su dio indoktrinacije, znači oni su najvjerniji sustavu. Spomenuli ste da mediji njeguju imidž zaštitnika boraca za pravdu. Pa to je prirodno. Kako bi razumna propagandna institucija sebe prikazala?

Ako želite pronaći istinu morate pogledati posebne slučajeve. Jedan od najboljih zaključaka u sociološkim znanostima je taj da mediji služe funkciju propagande, to jest, oni oblikuju opažanja, izabiru događaje, nude interpretacije, itd. suglasno s potrebama središta moći u društvu, koji su u biti država i poslovni svijet.

P: Drugim riječima, suprotstavljeni tisak zapravo i ne postoji u ovoj zemlji.

O: Postoji na rubovima, a tu i tamo ćete naći nešto i u mainstreamu. Na primjer, slučajevi kada su novine stale protiv jednog dijela moći. Zapravo, oni koje ste vi spomenuli - Woodward i Bernstein koji su pridonijeli svrgavanju predsjednika - oni su primjer da mediji konstantno pokušavaju prikazati medije kao protivnike moći.

Taj slučaj je bio istaknut više puta i za njega se vežu ozbiljni problemi. Zapravo, taj primjer pokazuje koliko mediji ovise o moći. To je jasno vidljivo kroz aferu Watergate. Zbog čega je Richard Nixon bio okrivljen? Napao je moćne ljude - poslao je bandu malih kriminalaca iz još uvijek nejasnih razloga da provale u sjedište demokratske stranke. Znači, demokratska stranka predstavlja veliku polovicu poslovnog sustava. Ona je jedan od dva dijela poslovne stranke koja upravlja zemljom. I to je prava moć. Ne možeš napasti pravu moć zato što se moćni ljudi mogu braniti. Možemo vrlo jednostavno pokazati da se to desilo, zapravo, povijest je bila toliko dobra da nam je pripremila kontrolirani eksperiment. U trenutku Watergate otkrića postojala je još jedna kolekcija otkrića - FBI COINTELPRO operacije koje su bile otkrivene, uzimajući u obzir Zakon o slobodi informacija u isto vrijeme. To je bilo puno ozbiljnije nego Watergate. To nisu bile akcije grupice lopova koju su mobilizirali predsjednik ili njegov odbor nego nacionalna politička policija. I to nije bio samo Nixon, ticalo se to niza administracija. Otkrića su počela s Kennedyevom administracijom - zapravo ranije, ali primarno s Kennedyevom administracijom - i nastavila se sve do Nixona. Otkrića su bila izuzetno ozbiljna - puno gore od svega u Watergateu. Na primjer, sadržavala su političke atentate, poticanje nereda u getu, dugačak niz provala i uznemiravanja legalnih političkih stranaka - najviše Socijalističke radničke stranke koja je za razliku od demokrata bila nemoćna i nije imala mogućnost obrane.

Taj aspekt samog COINTELPRO-a, koji je samo mala napomena svojim operacijama, puno je značajniji nego Watergate. Možemo promatrati kako su mediji reagirali na ta dva otkrića: jedno relativno neznatna Watergate zloća, i drugo važan vladin program uznemiravanja, nasilja, atentata, napada na legalne političke stranke i nastojanja da se unište građanske organizacije tijekom duljeg perioda. Afera Watergate postala je najveći problem koji je oslabljivao temelje republike. COINTELPRO otkrića poznata su neznatnom broju ljudi; novine se nisu interesirale. To pokazuje što je točno bilo umiješano u Watergate: moćni ljudi se mogu braniti, a mediji će podržavati moćne ljude. Ništa drugo.

P: To je zanimljivo, mediji pojačavaju lažnu sliku onoga što se tada događalo. Mislím, nisu...

O: Ovo što sam ja sad rekao je skoro poznata istina. Evo nečeg sličnog kontroliranom eksperimentu. Dva otkrića u isto vrijeme: jedno, otkriće nebitnog napada na moćne ljude; drugo, otkriće vrlo važnog napada koji je trajao dulje razdoblje i imao za posljedicu probleme za velik dio stanovništva, uključujući i političke stranke koje nemaju moć. I kako su mediji reagirali na ta dva slučaja? Pa, uglavnom, nisu marili za napad na ljude koji nemaju vlast, ali jako su se uznemirili zbog neznatnog napada na moćne ljude. Što jedna razumna osoba može zaključiti na temelju ovoga? Razumna osoba bi mogla zaključiti na danom primjeru, koji to ilustrira na vrlo dramatičan način, da mediji služe moći.

P: Mislím da je to iznimno opasno zato što je Watergate tada bio primjer valjanog sustava.

O: To samo pokazuje kako skladno sustav propagande djeluje. Uzme primjer koji dokazuje medijsku ovisnost o moći i preokrene ga u dokaz njihove neprijateljske uloge. To je briljantno.

P: Vi smatrate da je prava funkcija medija zataškavanje onog što se dešava u svijetu...

O: Zataškavanje... puno je složenije. Hoću reći, ipak mediji imaju složenu ulogu. Ne možete staviti medije u jednu kategoriju. Napravimo prvo grubu razliku. S jedne strane imate masovne medije

- to uključuje sve od sporta i humorističnih serija do vijesti - i njihova uloga je zabavljanje populacije, osiguravanje da ona ne dođe do smiješnih ideja o sudjelovanju u javnoj politici. S druge strane tu su "elitni" mediji usmjereni prema tzv. "političkom sloju": obrazovanima, bogatima, pismenom dijelu populacije, upraviteljima - kulturnim, političkim, ekonomskim. Tu mislim na NY Times i Washington Post. Ti mediji imaju malo kompliciraniji zadatak. Moraju ulijevati pravilne stavove koji služe kao mehanizam indoktrinacije koji je u interesu moći. Ali u isto vrijeme moraju prezentirati prilično realnu sliku svijeta jer njihove mete su ipak ljudi koji odlučuju, i za te ljude je bolje da shvaćaju stvarnost ako će njihova uloga pomoći onima koji drže vlast.

P: Ali vi mislite na posebnu vrstu stvarnosti.

O: Pa, morate imati nekakvo viđenje stvarnog svijeta, inače ste u neprilici. Uzmimo na primjer bankovne investitore ili državnog upravitelja - nekoga uključenog u vlast - ako ti ljudi nemaju viđenje stvarnosti, učinit će korake koji će biti vrlo štetni za ljude koji upravljaju. Znači, bolje je ipak malo razumjeti stvarnost. To mora biti u skladu s interesima moći, a to je vrlo osjetljiv zadatak. Sveučilišta imaju isti problem.

P: Prema tome se odnosite kao prema ideološkim profesijama. Ali njihova verzija stvarnosti ne mora biti moja ili vaša verzija.

O: Ne, zapravo, najčešće su nam verzije drugačije. I na to ćete naići u svakom sustavu - u totalitarnoj državi, demokratskoj, itd. Sasvim je normalno da će institucije sa određenim stupnjem centralizirane vlasti koristiti tu moć u vlastite svrhe. Mislim da u povijesti tome nema iznimke. Mi slučajno živimo u sustavu s velikim stupnjem centralizirane vlasti - primarno u poslovnom svijetu koji ima ogroman utjecaj na sve institucije, uključujući i vladu i očito medije, zapravo mediji su velike korporacije. Imaju svoje gledište, zajedničke interese i brige, naravno da među njima ima razlika i oni će pokušati osigurati da se sve njihove potrebe na političkom, kulturnom, i ideološkom području zadovolje. Bilo bi zapanjujuće da to nije tako, no prevladavaju dokazi koji pokazuju da je to tako.

P: Puno ljudi, W. Lance Bennett na primjer u svojoj knjizi "Vijesti: Politika Iluzije", smatra da su mediji bolje tretirali Amerikance na počecima republike kada se tisak sastojao od brojnih malih časopisa i novina koje bi se danas smatralo pristranima i političkom sjekrom za mrvljenje. Što mislite o obožavanju ili kultu objektivnosti koji karakterizira mainstream vijesti danas?

O: Kao prvo, treba bi biti jako pažljiv pri uspoređivanju različitih povijesnih razdoblja; to je lukavo pitanje. Istina je da je u ranijim godinama bilo više raznolikosti, ne mora se ići daleko da se to potvrdi. S druge strane, tada su mediji također nagnjali k vlasti. Na primjer Američka revolucija. Slavni američki osloboditelji kao što su Thomas Jefferson i osnivači smatrali su da ne treba tolerirati položaje neprijateljske njihovima. Granica diskusije koja je bila dozvoljena u Nikaragvi u zadnjih deset godina, kada ju je napadala strana sila bila je neusporedivo veća nego što bi Jefferson dopustio, ili što su SAD dopustile u manje prijetećim okolnostima. Što se tiče kulta objektivnosti, i tu moramo biti oprezni. Naravno da mediji sebe opisuju kao duboko vjerne i objektivne, ali koja propagandna institucija ne bi to isto radila? Ozbiljna osoba bi se pitala da li je to istina. Odgovor je da to nije istina - daleko je od istine.

P: Srodno pitanje bi bilo zašto se mediji konstantno koncentriraju na pojedince uključene u probleme umjesto da se koncentriraju na medijske glumce. To je nešto što vi pažljivo izbjegavate. Na primjer u skandalu protiv Irana mediji su se dobrovoljno prepustili Reaganovim nastojanjima da od Olivera Northa i Johna Poindextera napravi negativce.

O: Koncentrirali su se i na samog Reagana. Sjetite se, veliko pitanje je bilo da li je Reagan znao ili da li se sjećao politike svoje administracije. Razlog zašto se mediji koncentriraju na takve stvari je zato što su nebitne i beznačajne. Ono što one prikrivaju su institucijski faktori koji zapravo određuju politiku. U aferi protiv Irana je vrlo zapanjujuće bilo za vidjeti način na koji su najvažniji problemi skoro pa u potpunosti bili prikriveni. Uzmimo jedno od očitih pitanja: zašto to rade? To je u službi njihove propagandne funkcije. Jedan od najvažnijih ciljeva ideološkog sustava je skretanje pozornosti s

pravih djelatnosti vlasti i fokusiranje na marginalne probleme. Pojedinci mogu biti zamijenjeni, a te institucije onda mogu nastaviti normalno funkcionirati. Ako pogledate aferu protiv Irana ponovo se nameću savršeno očita pitanja koja nikada nisu bila postavljena, a za to je potrebna izvanredna disciplina. Na primjer, afera protiv Irana se usredotočila na ono što se dogodilo od sredine 1980-ih, od 1985., 1986. pa nadalje, s posebnim naglaskom na američku prodaju oružja Iranu. Nameće se pitanje: pa što se događalo prije 1985.? Postoji odgovor na to. Prije 1985. Amerika je ozakonila prodaju oružja Iranu putem Izraela, baš kao što su radili i nakon 1985. U to vrijeme, sjetimo se, nije bilo taoca. Pa što se onda događalo? Ako je cijela operacija trebala biti nagodba oružje za taoce, kako to da smo radili apsolutno istu stvar i prije nego što je bilo ikakvih taoca?

Pa, to je još jedno očito pitanje koje također ima odgovor. Nije tajna. Na primjer, ja sam o tome pisao 1982. i 1983. godine. Odgovor je taj da su SAD ozakonile prodaju oružja Iranu putem Izraela u nadi da će naći elemente unutar iranske vojske s kojima bi mogli uspostaviti kontakt i koji bi mogli izvesti vojni udar koji bi svrgnuo Homeinija. To su iskreno, otvoreno i javno priznali najznačajniji izraelski dužnosnici, uključujući i ljude na visokim pozicijama u Mossadu. Svi ljudi koji su kasnije bili otkriveni u aferi protiv Irana pričali su javno o tome u ranim osamdesetima. Jedan od njih, Uri Lubrani, rekao je da nađemo li nekoga tko je spreman i u mogućnosti ubiti 10 000 ljudi na ulici, mogli bi vratiti režim kakav želimo, što je značilo povratak Šaha. To je standardna politika kada je u pitanju nesklonost prema nekoj vladi: prekinimo pomoć toj vladi, ali naoružajmo vojsku u nadi da će elementi unutar nje izvesti udar. To se desilo u Čileu, Indoneziji, zapravo to je normalno. I desilo se u Iranu u ranim osamdesetima. Da li je bilo diskusija o ovome u saslušanjima o aferi protiv Irana? Ne, zato što, iako je pitanje "što se zbivalo prije 1985.?" bilo toliko očito da je teško zamisliti da se nije pojavilo u mislima nekoga tko je promatrao problem, jer problem u tome da ako vas zanima što se događalo dobit ćete krive odgovore. Bolje da ne pitate. I tako je to postao jedan od mnogih aspekata iranske afere koji je bio izbrisan u zataškanoj operaciji Kongresa i medija.

P: Kada pričate o američkoj vladi zapravo mislite na izvršnu vlast. Da li smatrate Kongres konfederacijom političkih eunuha?

O: Pa, raspravljam o Kongresu do neke mjere, ali Kongres puno ne varira. Hoću reći, u Kongresu ima malo raznolikosti. Ako se osvrnete na Predstavnički dom, naići ćete na razne ljude, kao što su Henry Gonzales iz Texasa, Ted Weiss iz New Yorka, ili Ron Dellums i razni ljudi iz Black Caucusa, koji će postaviti teška pitanja. Mnogo ljudi postavlja pitanja koja jedva dođu do medija. Ali uglavnom Kongres je ograničen istim ograničenim elitnim dogovorom.

P: Znam da ste unaprijedili ove argumente i velik broj drugih ljudi je isto unaprijedio te argumente - može ih naći bilo tko tko je voljan tražiti ih... ali u isto vrijeme, mislim da u medijima postoji veliko nastojanje da se ti dokazi prikažu kao teorija zavjere.

O: To je jedan od načina na koji se vlast brani - nazivajući bilo koju kritičku analizu institucija teorijom zavjere. Nazivamo li je tako, ne moramo obraćati pozornost na nju. Edward Herman i ja, u našoj nedavnoj knjizi "Manufacturing the consent", idemo u taj pothvat. U toj knjizi raspravljamo o institucijskim faktorima koji uspostavljaju ograničenja za izvještavanje i interpretaciju u ideološkim institucijama. Nazivanje toga teorijom zavjere je kao da kažemo da General Motors sudjeluje u zavjeri kada pokušava povećati udio na tržištu. Dio strukture korporacijskog kapitalizma su igrači u igri koji pokušavaju povećati profit i udio na tržištu, zapravo, da to ne rade ne bi više bili u igri. Svaki ekonomist to zna. Istaknuti takvo nešto nije teorija zavjere; to je samo uzeto zdravo za gotovo. Da netko kaže: "Oh, ne, to je zavjera", ljudi bi se smijali.

Pa upravo identična stvar se događa kada diskutiramo o kompleksnijem skupu institucijskih faktora koji odlučuju o stvarima koje se tiču medija. To je baš suprotno teoriji zavjere. Kao što ste maloprije spomenuli, ja pokušavam smanjiti ulogu pojedinaca - oni su nadomjestivi dijelovi. To je suprotno teoriji zavjere, to je institucijska analiza - analiza koju činite automatski kada pokušavate shvatiti kako djeluje svijet. Nazvati to teorijom zavjere je jednostavno dio nastojanja da se spriječi viđenje svijeta kakav je.

P: Ali isto tako mislim da je termin dobio puno različitih značenja. Pogledajmo korijen same riječi - CONSPIRE, TO BREATHE TOGETHER, BREATHE THE SAME AIR - hoću reći, čini se da pomoću same riječi možemo naslutiti neku vrstu zajedničkog interesa ljudi koji "dišu zajedno". Čini mi se da je riječ upotrijebljena na drukčiji način.

O: Sigurno, ljudi smatraju da bi ta riječ trebala imati nekakvo opako značenje; grupa ljudi koja se sastaje na tajnim mjestima i odlučuje o sadržaju svih novina u zemlji. Ponekad to i je tako, ali uglavnom nije. Mi smo to opisali u "Manufacturing the consent". Zapravo, model koji smo mi koristili i nazvali propagandni model je u biti nekontroverzno vođen model slobodnog tržišta.

P: Nekontroverzno...

O: Vođen model slobodnog tržišta - on je gotovo nekontroverzan.

P: Možete li mi reći kojim stvarima se mediji pouzdano ne bave?

O: Uzmite na primjer neke od problema koje smo mi spomenuli. Problem - bilo što se događa - će mediji oblikovati i izmijeniti na način da služi interesima utemeljene moći. Utemeljena moć se može sastojati od nekoliko dijelova, ti dijelovi čak mogu biti i u konfliktu tako da ćete dobiti razna taktička mišljenja. Na primjer, najveći politički problem osamdesetih: Nikaragva. Među elitom je postojala suglasnost da moramo svrgnuti sandiniste s vlasti i podržavati ubojstva i teror u Salvadoru i Gvatemali. Unutar tog dogovora bilo je par taktičkih varijacija. Na primjer, kako svrgnuti sandiniste? Terorom i nasiljem, kako su htjeli Reaganovci? Ili ekonomskim gušenjem i manjom dozom terora i pritisaka drugih vrsta, onako kako su to htjeli "galebovi"? To je bila cijela debata. Jedina debata. I mediji su se toga držali. Napravio sam detaljnu analizu tog problema. U izvješćima, uvodnicima i člancima koji bi trebali odražavati raznolikost mišljenja, predanost toj poziciji je bila skoro apsolutna. Pogledajte, recimo, članke u New York Timesu i Washington Postu, kao što sam ja učinio kada su debate bile u tijeku, i vidjet ćete skoro apsolutno slaganje sa stavom da sandiniste treba svrgnuti i kako taj

cilj postići debatom. Takvu uniformnost nalazimo u totalitarnoj državi, a ista je stvar sa svim ostalim problemima na koje sam se usredotočio. Ed Herman, ja i drugi proučavali smo širok krug slučajeva, i svugdje je isto.

P: Za medije kažete da primjenjuju nešto što vi zovete izmišljeno razilaženje u mišljenju. Da li je to jedan primjer toga?

O: Da. Usredotočimo se na pitanje kako svrgnuti sandiniste. 1986. je upitnik otkrio da je oko 80% ljudi koje zovemo 'vođe' - što uključuje i šefove korporacija - bilo protiv kontraške vojske i smatralo da bi se sandinisti trebali uništiti drugim sredstvima koja bi istodobno uspostavili vođe po svojem izboru. Neke druge nasilne i nezakonite mjere, ali ne kontraška vojska. Razlog je bio novčana isplativost. Uvidjeli su da su vojnici, kako su to liberali rekli, "nedostatni instrument" za postizanje ciljeva. Da mediji jednostavno odražavaju poslovne interese onda bi oko 80% komentara bilo protiv kontraške vojske. Pravi broj je bio oko 50%, što znači da su mediji više podržavali vladinu poziciju nego što bi propagandni model pretpostavio. Pa naš model je ipak imao manu - podcijenili smo stupanj medijske ovisnosti o vlasti. Ali to je bila jedina mana.

P: Mislite li da nas sada mediji pokušavaju uvući u rat u Perzijskom zaljevu?

O: Definitivno. To je komplicirana priča, ali opcije su ili rat ili nagodba putem pregovora. Da li ima prilika za nagodbu? Bilo je neistraženih prilika. Zanimljivo je vidjeti način na koji su ih mediji tretirali. Na primjer, 12. 8. Irak se očito ponudio povući iz Kuvajta kao dio cjelokupnog povlačenja iz okupiranih arapskih zemalja. To bi značilo da bi oni uz povlačenje sirijskih vojnika iz Libanona, izraelskih iz Libanona i s ostalih okupiranih teritorija odustali i od Kuvajta. To nije nerazuman prijedlog; možete smisliti bazu za diskusiju. Prijedlog je bio odbijen. NY Times ga je odbio jednom rečenicom, i to u nekom drugom članku o nekoj drugoj temi. Televizijske vijesti su se samo smijale. 18. 9. Saddam Hussein je predložio opću nagodbu koja bi tretirala problem Kuvajta kao arapski problem koji trebaju riješiti arapske države, kao što je to Sirija riješila u Libanonu, Maroku i Zapadnoj Sahari. I to je bilo odbijeno od prve,

ovog puta na temelju uvjerljivih razloga - na tom polju Irak ne bi mogao prevladati jer je najjača sila u tom dijelu svijeta. To je točno, ali izostavljena je jedna mala činjenica: Saddam nas je kopirao. Svaki put kada Amerika intervenira u zapadnoj hemisferi odmah upozorimo svijet da se kloni, obrazložavajući da je to pitanje hemisfere i drugi se ne bi smjeli miješati. Čak smo stavili i veto na odluke Vijeća sigurnosti UN-a koje osuđuju američku agresiju. Pa to mora biti pitanje hemisfere pošto smo mi u hemisferi toliko moćniji od drugih da očekujemo da ćemo prevladati. Ako to nije dopušteno Saddam Husseinu, a nije, nije ni nama. Evo jednog još više zapanjujućeg slučaja: 23. 8. Irak je Washingtonu predložio ponudu putem bivšeg visokog američkog dužnosnika s bliskoistočnim vezama. Ponuda je bila zanimljiva. Prema bilješkama i svjedočenjima ljudi koji su bili upleteni u to i koje je administracija prihvatila, ponuda je sadržavala potpuno povlačenje iz Kuvajta i iračku kontrolu naftnog polja Rumailah koje se nalazi skoro sasvim u Iraku osim malog dijela u Kuvajtu. Irak tvrdi, možda točno, da je Kuvajt iskorištavao bogatstva naftnog polja i zato su htjeli nagodbu koja bi im garantirala kontrolu nad tim poljem - pregovori o pitanjima sigurnosti, itd. Nisu ni spomenuli američko povlačenje iz Saudijske Arabije. Zanimljiva ponuda. Koja je bila reakcija na nju? Kao prvo, nije bila objavljena. Šest dana kasnije, *Newsday*, koji ne spada u nacionalni tisak, objavio je ponudu kao glavnu priču i dao sve detalje. Sljedeći dan, *New York Times*, ugledne novine, spomenuli su je u malom odlomku u nastavku stranice na kojoj se nalazila priča o sasvim drugoj temi. *The Times* su započeli citiranjem vlade koja smatra da je ponuda glupost. Onda, nakon što su uobličili priču, drugim riječima ponuda je glupost, neprimjetno su zaključili da je priča u *Newsdayu* bila točna i da je *The Times* imao iste informacije tjedan dana ranije ali ih nisu objavili. I to je bio kraj te priče. To nam otkriva par stvari o medijima. Kao prvo, pokazuje da se izvan nacionalnog tiska odstupanja događaju slučajno. Na primjer, izvještaj *Newsdaya* je otkrio informacije, a to se nije sviđalo moćnicima koji pokušavaju izbjeći pregovore. Ta odstupanja se mogu dogoditi, i kada se dogode, slijedi faza kontroliranja štete. Tada se te informacije stavljaju na rub. Prvo se prikazuju kao glupost; nakon toga se neprimjetno zaključuje da su točne i da se to znalo cijelo

vrijeme, ali da ih se zaustavljalo od objavljivanja. I to je kraj priče. Što vam to govori? Opet možete birati između rata i nagodbe koja bi se ostvarila putem pregovora. A vidimo kako se moć odnosi o mogućnosti pregovaranja. Taj problem je slučajno problem Washingtona, što znači i medija.

P: Prioritet Washingtona je rat?

O: Ne rat, već postizanje naših ciljeva prijetnjom i silom.

P: To upućuje na drugo pitanje: kolika je zapravo kriza u Perzijskom zaljevu?

O: Da preraste u rat, posljedice bi mogle biti katastrofalne.

P: Ne mislim na vrijeme nakon što je Bush poslao vojnike u Saudijsku Arabiju, već na vrijeme ranije.

O: Čak i tada je bilo ozbiljno. Invazija Iraka na Kuvajt je bila ozbiljna stvar i trebalo je biti učinjeno sve kako bi ih se maknulo od tamo. Na temelju principa i međunarodnog zakona ta invazija nije bitno drugačija od američke invazije na Panamu ili izraelskog napada na Libanon, ili od puno slučajeva kojih se možemo sjetiti jer nas nije bilo briga ili smo podržavali agresiju. Ali na temelju, recimo, ljudskih prava ne možemo taj napad uspoređivati s napadom Indonezije na Timor koji je vodio do skorog genocida i koji smo mirno podržavali. Jединi princip u ovom slučaju jest činjenica da sila ne poboljšava stvari osim ako mi to želimo, a u ostalim slučajevima mi smo htjeli. Ali ovo je važno jer uključuje energiju. Arapski poluotok je najveća rezerva energije u svijetu, i glavni zadatak SAD-a od Drugog svjetskog rata je bio da mi ili naši klijenti kontroliramo taj izvor energije te da se niti jednoj domaćoj nezavisnoj sili ne dopusti utjecaj. Davno, u vrijeme prve naftne krize, to sam smatrao "spoznajom broj jedan" međunarodnih odnosa. Ta prirodna bogatstva kontroliraju SAD, američke korporacije i američki klijenti kao što su Saudijska Arabija i neće tolerirati nikakvu domaću prijetnju. Veliki dio vanjske politike okreće se oko toga. I uopće nema sumnje u to da je Saddam Hussein čudovište i gangster. Ali, naravno, on je bio isto takvo čudovište prije šest dana kada je bio omiljeni američki klijent. Amerika mu je bila najveći trgovački partner

i Bushova administracija je napravila više nego što je trebala kako bi mu ponudila najam, kredite, itd. Sve ovo su mediji doslovno tajili dulje vrijeme. I prije je bio čudovište. I još uvijek je čudovište. Samo ovog puta njegova strahovita djela su štetila američkim interesima pa je u medijima prikazan kao čudovište.

P: Imam osjećaj da su stavovi ljudi u zemlji uvjetovani demonizacijom Husseina u tisku. Ljudi bi se mogli pitati "zašto da prihvatimo ove prijedloge?"

O: Trebali bismo ih shvatiti ozbiljno jer je Hussein preplašen. Demonizacija je ovaj put točna; on je zlikovac isto kao što je bio i onda kada je tisak pisao drugačije. Ali činjenica je da se on uvalio preko glave i sada to očito shvaća. Mi, slučajno, ne znamo da li su te ponude istinite; postoji samo jedan način da saznamo - a taj je da prihvatimo ponude. Washington to ne želi. Ne možete ne primijetiti činjenicu da su SAD same u tom pogledu. Tko još ima vojsku u toj regiji?

P: Pa izgleda kao da SAD želi podmititi Egipat da pošalje svoje vojnike.

O: Mi pokušavamo nagovoriti ostale zemlje da sudjeluju, što je samo po sebi zapanjujuće. Upravo sada dok nas dvojica razgovaramo, američka vlada - Nicholas Brady i James Baker - putuju svijetom dajući sve od sebe kako bi nagovorili ljude da sudjeluju. Što to znači? Do sada su svi odbijali, ali ako ih mi moramo tjerati na suradnju to pokazuje našu osamljenost. Jučer, 6. 9., Njemačka je objavila da neće platiti ništa američkim snagama u Saudijskoj Arabiji - to je bio bilateralni dogovor SAD-a i Saudijske Arabije, i Njemačka nema s tim nikakve veze. Japan, još jedna od najvećih ekonomskih sila u svijetu, je rekao da će možda ponuditi nekakvu novčanu pomoć zemljama pogođenim embargom, ili će, znate, poslati nekoliko džipova. Egipat, velika, jako naseljena zemlja s velikom vojskom koja se sastoji od trećine milijuna ljudi, je poslao 2000 muškaraca naoružanih laganim oružjem i džipovima. Ja mogu skupiti više među ljudima koje znam. Što se tiče Saudijske Arabije, u današnjim jutarnjim novinama piše da je Saudijska Arabija odlučila platiti dio troškova američkih vojnika. Kako uzbudljivo. Hoću reći, tu

su američki vojnici poslani kako bi očuvali Saudijsko-arabijsku monarhiju, a Arapi su voljni platiti dio troškova. Nije li to impresivno.

P: Pa, Amerika želi Egiptu oprostiti dug od 7 milijardi dolara i učiniti Sovjetski Savez najomiljenijim trgovačkim partnerom ako rade ono što im se kaže.

O: To, ustvari, znači davanje diplomatskog pokrića. Zašto je Amerika toliko očajna za diplomatskim pokrićem? Zapravo, zašto cijeli svijet odbija oružani sukob? To su stvari koje bi pravi objektivni mediji istraživali. A o tome nikakve diskusije. I onda naidete na bijesan uvodnik u NY Timesu u kojem se autor pita "zašto svijet glumi negativca?". Pokušajte pronaći analizu istinitih stvari. Razlozi za to postoje i prilično su očiti. Znate, Amerika je dulje vrijeme bila dominantna svjetska sila - i ekonomski i vojno. Sve strane su se složile da je intervencija Amerike u zemljama trećeg svijeta bila politički slaba, ali ekonomski i vojno jaka. Obično je snaga ta pomoću koje prevladavaš. Mi smo imali vojnu i ekonomsku snagu. Sada smo mi samo jedni od troje. S ekonomskog stajališta, svijet je podijeljen na tri pola. Ali SAD su još uvijek jedinstvene po vojnoj snazi. Nitko nam nije ni blizu; mi smo vojna sila. Povlačenjem Sovjetskog Saveza sa svjetske pozornice postali smo slobodniji u korištenju vojne snage, s obzirom da je sovjetsko sredstvo zastrašivanja nestalo. Sa snagom, u našem slučaju vojnom, dolaze i razna normalna iskušenja. Njemačka i Japan imaju drugačije interese, interese koji ne uključuju rješenje problema korištenjem sile.

P: Da li postoji dobar razlog zašto je Bush poslao sve te vojnike u Saudijsku Arabiju?

O: Zapravo i ne. Hoću reći, svjetska zajednica je imala razloge za netoleriranje iračke agresije, zauzimanja Kuvajta te bilo kakve prijetnje Saudijskoj Arabiji. Razjašnjenje i pojašnjenje tih problema je bilo apsolutno opravdano i mislim da Bush zna da se svijet slaže u vezi toga. Pitanje je kako krenuti dalje?

P: Ali moje pitanje je da li postoji ikakav razlog za slanje vojnika tamo? I nije li to opasno povisilo uloge?

O: O tome bi se dalo raspravljati, nisam baš potpuno siguran da je postojao razlog. Ali vojno prisustvo je bilo neizbježno. Puno prihvatljivije bi bilo da se sve to odvijalo pod zaštitom UN-a. Ali ni to se nije dogodilo. Bolje rečeno, trebalo se dogoditi, ali UN to nije htio prihvatiti; to jest ostale svjetske sile nisu bile sasvim spremne staviti na snagu embargo. Nakon velikih napora, Vijeće sigurnosti UN-a je donijelo rezoluciju koja je bila puna opreza: odbili su odobriti i najmanju upotrebu sile. Još jednom, Amerika je ostala sama.

P: Zanimljivo je u medijima vidjeti drugačiju sliku. Na primjer, maloprije ste pričali koliko je sada zapravo Saddam Hussein slab i uplašen, u najmanju ruku uplašen.

O: Pa, tako izgleda. Ali s druge strane, nikad se ne zna da li je to gluma - samo pokušaj da dobijemo ono što možemo - ili je on uistinu preplašen. I kao što rekoh, samo je jedan način da saznamo, a to je kroz nagodbu.

P: Mislite li da je Hussein vojno moćan u onoj mjeri u kojoj to prikazuju mediji?

O: Kada se radi o tome, mislim da su mediji prilično točni. Pogledate li bolje vojnu analizu, vidjet ćete da je njegova vojna sila djelomično razvodnjena. Vojska ima slab moral, ograničene mogućnosti... Ali ovisi o standardima po kojima sudite. Po standardima Bliskog Istoka, to je jedna izrazito moćna vojska. Ali ako bi slučajno došlo do rata sa SAD-om, Irak bi izgubio. Da želimo, mogli bismo ih raznijeti van svemira.

P: Što je s novim medijskim poštovanjem prema UN-u, sada kada UN navodno glasa za nas?

O: To je zanimljiva priča. UN je dobio pohvale na koje nisu naviknuti. Članci i članci su pisali o tome kako sa završetkom Hladnog rata i Rusima skinutim s vrata, UN napokon može funkcionirati kako je od početka zamišljeno. Ipak, postoji mali problem. Zadnjih dvadeset godina UN nije mogao funkcionirati zbog SAD-a. Mi definitivno vodimo u vetoima Vijeću sigurnosti. U puno stvari, uključujući Bliski Istok, nadgledanje međunarodnog prava, razoružanje, okoliš, bilo što, SAD je stavio veto na odluke Vijeća

sigurnosti više puta i glasao je sam ili s jednom ili dvije države koje su klijenti u Glavnoj skupštini. To se desilo mnogo puta. I što vam to onda govori? Pogledate li stav Amerike prema UN-u, vidjet ćete da je u kasnim 40-ima UN bio dosta preferiran. U to vrijeme, nakon završetka Drugog svjetskog rata, Amerika je bila gotovo najdominantnija u svijetu i UN je slijedio američke naredbe. Znači, tada je UN predstavljao dobru stvar, a Rusi, koji su bili nadglasani jer smo koristili UN protiv njih, bili su negativci. Kako se američka dominacija u svijetu smanjivala tako su se smanjivale simpatije prema UN-u. Pošto su zemlje Trećeg svijeta stekle neovisnost i otvorila im se mogućnost priključivanja UN-u, UN je pao u "tiraniju većine" inače znanu kao demokraciju jer nije slijedio američke naredbe. Tako smo postupno tijekom godina izgubili interes za UN. Oko 1970. situacija je došla do točke kada je Amerika postajala sve izoliranija. I tada su UN značili lošu stvar jer su bili puni iritantnog anti-amerikanizma.

Zanimljivo je vidjeti promjenu diskusije tijekom tih godina. U 50-ima se postavljalo pitanje zašto su Rusi tako grozni? Do 1985. već se pitalo zašto je svijet tako grozan? Dopisnik za NY Times Magazine iz UN-a se pitao kako to da se svijet ne slaže. Mislim, koji god problem bio u pitanju, oni glasaju protiv nas, pa što se događa sa svijetom? Dosta se razmišljalo o tome. U ovom primjeru, UN se više manje ponašao u skladu s američkim prohtjevima. Odjednom, UN je prekrasna institucija. Svatko tko pogleda taj problem smatrao bi ga komedijom. Svaka razborita osoba. UN se smatra pogodnim sve dok slijedi američke naredbe, kada nije tako smatra se beskorisnim. Nadalje, zadnjih dvadeset godina Sovjetski Savez je pretežno glasovao kao i većina, velika većina. To su činjenice. Pokušajte naći izvještaj u tisku koji to opisuje. Ovo još jednom pokazuje da su mediji jedinstvena institucija prijevare i izvrtanja.

P: Ne samo to nego... da li ste nedavno gledali "Nightline"?

O: Ne gledam ja to.

P: Pa, Barbara Walters je tiranizirala njemačkog novinara i predstavnika japanskog ministarstva gospodarstva pitanjima o

tome da li će oni dati novac. Barbara Walters je skoro pričala u ime američkog naroda i pitala ih gdje je njihov prokleti novac.

O: Očito pitanje se nameće samo po sebi. Zašto... recimo je ona glas američke vlade, a ne američkog naroda... zašto ona mora tiranizirati njemačke i japanske predstavnike kako bi nam oni dali svoj novac? Zašto se moramo natezati s njima kako bi ih natjerali da plate? Ipak, oni su pouzdaniji po pitanju nafte s Bliskog Istoka nego mi. Pa, u čemu je onda problem? Možda to govori nešto o nama. Možda nešto ne valja u našoj politici, našoj predanosti... takva pitanja se ne postavljaju. Hoću reći, ipak je zakon logike takav da smo mi u pravu što god radili. Čak i ako se cijeli svijet ne slaže s nama, ne samo po pitanju ovog nego niza drugih stvari, svijet je u krivu. Ako se ne slaže s nama, svijet nije dio ekipe. I to uzimamo zdravo za gotovo.

P: Nije da je taj njemački novinar imao ključeve državne blagajne. To nisu bile vijesti, to nije bila analiza. To je bilo poziranje. To me navodi na moje sljedeće pitanje. Najviše se koncentrirate na tisak; postoji li razlog za to?

O: Nemam sredstva koja bi pokrivala televiziju. Ne zaboravite da s ove strane ograde nemamo puno sredstava. Sve što ja radim je pomoću mog vremena i pretežno mog novca. S druge se strane ograde nalazi pregršt sredstava. I ako stvarno ozbiljno želite pokriti televiziju trebali biste prolaziti kroz transkripte, što oduzima puno vremena. Nadalje, pretpostavimo da je bilo proučavanja televizije, bilo je nekih, slučaj je taj da je pripremanje vijesti na televiziji unutar granica određenih tiskom. Prilično točno možete pretpostaviti što će biti na televiziji određenu večer ako pogledate prednju stranicu NY Timesa ili Washington Posta.

P: Naravno, čak i ljudi s televizije to priznaju. Mislite li da postoji razlika u djelotvornosti indoktrinacije između televizije i tiska?

O: Da. Za većinu populacije, televizijsko viđenje stvari je vjerojatno puno utjecajnije.

P: Gore Vidal, između ostalih, smatra da je lakše manipulirati ljudima koji su poplavljeni televizijskim vijestima? Da li vjerujete tome?

O: Mislim da bi ponovo trebali napraviti razliku između političke klase - onih koji su aktivniji u političkom, ekonomskom, i kulturnom vođenju - i ostatka populacije koji imaju funkciju pasivnih promatrača. Za veliku većinu populacije glavni utjecaj ne dolazi kroz televizijske vijesti, već kroz mehanizme za odvratanje njihove pozornosti. Mehanizmi uključuju različite programe, sve od sporta i humorističnih serija pa do otmjenih slika života kakav bi "trebao" biti. Sve što ima za svoj učinak izoliranje ljudi. Sve što ih drži udaljene jedne od drugih i fokusirane na televiziju napraviti će od njih pasivne promatrače. Sjetite se da je ovo ipak osnovna teorija liberalne demokracije, ne izmišljam. Pročitajte li, recimo, tekstove Waltera Lippmana, starješine američkog novinarstva koji se još smatra i vodećim progresivnim, demokratskim teoretičarem, vidjet ćete da za pravilno funkcioniranje demokracije postoje dvije različite uloge: jedna je uloga posebne klase odgovornih ljudi, male manjine, a druga je uloga javnosti koju je Lippman opisao kao "zbunjeno stado". Javnost ima ulogu promatrača, a ne sudionika; njihova jedina uloga je promatranje i tu i tamo odobravanje nekakvih odluka. Donošenje odluka je u rukama elite. To se zove demokracija.

P: I to bi trebalo biti svjesno izvedeno.

O: Pa, ja citiram Lippmana i on smatra da bi trebalo biti svjesno. To možemo povezati s utemeljiteljima: šira javnost trebaju biti promatrači. Država je utemeljena na ideji... pa, John Jay (predsjednik Ustavne konvencije i prvi glavni sudac Vrhovnog suda) lijepo je to sročio: "Ljudi koji posjeduju zemlju trebaju vladati njome". Na je taj način utemeljena zemlja i na taj je način ona vođena.

P: Da li stvari idu na bolje ili na gore što se tiče pristupa alternativnim izvorima informacija?

O: Stvari se poboljšavaju.

P: Kako to?

O: Kao prvo, mediji su bolji i otvoreniji nego što su bili prije dvadeset, dvadesetpet godina. Pričao sam o tome koliko su ograničeni, ali su puno bolji nego prije dvadesetpet do trideset godina.

P: Kako je došlo do promjene?

O: Najviše načinom kojim se sve mijenja - putem društvene promjene. Zašto imamo slobodu govora? Ne zato što je to netko napisao nego zbog stoljeća borbe - ljudske borbe. Svaka društvena promjena nastupi nakon duljeg razdoblja borbe - bio to mirovni pokret, pokret za ljudska prava, ženski pokret ili bilo što drugo. A u 1960-ima je došlo do velikog narodnog buđenja koje je poboljšalo kulturni i intelektualni nivo velikog dijela stanovništva. I to je imalo svoj učinak. Buđenje se pokušavalo spriječiti, ali mislim da od toga nije bilo ništa. Imalo je i svoj učinak na javno disidentstvo tijekom osamdesetih koje je bilo veće nego u našoj nedavnoj povijesti. Imalo je učinak i na medije i Kongres. Puno ljudi koji su prošli kroz to iskustvo ušlo je u sustav - i to je imalo učinak. Sada imate ljude u medijima čiji su se stavovi formirali tijekom šezdesetih, i ponekad ćete vidjeti njihov učinak. Ista stvar je i s Kongresom. Uzmite na primjer kampanju za ljudska prava koju je inicirao Kongres i koja se greškom pripisala Carterovoj administraciji. Velik dio inicijative za tu kampanju došao je od strane mladih ljudi koji su sazreli iz iskustva šezdesetih.

P: Znači mislite da ljudi postaju...

O: Mislim da se situacija malo popravila u mainstream institucijama. Osim toga, ima dosta alternativa. Uzmimo na primjer radio baziran na zajednici, koji je prilično proširen po cijeloj zemlji, to stvarno nudi alternativu. Zajednice koje imaju radio postaju baziranu u zajednici su bitno drukčije od drugih u smislu živahnosti i otvorenosti političke diskusije. Puno putujem po zemlji i za mene je razlika opipljiva.

P: Znači, ljudima se sve manje može manipulirati?

O: Pa da. Mogli ste to vidjeti u osamdesetima. Na primjer, od Reaganove administracije se očekivalo da intervenira diljem svijeta kao što je to činila Kennedyjeva administracija. Kennedy im je bio

model. A Kennedyjeva administracija je bila vrlo jasna što se toga tiče, nešto što su radili je bilo tajno, ali većina je bila prilično otkrivena. Kada su počeli bombardirati Južni Vijetnam, sve je bilo na naslovnicama. Kada su poslali vojnike u Vijetnam, također je bilo jasno. Reagan to nije mogao raditi, odmah su se morali okrenuti tajnom ratovanju, zapravo vjerojatno su izvršili najveću akciju tajnog terora u modernoj povijesti. Opseg tajnih operacija je dobra mjera za javne disidente. Tajne operacije nisu skrivene od nikoga osim domaće populacije. I one su nedjelotvorne. Svaka država će upotrijebiti otvoreno nasilje ako se može izvući, nasilje će se pretvoriti u skriveno ako se ne može izvući.

P: Možete li nam ponuditi savjete kako izbjeći neprekidnu indoktrinaciju koju nam serviraju mediji?

O: Ljudi moraju shvatiti da se treba primiti nečega što bismo mogli nazvati tečajem samoobrane. Trebate razumjeti prirodu materijala koji vam se nameće i njegove institucijske izvore. Kada to napravite, možete početi ispravljati. Teže je ako ste izolirani pojedinac. Ali u solidarnosti i komunikaciji s drugima to može biti postignuto. Na primjer, Pokret solidarnosti Centralnoj Americi, koji je bio vrlo učinkovit tijekom 80-ih, anti-apartheid mreža, pokret zelenih, ženski pokret, itd. su uspjeli. Na taj se način bori. Izolirani pojedinac - osim ako nije iznimno hrabar - ne može pobijediti.

O SLOBODI TISKA I KULTURE

P: Često ste u prošlosti navodili da smatrate SAD najslobodnijim društvom na svijetu u smislu, na primjer, da je pravo slobode govora (kao rezultat prijašnjih napora) danas više čuvano u SAD-u nego u bilo kojoj državi na svijetu. Marksisti su takve slobode odbacivali kao formalne slobode, slijedeći Marxa kojemu je "pravo jednakosti još uvijek buržusko pravo" u smislu da ono pretpostavlja nejednakost. S druge strane, neki anarhisti su slično odbacivali takve slobode s obrazloženjem da proizlaze iz institucija moći. S obzirom na današnju apsolutnu kontrolu masovnih medija od strane ekonomske i političke elite, koju ste vi ispravno opisali u "Manufacturing consent", koje značenje možemo pripisati pravu slobode govora u SAD-u i djelomice slobodi tiska, kada je, u isto vrijeme, svakome glasu koji zastupa disidentsko mišljenje uspješno uskraćen pristup masovnim medijima ili je on utišan ili marginaliziran? Što vi mislite o stajalištu po kojemu je sloboda tiska u stvari fasada koja je, iako možda beznačajna velikoj većini ljudi, vrlo važna eliti u proizvodnji pristanka i općenito u prikrivanju njihove stvarne uloge u ponovnome stvaranju ideologije eksploativnoga i hijerarhijskoga društva?

O: Da bi bilo jasno, trebamo razlikovati slobodu govora od slobode tiska. Prema tome, čak i kada bi sloboda tiska bila fasada, sloboda govora bi bila vrijedna obrane i širenja. Smatram da je činjenica, i to važna, da su SAD usporedno postigle visoke standarde u zaštiti slobode govora. Što se tiče slobode tiska, iako nema sumnje da velika koncentracija političko-ekonomske moći ima golem utjecaj na masovne medije, ne bih to zvao "apsolutnom kontrolom". Čak i u totalitarnoj državi, vojnoj diktaturi ili ropskome društvu, kontrola nikada nije apsolutna. U društvima poput našega, sloboda tiska je daleko od fasade. Postoji mnogo mogućnosti da se vrši pritisak na medije i s njima mnogo ostvarenja. Masovni mediji nisu jedini izbor, izbora je mnogo i neki od njih su vrlo djelotvorno iskorištavani.

Jedan nedavni i poučni primjer je Multilateralni ugovor o investicijama (Multilateral Agreement on Investments). O MAI-u se

pregovaralo prije skoro tri godine u OECD-u (Organizacija za ekonomsku suradnju i razvitak), uspješno u tajnosti zahvaljujući suučesništvu najvažnijih medija, koji su zasigurno znali o tim planovima i također razumjeli njihov značaj. Osnovne činjenice su ispravno izdvojene u naslovu Business weeka ranije ove godine: "Eksplozivni trgovački posao o kojemu niste ništa čuli". Doista je bio "eksplozivan", a narod uistinu "nikada nije čuo o njemu". Aktivisti i grassroots organizacije su napokon bili u mogućnosti iznijeti informacije na vidjelo, širiti ih i organizirati opoziciju. Sve je rezultiralo time da su važniji centri moći, državni i privatni, bili prisiljeni, na svoju veliku žalost, staviti projekt na stranu. Bili su nadjačani od "horde budnih". Tim je riječima žalostan rezultat bio podnesen međunarodnom financijskom tisku. Također su citirali zabrinutost "iskusnih trgovačkih diplomata" da s "rastućim potražnjama veće otvorenosti i odgovornosti" postaje "sve teže za ugovarače sklapati poslove iza zatvorenih vrata i podložiti ih žigosanju skupština"; sada su "pod pritiskom da opravdaju svoja djelovanja, objašnjavajući ih i braneći javno", zadatak kojeg se inače groze. Naravno, to je "obrambena pobjeda", i to samo djelomična: institucije moći će tražiti druge načine da postignu slične ciljeve. Svejedno, to je vrlo važna pobjeda. Korporacijski svijet to dobro razumije, a i narodne snage bi također trebale shvaćati što su postigle, čak i s ekstremno ograničenim sredstvima i koordinacijom. To je samo jedan primjer od njih mnogo.

Važno je naglasiti, kao što vi naglašavate, ulogu educirane elite "u ponovnome stvaranju ideologije eksploativnoga i hijerarhijskoga društva". Shvatimo li to, možemo konstruktivno djelovati - a mogućnosti za to ima mnogo. Također sam smeten zbog otpusta "buržujskih prava" i prava koja "proizlaze iz institucija moći". Prava koja su stečena narodnom borbom su, neizbježno, ukopana u postojeće društvo - "buržujsko društvo", ako hoćete, sa svojim specifičnim institucijama moći. Ali ta prava nisu beznačajna. Osim toga, ne "proizalze" iz institucija moći. Koliko god puna mana, ta prava su stečena borbom PROTIV tih institucija. Polovične pobjede i zadobivena prava bi trebali cijeniti, a ne podcjenjivati; i dalje širiti kao dio procesa onesposobljavanja nezakonitih institucija. Vratimo se na

SAD, gdje je moć prisile ograničena, s usporednim standardima, barem za one s nekim udjelom u privilegiji - većinu populacije u jako bogatom društvu. To je najvažniji razlog, mislim, zašto su kontrola mišljenja i stavova "izbrušeni" u visoku umjetnost. Formiranje mišljenja možemo pratiti od početaka zemlje, a ona su poprimila novi oblik kada su društvena i politička prava stečena - ne odobrena. To su vrlo dobro razumjeli "stručnjaci za manipulaciju". Jedan od osnivača moderne industrije za odnose s javnošću, Edward Bernays, podsjetio je svoje saveznike da s "univerzalnim pravom glasa i univerzalnim školovanjem, čak i građanska klasa strahuje od običnih ljudi, jer je narod obećao postati kraljem" - tendencija koju je industrija nastojala obrnuti novim metodama "da bi oblikovala mišljenje naroda".

Privatna moć može prisiliti i kontrolirati, ali indirektno. Potaknuta javnost može prouzrokovati značajne promjene u djelovanju sistema moći, a često i jest. To uključuje i masovne medije. Uzbuna u 1960-ima je, na primjer, imala znatan efekt na način njihova rada, a oni su kao rezultat postali mnogo otvoreniji. Relativna slabost namjere prave prisile otvara svakakve mogućnosti, kao što to čine i bogatstvo društva i također nova tehnologija. Još jednom, postoje velika nastojanja od strane institucija moći da ograniče te mogućnosti, ali to nije razlog za očaj. Jednako kao što nije bio ni u prošlosti.

P: Ako prihvatimo da je posjedovanje masovnih medija, posebno radija i televizije, od presudne važnosti za slobodu informacija i slobodu govora općenito i da, kako je povijest opširno pokazala, niti državno niti kapitalističko vlasništvo ne može osigurati tu slobodu, koje su alternative? Koja bi mogla biti uloga medija u društvu vaše vizije, kao što ste dotakli u vašoj zadnjoj knjizi, "Power and prospects"?

O: Alternativa državnoj ili privatnoj moći je demokracija. Demokracija koja stvarno funkcionira pretpostavlja relativnu jednakost. To je činjenica koja datira još od Aristotela. To također zahtijeva raspuštanje koncentrirane moći, državne ili privatne. Kao i druge institucije, mediji bi trebali biti pod kontrolom radne snage i zajednice u kojoj djeluju. Trebali bi biti toliko raznoliki kao što su i

interesi i potrebe opće populacije, i također bi trebali širiti i produbljivati te interese i potrebe: izazivati i istraživati, da bi i ponudili i poticali narodno sudjelovanje. Što se tiče detaljnih planova za "društvo naše vizije", ja sam uvijek bio prilično skeptičan, i ostat ću. Mi imamo ograničeno razumijevanje ljudskih odnosa i ljudskih potencijala. O sebi i o drugima možemo naučiti domišljatim istraživanjima i eksperimentima, koje bi trebali poticati. Neki od tih eksperimenata mi se stvarno čine nadahnjujućima. Na primjer, prije par godina dobio sam priliku gledati televiziju koju je organizirala zajednica na javnim trgovima u vrlo siromašnim područjima radničke klase u okolini Rio de Janeira. Program je napisalo, režiralo i odglumilo lokalno stanovništvo, a i publika je zanimljivo sudjelovala. Uspjesi, koji su se meni činili vrlo stvarnima, bili su postignuti nakon nizova neuspjeha, nešto što uopće ne bi trebalo biti iznenađujuće. Isto možemo očekivati i od naših uzoraka. U stvari, trebali bi se radovati tome, budući da je to jedini način da dobijemo uvid u našu unutarnju prirodu i u mogućnosti za značajno oslobođenje.

P: Kako vidite prijelaz u društvo gdje su mediji demokratski kontrolirani? Pitanje ima poseban tematski značaj danas s obzirom na činjenicu da je očito da su mali kolektivi, iako rade zadivljujući posao u stvaranju alternativnih informacijskih mreža, beznadno i neizbježno nejednaki u uzvraćanju udaraca velikim trgovačkim organizacijama koje kontroliraju današnje medije. Da li da nastavimo podržavati takva nastojanja ili možda da usmjerimo naša nastojanja k upotpunjavanju takvih pokušaja u borbi za stvaranjem novoga političkog i društvenog pokreta koji će se boriti za alternativne sustave društvene organizacije, iznad totalitarne kontrole ekonomije i medija, i također iznad njihove oligarhične kontrole u tržišnoj ekonomiji?

O: Čini mi se da su mogućnosti koje vi opisujete vrijedne slijeđenja, i ne bi ih trebali smatrati alternativnima. Trebali bi podržavati male kolektive, pomoći im da rastu i cvjetaju i da oblikuju šire veze s drugima, da bi na kraju zamijenili institucije namijenjene "kontroli javnoga mišljenja". U isto vrijeme, trebali bi sudjelovati u narodnim pokretima koji žele stvoriti oblike društvene organizacije koji su slobodniji i pravedniji. Naravno, pojedinci će imati vlastite prioritete.

Vrijeme nije beskonačno. Mogućnosti i interesi su različiti, na sreću svih nas. Ali to nisu proturječni ciljevi; radije, obostrano podržana nastojanja koja bi trebalo nastaviti.

P: Izgleda da riječ "kultura" u vašim tekstovima i predavanjima ima prilično "šire" značenje nego u mainstream upotrebi, budući da naglašavate njezinu političku, društvenu i intelektualnu dimenziju. Možete li to malo razraditi?

O: Nisam svjestan korištenja riječi "kultura" u nekome određenome smislu, ali definitivno bih naglasio političku, društvenu i intelektualnu dimenziju.

P: Što je po Vašem mišljenju veza između klase i kulture? Može li elita nametnuti svoju kulturu ostatku svijeta?

O: Nastavljajući koristiti riječ "kultura" u širem smislu, mislim da bi bilo zavaravanje reći da elita želi nametnuti vlastitu kulturu ostatku društva. Politička kultura elite je aktivna i sudjeluje. Oni žele da velika većina bude pasivna, ravnodušna, marginalizirana i poslušna, usmjerena prema nevažnim problemima. Društvena i intelektualna kultura elite je biti bogat i nagrađivan. Velika većina ljudi bi trebala smatrati svoje živote praktički beskorisnima. Oni bi trebali biti naučeni da shvaćaju svoju potrebu za konzumacijom dobara radije nego potrebu za kvalitetom života i rada. U 1920-ima su poslovni vođe objasnili (međusobno) da moraju djelovati da bi "uništili navike doba", slično kao što je i učinio zakon o privatnome vlasništvu u Engleskoj par stoljeća ranije. To je posebno bio glavni cilj reklamne industrije, ali uglavnom znanstvene industrije. I to je razumljivo. Kako drugačije mogu nadjačati prijetnju demokracije i slobode ako se udio direktne prisile smanjuje.

P: Srodno pitanje odnosi se na kvarenje kulture kao rezultat njezine komercijalizacije u tržišnoj ekonomiji. Dennis Potter, pokojni britanski TV dramatičar, običavao je govoriti da on nikada ne bi bio u mogućnosti doprijeti do javnosti da mu priliku nije pružila TV stanica čiji je vlasnik država (BBC) koja je podržavala istraživačke poslove - nešto što bi privatne stanice rijetko, ako uopće, pokušale učiniti. Trivijaliziranje i ponižavanje

svjetske kulture, kao rezultat sadašnjeg monopola produkcijskih i distribucijskih mreža od strane sjevernoameričkih privatnih konglomerata, mogli bi smatrati kao jasnu obranu ovoga stava. Što vi mislite, kakve su šanse za stvaranjem alternativne kulture u kapitalističkome društvu?

O: Sumnjam da su sjevernoamerički konglomerati drugačiji od drugih. Na primjer, rečeno mi je da su brazilske TV sapunice, koje dominiraju dobrim dijelom latinsko-američkog tržišta, možda čak i apsurdnije od američkih. Što se tiče alternativa u kapitalističkome društvu, mogućnosti ovise o uobičajenim faktorima: kako ljudi iskorištavaju dostupne prilike, kojih je mnogo - uključujući mogućnost da se onesposobe prisilne institucije postojećih kapitalističkih društava.

P: Pitanje koje slijedi je, pretpostavljajući da je stvaranje alternativne kulture moguće, kako vi vidite način za njezino stvaranje. U prošlosti su idealisti vjerovali da je čak i bez promjene u postojećemu institucijskome poretku promjena u kulturi moguća; to vjerovanje još danas mnogo ljudi u ekološkom pokretu drži ispravnim. Alternativni pogled je da nova kultura samo može biti dio interaktivnog procesa pokušaja da se stvore alternativne institucije u sadašnjemu društvu, koje će istinski biti povezane s alternativnim vrijednostima. Kakvo je vaše mišljenje o tome?

O: Ja osobno ne smatram nadu za kulturnom promjenom u postojećemu institucijskome poretku "idealističnom". To se dešavalo kroz povijest, uključujući i u našim životnim tijekovima, ponekad s velikom koristi. Takve promjene su često oblikovale dio svjesnih pokušaja da se potkopa i zamijeni postojeći poredak. Bakunjin je imao pravo kada je pozivao na stvaranje elemenata budućega društva u ovome sadašnjemu. Vrijednosti i institucije se mijenjaju na komplicirani i zamršeni način. Ne postoje jednostavne formule, barem ja za njih ne znam. Da budem precizniji, postoje jednostavne formule, ali to su tipične i vjerojatno istinske formule za utemeljivanje novih oblika prisile i dominacije.

P: Nedavna pojava koja proizlazi iz vjerskih pokreta u SAD-u je povećanje broja kršćanskih TV mreža itd. na Zapadu, dok u državama poput Grčke postoji slično povećanje religijskog ludila kojega promoviraju mediji, posebno državne TV stanice. Zašto se ta pojava sada pojavljuje? Je li to zbog kolapsa državnog socijalizma koji je stvorio ideologijsku prazninu koju religijski pokreti što brže žele popuniti, ili mislite da ta pojava predstavlja svjestan pokušaj SAD-a (i drugih elita) da kontroliraju stanovništvo s obzirom na eksploziju nejednakosti koju podrazumijeva internacionalizacija tržišne ekonomije?

O: Ljevičari su kolaps "državnoga socijalizma" trebali prihvatiti kao važnu pobjedu koja briše granice stvarnoga socijalizma. Nije vrijedno trošiti toliko vremena u raspravi o tradicionalnoj terminologiji i možda je sve to bilo toliko pokvareno da bi trebalo biti napušteno. Ali ako je termin "socijalizam" išta značio, barem je podrazumijevao kontrolu proizvodnje od strane proizvođača i eliminaciju nadničarstva. Nije postojao niti trag toga u tzv. društvu "državnoga socijalizma", da ne spominjemo osnovne slobode koje su zadobivene drugdje. Ne mislim da se rast religijskoga fanatizma može opisati kao posljedica kolapsa društava "državnoga socijalizma". Samo vrijeme to pokazuje. U SAD-u je vjerski ekstremizam uvijek bio moćna sila, a nije bilo primjetnih promjena poput događaja u Sovjetskome Savezu, Kini, ili, općenito, u internacionalnome poprištu. Korijeni vjerskoga ekstremizma leže negdje drugdje, a tu država igra malu ulogu. Poslovni svijet je uvijek bio ambivalentan. Nekada je sponzorirao fundamentalističke težnje kao dio pokušaja marginaliziranja i odvrćanja opće javnosti. Ali i poslovni svijet se boji tih težnji. I također zahtijeva moćnu državu koja djeluje. Nije skrivao zabrinutost kada je ultra-desničarski val želio dominirati Kongresom 1994., s idejama o "revoluciji" koja bi napala "veliku vladu" i utemeljila fundamentalističke vrijednosti. Brzo su uvjerali skorojeviće da im njihove izborne pobjede neće omogućiti predstavljanje nove značajne političke promjene, i uskoro su se povukli, s određenim strahom, naučivši životne činjenice.

U Latinskoj je Americi rast vjerskih pokreta povezan s uspjehom Washingtonova ubojitoga rata protiv Crkve Latinske Amerike, nakon

što se oštro oslobodila njegove ugnjetavane povijesti i preuzela "povlašteni izbor za siromašne" u 1960-ima. Konferencija koju su organizirali jezuiti Centralne Amerike prije par godina zaključila je, vrlo vjerodostojno, da je dugotrajni efekt "kulture terora" bio "umanjiti očekivanja većine u odnosu na alternative, koje su različite od alternativa moćnika". Nasilno uništavanje nade može dovesti do rasta nerazumnih kultova. U Latinskoj Americi su i njih sponzorirali s visokim kapitalom i manipulacijom sjevernoameričkim fundamentalističkim grupama. U islamskome svijetu Indije, rast fundamentalizma na ruševinama stoljetnoga nacionalizma je pomalo sličan.

U svemu ima urođenih izvora. Bitna razlika je između porijekla i napretka, i prilično povijesnih specifičnosti. Mislim da bi trebali biti pažljivi u daleko dosegljivim generalizacijama.

P: Na kraju, kako vi vidite sadašnju homogenizaciju kulture, gdje gradovi postaju sve sličniji, ljudi slušaju istu glazbu, gledaju iste TV sapunice, kupuju iste marke konzumentskih proizvoda, itd.? Da li mislite da je taj fenomen povezan s oslobođenjem i deregularizacijom tržišta i njegova nusprodukta, globalizacije, i, ako je tako, da li je homogenizacija reverzibilna unutar poretka tržišne ekonomije?

O: Određene vrste "globalizacije" koje su utemeljene zasigurno su najveći faktor u vrlo očitj homogenizaciji kulture. Međutim, protusile su također prilično vidljive. U Europi je, na primjer, nastupio značajan rast regionalnih kultura i pritisaka prijelaza u "Europu regija", što je djelomično vjerojatno reakcija na središnje sile Europske Unije i "demokratskog deficita" koji ih slijedi. Vjerski fundamentalizam je također djelomice reakcija na homogenizaciju kulture i centralizaciju moći, a ima i drugih očitovanja - nekih po mome mišljenju zdravih, drugih ponekad ružnih.

Određeni oblik upravljanih tržišta koji većinom prevladava karakterizira nestabilna struktura. Njegovi vlastiti entuzijasti se brinu da bi se on mogao srušiti. Veliko povećanje moći financijskoga kapitala smatralo se "krizom" proteklih mjeseci jer sada prijete interesima bogatih i moćnih, a ne samo uobičajenim žrtvama. Kako

se problemi vraćaju izvoru, ideološke izmišljotine od prošlih par godina se preispituju na visokim mjestima. Efekti nisu stabilniji niti stalniji od samih institucijskih struktura. Predviđanje ljudskih odnosa je jedva impresivno; u stvarnosti, često je smiješno. To je djelomice zato jer su ljudski odnosi jedno razumljeni. Djelomice je tako i jer jedna važna činjenica bježi iz kraljevstva predviđanja: ljudska volja. Tvrdnje o "neizbježnosti" ili o "neizmjenjivosti" ili o "povijesnim zakonima" bi trebali gledati s određenim sumnjama, da blago kažem. Razumljivo je da koncentracija moći želi povećati osjećaje bespomoćnosti i pokoravanja unatoč povijesnim silama koje su iznad naše kontrole. Čovjek može izabrati da li će podleći tim pritiscima, ali to je izbor, a svakako ne prisila.

KONTROLA NAŠIH ŽIVOTA

**Predavanje Noama Chomskog,
26. 2. 2000., Kiva Auditorium, Albuquerque, New Mexico**

Ne pretjerujem kada kažem da je želja za kontroliranjem naših života dominantna tema svjetske povijesti, naročito u nekoliko posljednjih stoljeća dramatičnih promjena u "ljudskim odnosima i svjetskom poretku". Tema je preopširna da bi o njoj sada diskutirali i zato ću je malo skratiti. Kao prvo, držat ću se sadašnjih manifestacija i korijena te teme, te ću obratiti pozornost na ono što bi nas moglo očekivati. Isto tako, držat ću se globalnog prostora koji je zasigurno jedina domena u kojoj se ti problemi pojavljuju.

Svjetski su se problemi definirali, imajući u obziru predodžbu o suverenitetu, drugim riječima pravo političkih entiteta da idu svojim putem koji može biti dobar ili loš, ali da nema upletanja izvana. U stvarnome bi svijetu upletanje izvana značilo visoko koncentriranu moć s glavnim sjedištem u Sjedinjenim Američkim Državama. Različite su riječi bile upotrebljavane kako bi opisale tu koncentriranu svjetsku silu, ovisno o tome koji aspekt suvereniteta i slobode imamo na umu. Ponekad kažemo Washington, ili Wall Street, ili NATO, ili međunarodna ekonomska birokracija (WTO, Svjetska Banka, MMF), ili G7 (bogate zapadne industrijske zemlje), ili G3, ili, najtočnije, G1. Ako tu koncentriranu moć želimo temeljitije opisati, reći ćemo da je ona spektar megakorporacija, često međusobno povezanih savezom država koje upravljaju ekonomijom koja je na neki način korporativni merkantilizam, koji sve više prerasta u oligarhiju te se oslanja na državnu moć kako bi socijalizirao rizik i cijenu te obuzdao neposlušne elemente.

Problemi suvereniteta su se javili u dvije domene tijekom 1999. godine. Jedna predstavlja suvereno pravo po kojemu smo sigurni od vojne intervencije. Tu se postavljaju pitanja o svjetskom poretku baziranom na suverenim državama. Druga domena je suvereno pravo u socio-ekonomskoj intervenciji. Ovdje se postavljaju pitanja o svjetskoj dominaciji multinacionalnih korporacija, naročito financijskih institucija u proteklih par godina, te o cijelome okviru konstruiranom

da udovolji njihovim interesima. Svi su se ti problemi dramatično iskazali u Seattleu u studenome 1999. godine.

Prva kategorija, znači vojna intervencija, je bila vrlo živahna tema prošle godine. Dva slučaja dobila su posebnu pozornost i važnost - Istočni Timor i Kosovo, obrnutim redoslijedom što je vrlo zanimljivo jer to onda mijenja i vrijeme i važnost. O tim temama bi se dalo puno reći, a imamo i puno novih spoznaja o njima. Ako se želite vratiti na to kasnije u svojim pitanjima, dobro. Bit ću sretan što mogu razgovarati o toj velikoj, poučnoj i važnoj temi, ali vremena je malo. Usredotočit ću se i držati druge teme, iako ću i tu skratiti stvari. Radi se o pitanju suvereniteta, slobode, ljudskih prava, pitanjima koja se javljaju u socio-ekonomskom kontekstu. To je manji dio cijele ove teme.

Prvo, općenita misao - suverenitet kao takav nije vrijednost. Vrijednost je dok je u vezi sa slobodom i pravima, bilo da ih povećava ili smanjuje. Uzet ću zdravo za gotovo nešto što je na prvi mah očito ali je u biti kontroverzno - kada pričamo o slobodi i pravima u glavi imamo ljudska bića; drugim riječima ljude od krvi i mesa, a ne apstraktne političke i pravne konstrukcije kao što su korporacije ili države ili kapital. Ako ti entiteti i posjeduju neka prava, što je upitno, tada bi njihova prava trebala proizlaziti iz prava ljudi. To je središnja klasična liberalna doktrina. Uz to, to je i stoljećima glavni princip ljudske borbe, međutim on ima veliku opoziciju - službenu doktrinu: središta bogatstva i privilegije. Ista stvar je na političkom i socio-ekonomskom području. Zamolit ću vas da ovo pitanje stavite na stranu nekoliko minuta kako bih mogao reći par stvari o cijeloj pozadini.

Politički je svijet poznat po sloganu "narodni suverenitet u vlasti sastavljenoj i izabranoj od ljudi i za ljude", ali u praksi stvari su drugačije. Praksa smatra ljude neprijateljima. Ljude treba kontrolirati za njihovo dobro. To možemo vidjeti daleko kroz povijest, u najranijim demokratskim revolucijama iz sedamnaestoga stoljeća u Engleskoj i u sjevernoameričkim kolonijama stoljeće kasnije. U oba slučaja, demokrati su bili pobijeđeni, ne potpuno i definitivno ne trajno. U Engleskoj u sedamnaestome stoljeću većina stanovništva

nije htjela da njima vlada kralj ili parlament. Sjetite se da su kralj i parlament bili dva suparnika u standardnoj verziji građanskoga rata, ali kao u većini građanskih ratova, dobar dio populacije nije htio niti jednoga od njih. Dobar dio populacije htio je, kako su se izrazili i u svojim pamfletima, vladavinu "seljaka istih poput nas, koji imaju na umu naše potrebe", a ne "vitezova i gospode koji prave zakone namijenjene jedino plašenju i tlačenju i kojima su ljudske patnje strane".

Te iste ideje nadahnule su buntovne farmere u kolonijama stoljeće kasnije, ali konstitucijski sustav je bio drugačiji. Sprečavao je tu herezu. Cilj konstitucijskoga sustava je bio da "štiti manjinu od većine" i osigura da "zemljom vladaju oni koji je posjeduju". To su riječi oca ustava Jamesa Madisona i predsjednika Kontinentalnoga kongresa, te prvoga vrhovnog suca Vrhovnoga suda Johna Jaya. Njihova koncepcija je prevladala, no konflikti su se nastavili. Stalno preuzimaju nove oblike; trenutno su živi. Elitna doktrina ostaje nepromijenjena.

U dvadesetome stoljeću (držat ću se ovdje nekakve liberalne, progresivne strane spektra - druga strana je puno okrutnija) narod se smatra "neukim i dosadnim nestručnjacima" koji imaju ulogu promatrača, a ne "sudionika", osim u povremenim prilikama kada mogu birati između predstavnika privatne moći. To zovemo izborima. Za vrijeme izbora mišljenje javnosti je nebitno ako je u sukobu sa prohtjevima bogate manjine koja vlada zemljom. U biti, te stvari se upravo sada događaju.

Jedan zapanjujući primjer (a ima ih mnogo) tiče se svjetskoga ekonomskog poretka - trgovačkih sporazuma. Ankete pokazuju da se većina građana strogo protivi stvarima koje se dešavaju, ali se ti problemi ne pojavljuju na izborima. Za vrijeme izbora to nije tema jer središta moći, bogata manjina, složno podržavaju utemeljenje posebne vrste socio-ekonomskog poretka. Zato se takve teme ne pojavljuju. Raspravljaju o stvarima za koje previše i ne mare, na primjer pitanja karaktera ili reforme za koje znaju da se neće dogoditi. O tome se diskutira, a ne o stvarima koje brinu ljude. Vrlo tipično i smisleno ako znamo da je uloga masa, neukih i dosadnih

nestručnjaka, promatranje. Ako javnost, kao što se često i dogodi, traži način da se organizira i uključi u politiku kako bi mogla sudjelovati i predstaviti svoje probleme, to je problem. To nije demokracija, već "kriza demokracije" koja se mora svladati. Ponovno citiram. Sve su to citati liberalne, progresivne strane modernoga spektra, ali su principi dosta rasprostranjeni, i zadnjih dvadesetpet godina predstavlja jedan od regularnih perioda kada se izvršavala velika kampanja koja bi pokušala nadjačati krizu demokracije i vratiti javnost u njihovu pravilnu ulogu apatičnih, pasivnih i pokornih promatrača. To je političko područje. U socio-ekonomskom području naići ćete na nešto slično. Dugo vremena su trajali paralelni, usko povezani sukobi. U ranim danima industrijske revolucije u SAD-u, znači u Novoj Engleskoj prije stopedeset godina, postojao je živahan, nezavisan radnički tisak kojeg su vodile mlade žene ili gradski obrtnici. Prezirali su "degradaciju i podređenost" novonastalih industrijskih sustava koji su prisiljavali ljude da se iznajmljuju kako bi preživjeli. Vrijedi se sjetiti, i teško se sjetiti, možda, da se nadničarski posao u to vrijeme nije smatrao puno drukčijim od ropstva; i to nisu smatrali samo radnici u tvornicama nego i većina mainstreama - na primjer Abraham Lincoln, ili republikanska stranka, čak i uvodnici u New York Timesu. Radnici su se protivili povratku na "monarhijskim principima" u industrijskome sustavu, te su zahtijevali da oni koji rade u tvornicama i posjeduju tvornice - duh republikanizma. Prezirali su "novi duh doba - obogaćivanje tako da ne misliš na nikoga osim na sebe", ponižavajuću i degradirajuću viziju ljudskoga života koja mora biti silom natjerana u ljudski um uz veliki trud, a to se, u biti, događalo stoljećima.

U dvadesetome stoljeću literatura industrije za odnose s javnošću osigurava bogate i poučne upute koje kazuju kako uliti "duh novog doba" kreiranjem umjetnih potreba, ili (citiram) "ustrojavanjem misli na isti način na koji vojska ustrojava svoje vojnike" te poticanjem filozofije ispraznosti i nedostatka smisla života tako da se ljudsku pažnju usmjeri na "površne stvari koje uključuju modernu potrošnju". Ako se to može izvesti, ljudi će prihvatiti besmislene i pokorne živote

koji su im namijenjeni te će zaboraviti subverzivne ideje o preuzimanju kontrole nad svojim životima.

To je veliki projekt društvenog izmudrivanja. Traje već stoljećima, ali je u zadnjemu stoljeću postao intenzivan i velik. Izvodi se na mnogo načina. Neke načine sam spomenuo maloprije, oni su vrlo dobro poznati pa ih neću ilustrirati. Neki načini oslabljuju sigurnost, na primjer prijetnja premještanja rada. Jedna od glavnih posljedica krivo nazvanih "tržišnih ugovora" (naglašavam "krivo nazvanih" jer njih se ne tiče slobodno tržište; imaju jake anti-tržišne elemente raznih vrsta i definitivno nisu "ugovori", barem što se tiče ljudi jer ljudi im se uglavnom protive) jest promicanje prijetnje premještanja rada - to ne mora biti stvarnost, već samo prijetnja (ponekad i jest stvarnost), a natjeravanje na disciplinu putem oslabljivanja sigurnosti je dobar način.

Drugo sredstvo, ispričavam se na tehničkoj terminologiji, bi bilo promoviranje fleksibilnosti burze rada. Citirat ću Svjetsku banku koja vrlo jednostavno objašnjava problem. "Povećanje fleksibilnosti burze rada - unatoč lošemu imenu koje je dobila kao eufemizam za smanjenje plaća i izbacivanja radnika (što ona, u biti, i jest) je neizbježno u svim regijama svijeta... Najvažnije reforme uključuju povećana ograničenja mobilnosti radništva i fleksibilnost plaća, baš kao i prekidanje veza između društvenih usluga i radnih ugovora." To znači rezanje povlastica i prava za koja smo se generacijama s gorčinom borili.

Kada govore o povećanim ograničenjima fleksibilnosti plaća misle na smanjene fleksibilnosti plaća, a ne povećanje. Mobilnost radništva ne znači da se ljudi mogu kretati gdje god žele, kako govori teorija slobodnoga tržišta još od Adama Smitha, već pravo da se radnici otpuste kada god šefu to padne na pamet. A po trenutnoj verziji globalizacije temeljenoj na investicijama, kapital i korporacije su ti koji imaju slobodu kretanja, ali ne i ljudi, budući da su njihova prava na drugome mjestu.

Ove "prijeko potrebne reforme", kako ih naziva Svjetska banka, su nametnute velikome dijelu svijeta kao uvjeti za ratifikaciju sa Svjetskom bankom i MMF-om. Uvjeti za ratifikaciju u bogatim,

industrijskim zemljama predstavljeni su drugim sredstvima, i imali su efekta. Alan Greenspan je svjedočio u Kongresu da je "veća radnička nesigurnost" važan faktor u "ekonomiji iz bajke". Na taj način inflacija ne raste jer se radnici boje pitati za plaće i povlastice. Nesigurni su. To se jasno vidi u statističkim rezultatima. U zadnjih dvadesetpet godina, u periodu vraćanja unatrag, u vrijeme krize demokracije, plaće su se smanjile većini radnika, a satnica se povećala - postala je najveća u industrijskome svijetu, a to je naravno primijetio i poslovni tisak koji je to opisao kao "srdačno dočekan razvitak neizrecive važnosti", razvitak koji je radnike primorao da napuste svoje "luksuzne načine života", dok je profit korporacija "zasljepljujući" i "čudesan" (Wall Street Journal, Business Week i Fortune). U državama koje ovise o nama, manje delikatne mjere su na raspolaganju. Jedna od njih je "kriza duga", koja se može povezati s politikom Svjetske banke i MMF-a u 1970-ima, te s činjenicom da su bogati iz trećega svijeta, većinom, oslobođeni društvenih obveza. Latinska Amerika je dramatičan primjer toga. "Krizna duga" jest nešto, ali pažljivo moramo promotriti što. To ni u kojem slučaju nije banalna ekonomska činjenica. To je ideološka umna tvorevina. Ono što se zove "dug" moglo bi biti riješeno na mnogo jednostavnih načina.

Jedan način je da se moćnici pridržavaju kapitalističkoga principa po kojemu posuđivači moraju platiti, a iznajmljivači su ti koji moraju riskirati. Na primjer, ako mi posudiš novac i ja ga pošaljem u svoju banku u Zurich i kupim Mercedes, a ti se vratiš i tražiš me natrag novac, ne mogu reći: "Oprosti. Nemam ga. Uzmi od mog susjeda." Ako ne želiš riskirati sa zajmom, ne možeš reći: "Moj susjed će platiti." Ali tako stvari stoje u svijetu. To je "kriza duga". Dug ne plaćaju oni koji su ga posudili - vojni diktatori, njihovi stari znanci, bogati i privilegirani u visoko autoritativnim društvima koja smo mi podržavali - oni ne moraju platiti. Uzmimo na primjer Indoneziju gdje trenutni dug iznosi 140% domaćeg bruto proizvoda. Novac su posudili vojni diktatori i njihovi prijatelji i možda još nekoliko stotina ljudi, ali dug mora otplatiti narod koji je pod oštrim mjerama režima. A vođe su uglavnom sigurni od rizika. Dobivaju osiguranje od rizika putem raznih sredstava društvenog osiguranja, prebacujući ih na

porezne obveznike sa Sjevera. To je jedna od funkcija MMF-a. Slično stanje je i u Latinskoj Americi, ogromni južnoamerički dug nije puno različitiji od odljeva kapitala iz Latinske Amerike, što ukazuje na jednostavan način rješavanja problema duga (ili njegovog velikog dijela), ako itko vjeruje u kapitalistički princip, koji je, naravno, neprihvatljiv, jer stavlja teret na krive ljude - na bogatu manjinu.

Ima još dobro poznatih načina za eliminaciju duga koji pokazuju da je on ideološka umna tvorevina. Osim kapitalističkoga principa, tu je još jedna metoda, a to je međunarodni zakon kojeg su predstavile SAD kada su, kako kažu povijesne čitanke, "oslobodile" Kubu, što znači da su je osvojili kako se ona sama ne bi 1898. oslobodila od Španjolske. Tada su ukinuli dug Kube Španjolskoj na temelju savršeno razumnih razloga - dug je bio nametnut narodu. Dug je bio nametnut prisilnim metodama. Taj događaj je ušao u međunarodni zakon i to najviše uz američku inicijativu. Zove se princip neprihvaćenog duga. Takav dug mora biti onesposobljen, ne treba biti plaćen. Američki izvršni direktor MMF-a je primijetio da bi dug trećega svijeta bio poništen da je taj princip na raspolaganju žrtvama, a ne bogatima.

Ali tako ne može biti. Neprihvaćeni dug je moćno oružje kontrole i ne može biti oprošten. Zahvaljujući toj metodi, ekonomija oko polovice svjetskoga stanovništva je u rukama birokrata u Washingtonu. Isto tako, polovica svjetske populacije (ne ista polovica, preklapaju se) je podvrgnuta jednostranim američkim sankcijama, a to je vrsta ekonomske prisile koja, opet, jako oslabljuje suverenitet i stalno se osuđuje, nedavno ju je UN proglasio neprihvatljivom, ali ni to ne pravi razliku.

U bogatim je zemljama mnogo sredstava pomoću kojih se dobiva isti rezultat. Vratit ću se na to, ali prije toga par riječi o stvarima koje nikako ne smijemo zaboraviti - sredstva koja se koriste u satelitskim državama su brutalna. U Salvadoru su prije par godina Isusovci organizirali konferenciju na kojoj se razmatrao projekt državnog terorizma u 1980-ima i njegov nastavak kojeg su pobjednici nametnuli socio-ekonomskom politikom. Konferencija je posebnu pažnju posvetila preostaloj "kulturi terora" koja traje i nakon što pravi

teror nestane, te ima učinak "umanjivanja očekivanja većine", većine koja odbacuje bilo kakvu pomisao o "alternativi zahtjevima moćnika". Naučili su lekciju Nema Alternative (There Is No Alternative) - TINA - okrutan izraz koji je izmislila Maggie Thatcher. TINA je sada već poznati slogan korporacijske verzije globalizacije. U satelitskim je državama veliki uspjeh terorističkih operacija bilo uništavanje svake nade koja je nastala u Južnoj i Srednjoj Americi u 1970-ima, a bila je inspirirana organiziranjem ljudi u regiji te "boljim izborom za siromašne" u crkvi koja je bila grubo kažnjena zbog odstupanja od svoga primjerenog ponašanja.

Opet bih mogao puno toga reći, ali nemamo puno vremena. Ponekad su lekcije o raznim događajima objašnjene dosta točno, no imaju svoje granice. Trenutno sami sebi laskamo o našem uspjehu u poticanju vala demokracije u južnoameričkim satelitima. U važnom stručnom osvrtu kojega je napisao vodeći stručnjak na tu temu, Thomas Carrothers, stvari su prikazane malo drugačijima i točnijima.

Carrothers tvrdi da piše iz perspektive osobe koja je unutar buduću da je za vrijeme Reaganove administracije služio State Departmentovom "programu unapređivanja demokracije". Vjeruje da su namjere Washingtona bile dobre, ali primjećuje da je Reaganova administracija u praksi tražila način na koji bi očuvala "osnovni poredak... vrlo nedemokratskih društava" i izbjegla "populistički temeljenu promjenu", te usvojila, isto kao i njegovi prethodnici, "prodemokratsku politiku kao sredstvo smanjivanja pritiska za radikalnijom promjenom, ali je neizbježno tražila ograničene, top-down oblike demokratskih promjena koje nisu riskirale strku u tradicionalnim strukturama moći s kojima su SAD bile u savezu". Gotovo točno - najtočnije bi bilo reći "tradicionalne strukture moći s kojima su tradicionalne strukture moći unutar SAD-a dugo vremena već u savezu", i to je ispravno. Sam Carrothers je nezadovoljan s ishodom, ali "liberalnu kritiku" opisuje kao temeljno pogrešnu. Ta kritika ostavlja stare diskusije "neriješenima", kaže Carrothers, zbog "njihovih trajnih slabih točaka". Trajna slaba točka je ta što ona ne pruža alternativu politici jačanja tradicionalnih struktura moći, u ovome slučaju putem ubojitog terora koji je u '80-ima ostavio iza sebe nekoliko stotina tisuća mrtvih tijela i milijune izbjeglica,

osakaćenih, djece bez roditelja u uništenim društvima. Ponovo, TINA - Nema Alternative.

Ista dilema se javlja na drugome kraju, suprotnome kraju političkoga spektra, kod Carterovog glavnog stručnjaka za Južnu Ameriku, Roberta Pastora koji spada u golubove - progresivni i prihvatljivi spektar. U jednoj zanimljivoj knjizi objašnjava zašto je Carterova administracija morala podržavati ubojiti i korumpirani Sormozin režim skroz do gorkog kraja. Kada su se čak i tradicionalne strukture moći okrenule protiv diktatora, Amerika (Carterova administracija) je pokušavala održati nacionalnu vojsku koju je osnovala i obučavala i koja je onda napadala stanovništvo "brutalnošću koju narod inače čuva za neprijatelje", kako je on sročio. Sve se to desilo s dobrom namjerom i po TINA principu - nema alternative. Evo razloga: "Sjedinjene Države nisu htjele kontrolirati Nikaragvu ili neki drugi narod u regiji, ali isto tako nisu htjele da stvari izmaknu kontroli." Htjele su da se stanovnici Nikaragve ponašaju nezavisno, osim (njegov naglasak) "kada bi to loše utjecalo na Sormozine interese". Drugim riječima, imaju pravo izabrati svoj put, osim ako izaberu nešto što nama ne odgovara. U tom slučaju moramo jačati tradicionalne strukture moći - ako je potrebno i nasiljem. To je liberalna i progresivnija strana spektra.

Ima glasova i izvan spektra, ne želim to zanijekati. Na primjer, tu je ideja da bi "ljudi trebali imati pravo sudjelovati u odlukama koje često bitno utječu na njihov život", nade im ne bi trebale biti "okrutno slomljene" u svjetskome poretku u kojemu je "politička i financijska moć koncentrirana", a financijska tržišta se "hirovito mijenjaju" uz pogubne posljedice za siromašne; "može se manipulirati izborima", a "negativni aspekti koji utječu na druge smatraju se apsolutno nevažnima" od strane moćnika. To su citati radikalnog ekstremista u Vatikanu čija je novogodišnja poruka jedva spomenuta u nacionalnom tisku, i to je sigurno jedna alternativa koja nije na rasporedu. Zašto postoji sporazum o činjenici da južnoamerikancima, u biti cijelome svijetu, ne smije biti dopušteno da prakticiraju suverenitet, drugim riječima kontrolu nad svojim životima? To je globalna analogija strahu demokracije iznutra. Zapravo, pitanje se često puta postavilo na vrlo poučne načine,

najviše u unutarnjim zapisima (slobodna zemlja - imamo obilnu zbirku tajnih dokumenata i vrlo su zanimljivi). Tema koja se provlači kroz te dokumente je zapanjujuće ilustrirana u jednome od najutjecajnijih slučajeva, hemisfernom sastanku koji su SAD sazvale u veljači 1945. kako bi nametnule Ekonomski sporazum za Amerike, jedan od kamena temeljaca za poslijeratni svijet, koji je još uvijek čvrsto na svome mjestu. Sporazum je zahtijevao kraj "ekonomskog nacionalizma (drugim riječima suvereniteta) u svim njegovim oblicima". Južnoamerikanci su morali zaobići "ekscesivni industrijski razvoj" koji bi se natjecao s interesima SAD-a, međutim mogu imati "komplementarni razvoj". Brazil može proizvoditi jeftini čelik koji američke tvrtke ne zanima. Najvažnije je bilo "zaštititi naša bogatstva", čak i ako to zahtijeva "policijske države" kako je rekao George Kennan.

Međutim Washington se suočio s problemom kada je pokušavao nametnuti taj sporazum. State Department je to ovako objasnio, potajno: južnoamerikanci krivo izabiru. Zahtijevali su "politiku kreiranu na način da rezultira većom distribucijom bogatstva te da podigne životni standard masa", i bili su "uvjereni da bi prvi uživaoci razvoja prirodnih bogatstva te zemlje trebali biti njeni stanovnici", a ne američki investitori. To je neprihvatljivo, i iz tog je razloga suverenitet nedopustiv. Mogu imati slobodu, ali slobodu za pravilan izbor.

Ta poruka je redovito i prisilno ponavljana iz slučaja u slučaj pa sve do danas. Dat ću još par primjera. Gvatemala je imala kratki interludij demokracije. Završio je američkim vojnim udarom. Javnosti je to bilo prikazano kao obrana od Rusa. Pomalo egzotično, ali takva je bila priča. U unutrašnjosti je udarac bio drugačiji, a opasnost se shvaćala realnije. Evo kako se ona shvaćala:

"Socijalni i ekonomski programi izabrane vlade su ispunili želje" radnika i seljaka, te su "inspirirali odanost i prilagodili se interesima većine politički svjesnih Gvatemalaca." Još gore, vlada Gvatemale je postala "sve veća prijetnja stabilnosti Hondurasa i Salvadora. Njezina (Gvatemalina) poljoprivredna reforma i moćno oružje propagande, njezin široki socijalni program pomoći radnicima i

seljacima u pobjedonosnoj borbi protiv viših klasa i velikih stranih tvrtki jako privlači narode susjedne Srednje Amerike gdje slične stvari prevladavaju".

Zato je vojno rješenje bilo neizbježno. Trajalo je četrdeset godina i za sobom je ostavilo jednaku kulturu terora kao i u Srednjoj Americi.

Ista stvar se dogodila i na Kubi, još jedan slučaj koji je trenutno živ. Kada je SAD donio tajnu odluku o svrgavanju kubanske vlasti 1960-te, razmišljalo se na sličan način. Objasnio ga je povjesničar Arthur Schlesinger koji je predsjedniku Kennedyju sažeo studiju o misiji u Južnoj Americi u tajnom izvještaju. Po toj je misiji prijetnja Kube predstavljala "širenje Castrove ideje o uzimanju stvari u svoje ruke". Ta bolest bi mogla zaraziti ostatak Južne Amerike, objasnio je Schlesinger, gdje "i siromašni i povlašteni", znači skoro svi, "inspirirani primjerom Kubanske revolucije sada zahtijevaju priliku za normalnim životom". Nešto se treba poduzeti, a možete pretpostaviti što je to bilo. Što je sa "sovjetskom vezom"? U izvještaju je ona bila spomenuta na ovaj način: "U međuvremenu, Sovjetski Savez lebdi, uspijeva dobiti velike zajmove za razvitak i predstavlja se kao model za postignuće modernizacije u jednoj jedinoj generaciji". Eto, to je ta prijetnja - prijetnja uzimanja života u svoje ruke, i ta prijetnja se mora uništiti terorizmom i ekonomskim gušenjem koje još uvijek traje. Sve to nema veze s hladnim ratom, kako je već i očigledno, čak i bez tajnih zapisa. Isti problemi su u posthladnoratnome razdoblju doveli do podcjenjivanja haićanskoga kratkog eksperimenta demokracije koji su izveli predsjednici Bush i Clinton, nastavljajući ranija postignuća.

Jednaki se problemi kriju i iza tržišnih ugovora - NAFTA, na primjer. Za vrijeme usvajanja NAFTA-e, sjetit će te se, propaganda nam je poručivala da će to biti prekrasan dar radničkoj klasi u sve tri zemlje - Kanadi, SAD-u i Meksiku. Ta činjenica je ubrzo potihom odbačena. I ono što je cijelo vrijeme bilo očito, postalo je napokon i javno priznato. Cilj je bio "zaključati Meksiko u reforme" '80-ih, reforme koje prilično smanjuju plaće i obogaćuju mali krug ljudi te strane investitore. Stvari u pozadini su bile objašnjene na Južnoameričkoj konferenciji o strateškom razvoju u Washingtonu, radionici iz 1990.

godine. Konferencija je upozoravala da bi "otvaranje demokracije u Meksiku mogao biti test za poseban odnos tako što bi na vlast doveli vladu više zainteresiranu za izazivanje SAD-a na temelju ekonomskih i domoljubnih razloga". Primijetite da je to ista prijetnja kao i u 1945. pa nadalje, koja je prebrođena zaključavanjem Meksika u ugovorne obveze. Ali isti razlozi se kriju iza pola stoljeća mučenja i terora, ne samo u zapadnoj hemisferi. Oni su jednako tako i srž ugovora o pravima investitora koji se nameću putem posebnog oblika globalizacije kreiranog od strane državno-korporacijske moći.

Vratimo se temi za koju sam vas zamolio da je stavite na stranu neko vrijeme.

Polazište je sljedeće: osporavano pitanje slobode i prava, od sada suvereniteta kojeg je potrebno procijeniti. Da li su oni svojstveni osobama od krvi i mesa ili samo malome krugu bogatstva i privilegije? Ili se nalaze u apstraktnim konstrukcijama kao što su korporacije, kapital ili države? U prošlosti je stoljeću ideja da takvi entiteti imaju posebna prava bila čvrsto zastupana. Najpoznatiji primjeri su boljševizam, fašizam, privatni korporatizam, koji je oblik privatizirane tiranije. Dva su se sustava raspala. Treći je živ i cvjeta pod sloganom TINA - Nema Alternative sve raširenijem sustavu državno-korporativnog merkantilizma sakrivenom iza maski globalizacije i slobodnoga tržišta.

Prije jednog stoljeća, tijekom ranih etapa korporacijske Amerike, diskusija o tim pitanjima je bila otvorena i iskrena. Tada su konzervativci zaprijetili proceduri, opisujući je kao "povratak feudalizmu" i "oblik komunizma", što nikako nije potpuno netočna usporedba. Iste intelektualne korijene nalazimo u neohegelovskim idejama o pravima organskih entiteta, i u uvjerenju da je potrebno imati centraliziranu administraciju kaotičnih sustava - kao što su tržišta, koja su bila potpuno izvan kontrole. Važno je zapamtiti da se u današnjoj tzv. "ekonomiji slobodnoga tržišta" veliki dio transakcija preko granice (trgovanje koje krivo nazivamo prometom), vjerojatno njih 70%, odvija, zapravo, unutar određenih institucija, unutar korporacija i korporativnih udruživanja, ako uključimo vanjske izvore i

druge administracijske alate. To je prilično odvojeno od ostalih radikalnih tržišnih iskrivljenosti.

Konzervativna kritika - primijetite da koristim termin "konzervativan" u tradicionalnome smislu - takvi konzervativci jedva postoje danas - konzervativna kritika se citirala u liberalno-progresivnom krugu u ranim godinama dvadesetoga stoljeća, najviše od strane Johna Deweya, vodećega američkog socijalnog filozofa, čiji je rad bio usredotočen najviše na demokraciju. Smatrao je da demokratski oblici imaju malo stvarnosti kada "životom određene zemlje - proizvodnjom, trgovanjem, medijima - upravljaju privatne tiranije u sustavu" koje je on zvao "industrijski feudalizam" u kojemu su radnici podređeni kontroli upravitelja, a politika postaje "sjena velikih biznisa na društvu". Primijetite da je objašnjavao ideje koje su kovali radnici godinama ranije, a i ja sam ih spominjao. Isto se može reći za njegov poziv na eliminaciju, zamjenu industrijskog feudalizma samoupravljačkom industrijskom demokracijom. Zanimljivo, progresivni intelektualci koji su preferirali proces korporatizacije manje-više su se slagali s tim opisom. Tako je, na primjer, Woodrow Wilson napisao da su "većina ljudi sluge korporacijama", koje sada upravljaju "većim dijelom poslova u zemlji" u "dosta različitoj Americi od one stare... koja više nije poprište individualne poduzetnosti, individualne prilike i individualnog uspjeha", nego nove Amerike u kojoj "male grupe ljudi, koji upravljaju velikim korporacijama drže moć i kontrolu nad bogatstvom i poslovnim mogućnostima zemlje", postaju "protivnici same vlasti" uništavajući suverenitet naroda.

Ovo je bilo napisano kao podrška procesu. Dewey je opisao proces kao možda nesretan, ali prijeko potreban, slažući se s poslovnim svijetom, osobito nakon što su destruktivni padovi na tržištu prijašnjih godina uvjerali poslovni svijet i progresivne intelektualce da se tržištima jednostavno mora upravljati i da se financijske transakcije moraju regulirati. Slična pitanja, ona najbližnja su i danas prisutna na međunarodnoj pozornici, tiču se reforme financijske arhitekture i sličnih stvari. Stoljeće ranije, korporacije su dobile prava ljudi putem radikalnoga sudbenog aktivizma i ekstremnim kršenjem klasičnih liberalnih principa. Korporacije su također bile oslobođene od ranijih obveza da se drže aktivnosti za koje su povlaštene. Nadalje, u

važnome potezu, sudovi su preusmjerili moć prema gore, od dioničara u trgovačkom društvu do središnjeg menadžmenta koji je bio identificiran s besmrtnom korporacijskom osobom. Oni koji su upoznati s poviješću komunizma, prepoznat će sličnost s procesom koji se dešavao u to vrijeme, a predvidjeli su ga lijevi kritičari, lijevi marksisti i anarhistički kritičari boljševizma, ljudi poput Rose Luxembourg, koji su upozoravali da će centralizirana ideologija preusmjeriti moć s radnika na partiju, središnji odbor te do najvećeg vođe, što se ubrzo i dogodilo nakon pobjede državne moći 1917., koja je odjednom uništila svaki ostatak socijalističkih principa i formi. Propagandisti s obje strane preferiraju drugačiju priču zbog interesa koji će služiti njima samim, ali mislim da je ova priča točna.

Zadnjih su godina korporacijama dodijeljena prava koja premašuju prava ljudi. Po pravilima WTO-a, korporacije mogu zahtijevati pravo "nacionalnog tretmana". To znači da General Motors, ako djeluje u Meksiku, može zatražiti da se prema njima postupa kao prema meksičkoj tvrtki. To je pravo jedino besmrtnih osoba, a ne ljudi od krvi i mesa. Meksikanac ne može doći u New York, tražiti nacionalni tretman i dobro proći, ali korporacije mogu.

Ostala pravila zahtijevaju da investitori, iznajmljivači i teoretičari moraju prevladavati nad pravima ljudi od krvi i mesa općenito, na taj način oni oslabljuju narodni suverenitet i demokratska prava. Siguran sam da znate da korporacije mogu tužiti suverene države, a takvi zanimljivi slučajevi i postoje. Na primjer, prije par godina Gvatemala je pokušavala smanjiti smrtnost novorođenčadi regulirajući prodaju potrepština (proizvoda multinacionalnih korporacija) za novorođenčad. Mjere koje je zahtijevala Gvatemala bile su u skladu s uputstvima Svjetske zdravstvene organizacije i s međunarodnim zakonom, ali je tvrtka Gerber zahtijevala eksproprijaciju, što je uz prijetnju tužbom WTO-a bilo dovoljno da se Gvatemala povuče plašeći se osvetljivih američkih sankcija.

Prvu takvu tužbu po pravilima WTO-a su podignule Venecuela i Brazil protiv SAD-a. Venecuela i Brazil su tvrdili da po EPA pravilima o petroleju SAD krši njihova prava i prava izvoznika petroleja. Taj put se Washington povukao jer se isto tako bojao sankcija, ali ja sam

skeptičan prema takvoj interpretaciji. Sumnjam da se SAD boji sankcija Venecuele i Brazila. Više je za povjerovati da Clintonova administracija nije imala privlačan razlog za čuvanjem okoliša i zaštitom zdravlja.

Ta pitanja se sada očituju na dramatičan i sramotan način. Deseci milijuna ljudi diljem svijeta umire od izlječivih bolesti zbog zaštitničkog elementa koji piše u pravilima WTO-a, a dozvoljava privatnim megakorporacijama pravo na monopolističko određivanje cijena. Tako na primjer Tajland i Južna Afrika, koje imaju farmaceutske tvrtke, mogu proizvesti lijek koji može spasiti život za malu cijenu, ali se boje to izvesti zbog trgovinskih sankcija koje bi uslijedile. U biti, u 1998. SAD su čak prijetile i Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji prestankom financiranja ako bi Svjetska zdravstvena organizacija samo nadgledala efekte trgovačkih uvjeta na zdravstvo. To su stvarne prijetnje. Pričam o današnjici.

Sve to su "trgovačka prava". Nemaju veze s trgovinom. Imaju veze s prakticiranjem monopolističkog određivanja cijena, podržanim zaštitničkim faktorima koji su uvedeni u takozvane sporazume o slobodnoj trgovini. Faktori su dizajnirani tako da osiguraju korporacijska prava. Osim toga, naravno, reduciraju rast i inovaciju. A samo su djelić cijeloga spektra pravila uvedenih u te sporazume. Radi se zapravo o pravima investitora, a ne o trgovini. Trgovina kao takva nema nikakvu vrijednost. Vrijedna je jedino ako poveća ljudsku dobrobit.

Općenito, glavni princip WTO-a i sličnih institucija je da suverenitet i demokratska prava budu podređena pravima investitora. U praksi su to prava velikih besmrtnih osoba, privatnih tiranija kojima ljudi moraju biti podređeni. Ovo su samo neke stvari koje su dovele do znamenitih događaja u Seattleu. No na neki način konflikt između narodnog suvereniteta i privatne moći je više došao do izražaja par mjeseci nakon Seattlea u Montrealu gdje je sklopljena dvosmislena nagodba o takozvanom "protokolu životne sigurnosti". Tamo je sve izašlo na površinu. Citiram NY Times: "Sklopljen je dogovor nakon teških pregovora koji su često suprotstavljali SAD svima drugima." Što je to? Glavni pregovarač za Europsku Uniju opisao je to ovako:

"Zemlje moraju imati slobodu, suvereno pravo za poduzimanjem zaštitnih mjera s obzirom na genetski modificirane sjemenke, mikrobe, životinje, usjeve koji bi mogli biti štetni." Amerika je međutim inzistirala na pravilima WTO-a. Po njima, uvoz može biti zabranjen samo na temelju znanstvenih dokaza.

Da li shvaćate o čemu se ovdje radi? Da li ljudi imaju pravo odbiti da budu predmeti eksperimenta. Malo ću to približiti; recimo da vam dođu studenti i profesori biologije i kažu: "Ljudi, bit će te nam predmeti eksperimenta kojeg provodimo, stavit ćemo vam elektrode na mozak i promatrati što će se dogoditi. Možete odbiti, ali samo ako pribavite znanstveni dokaz da će vam to škoditi." Najčešće ne možete pribaviti znanstvene dokaze. Postavlja se pitanje da li imate pravo odbiti? Po pravilima WTO-a ne možete. Morate biti predmeti eksperimenta. To je oblik "suvereniteta proizvođača", kako to zove moj suradnik Edward Herman, inače ekonomist. Proizvođač vlada; potrošači se moraju nekako zaštititi. Recimo, kemijska i industrija pesticida nisu obvezne demonstrirati, dokazati da su njihovi proizvodi sigurni i neškodljivi. Javnost je obvezna to znanstveno dokazati i to putem premalo plaćenih javnih agencija koje su lobiranjem i drugim pritiscima pod utjecajem industrije. To je bila glavna tema u Montrealu i dogovorilo se oko nekakve dvosmislene nagodbe. Da pojasnim, pitanje principa se nije postavljalo. To je očito čak i ako samo pogledamo sudionike pregovora. Na jednoj strani Amerika, pridružile su joj se zemlje s udjelom u biotehnološkom i visoko-tehnološkom poljoprivrednom izvozu, dok su na suprotnoj strani svi ostali - znači oni koji nisu očekivali profit od toga. Na temelju sudionika možete zaključiti da se nije radilo o principu. Iz istih razloga Europska Unija preferira visoke carine na poljoprivredne proizvode, ali više nije tako i to ne zato što su se principi promijenili, već zato što se vlast promijenila.

Spomenimo i tlačiteljski princip po kojemu moćni i povlašteni moraju imati mogućnost da rade što žele (naravno, zauzimajući se za visoke motive). Prirodna posljedica je ta da suverenitet i demokratska prava ljudi moraju nestati, u ovom slučaju - i to ga čini dramatičnim - njihovo odupiranje da budu predmeti eksperimenta

putem kojeg korporacije mogu profitirati. Žalba SAD-a na pravila WTO-a je sasvim normalna pošto su oni ozakonili taj princip.

Ove stvari, iako stvarne i utjecajne na ogroman broj ljudi širom svijeta, zapravo su sporedne u usporedbi s ostalim uvjetima koji reduciraju suverenitet u korist privatne moći. Najvažnije je bilo, barem ja tako mislim, razaranje Bretton Woodsovog sustava u ranim '70-ima od strane SAD-a, Velike Britanije i drugih. Sustav su kreirale SAD i Velika Britanija u '40-ima. To je bilo doba velike podrške naroda programima društvene dobrobiti i radikalnim demokratskim mjerama. Bretton Woodsov sustav je u srednjim '40-ima regulirao tečajeve i dozvoljavao kontrolu protoka novca. Ideja je bila smanjiti rastrošno i štetno teoretiziranje te ograničiti odljev kapitala. Razlozi su bili dobro shvaćeni i artikulirani - slobodni protok novca stvara "virtualni parlament svjetskog kapitala koji može staviti veto na vladinu politiku ako je smatra nerazumnom". Vladina politika koja se smatra nerazumnom doticala bi se radničkih prava, obrazovnih programa, zdravstva, pokušaja stimuliranja ekonomije, zapravo bilo što što bi pomoglo ljudima, a ne profitu (i zato je ona nerazumna u tehničkom smislu). Bretton Woodsov sustav je manje-više funkcionirao dvadeset godina. Mnogi ekonomisti ga smatraju "zlatnim dobom modernog kapitalizma" (modernog državnog kapitalizma, zapravo). Period je trajao jedva do 1970. i bio je doba povijesno nečuveno brzog ekonomskog i trgovinskog rasta, proizvodnje, ulaganja novca, proširenja dobrobiti, jednostavno zlatno doba. U ranim '70-ima stvari su se promijenile. Bretton Woodsov sustav je uništen i došlo je do liberalizacije financijskog tržišta i fluktuirajućih tečajeva.

Taj period se često opisuje kao "olovno doba". U njemu je došlo do eksplozije kratkoročnoga sumnjivog kapitala koji je u potpunosti zasuo produktivnu ekonomiju. Došlo je do pogoršanja u svakome aspektu - primjetno slabiji ekonomski rast, slabiji rast produktivnosti, ulaganja novca, puno veće kamatne stope (koje usporavaju rast), veće tržišne nestabilnosti i financijskih kriza. Sve je to jako utjecalo na ljude, čak i u bogatim zemljama: opadanje plaća, dulje radno vrijeme, posebno zapanjujuće u SAD-u, smanjenje usluga. Dat ću vam jedan primjer iz današnje ekonomije o kojoj svi pričaju - srednji

prihod se vratio na onaj iz 1989., što je dosta ispod onog iz sedamdesetih. Osim toga, to je bio period uništavanja društvenih demokratskih faktora koji su znatno poboljšali ljudsko dobro. Općenito govoreći, novonametnuti svjetski poredak dozvoljavao je veću moć veta "virtualnom parlamentu" privatnog kapitala investitora što je dovelo do primjetnijeg nestajanja demokracije i suverenih prava (kako je bilo i smjerano) te primjetnijeg pogoršanja u zdravstvu.

Dok se te posljedice osjećaju u bogatim društvima, one su prave katastrofe u siromašnima. Taj problem ne radi razliku među društvima i zato je nevažno da li je samo društvo bogatije ili siromašnije. Važniji su cijeli dijelovi svjetske populacije. Na primjeru nedavnih analiza Svjetske banke, uzmemo li 5% svjetskoga stanovništva pri vrhu i usporedimo njihove prihode i bogatstvo s 5% onih na dnu, omjer bi bio 78:1 u 1988., i 114:1 u 1993. (to je zadnji vremenski period za koji postoje brojke), te je danas nedvojbeno omjer još veći. Iste brojke pokazuju da 1% svjetskog stanovništva pri vrhu ima isti prihod kao i 57% stanovništva na dnu, što bi značilo oko dvije milijarde ljudi.

Za bogate zemlje sve je jasno rečeno, da citiram poznatog ekonomista Barrya Eichengreena iz njegove visoko cijenjene povijesti o međunarodnom sustavu. Kao i mnogi drugi, on je naglasio da je trenutna faza globalizacije vrlo slična periodu prije Prvoga svjetskog rata. Međutim, razlike postoje, na primjer u to vrijeme Eichengreen objašnjava da politika vlade još uvijek nije bila "izpolitizirana općom muškom patnjom i napredovanjem trgovačkih sindikata i parlamentarnih radničkih stranaka". Zato se velike ljudske cijene financijskog poštenja nametnute od strane virtualnog parlamenta mogu primijeniti na cijelo stanovništvo. Taj luksuz nije više bio dostupan u demokratskoj eri Bretton Woodsovog sustava u 1945., i zato su "granice kretanja kapitala zamijenjene granicama demokracije kao izvorom odvajanja od tržišnih pritisaka".

To ima svojih posljedica. Posve je prirodno da bi se uništavanje poslijeratnoga ekonomskog poretka trebalo udružiti sa značajnim napadom na postojeću demokraciju - slobodu, suverenitet i ljudska

prava - pod sloganom TINA (There Is No Alternative). Na neki način to je apsurdno oponašanje vulgarnog marksizma. Nije potrebno napominjati da je slogan podvala koja služi privatnim interesima. Socio-ekonomski poredak koji se nameće je rezultat ljudskih odluka i ljudskih institucija. Odluke mogu biti izmijenjene, institucije mogu biti promijenjene. Ako je potrebno, mogu biti uništene i zamijenjene, baš kao što su radili iskreni i hrabri ljudi tijekom cijele povijesti.

David Barsamian i Noam Chomsky

MEDIJI, ZNANJE I OBJEKTIVNOST

Izvadak (od 147. do 175. strane) iz "Keeping the rabble in line", AK press, 1994., Edinburgh

P: Ovdje u Boulderu je oko 7.00, kod vas u Lexingtonu je 9.00. Kako izgleda vaše jutro? Počinjete li s čitanjem Boston Globea i New York Timesa?

O: Da, i s Wall Street Journalom. Financial Timesom. Bilo čime.

P: Da li vam je jutro pogodno za rad ili ste ometani masom telefonskih poziva poput ovoga?

O: Većinom imam mnogo poziva.

P: Boston Globe, vaše dnevne novine, je upravo preuzeo New York Times. Globe su jedne od zadnjih velikih novina u zemlji koje ne pripadaju lancu. Što mislite o tome?

O: To je prirodni nastavak tendencije koja se odvija već dugo vremena. Ben Bagdikian je dokumentira godinama. To je prirodni fenomen. Kapital tendira koncentriranju. Iskreno sumnjam da će biti velike razlike kad je riječ o novinama, barem ne uskoro. Svejedno, s vremenom će vjerojatno biti.

P: Vrlo je dobro dokumentiran trend koncentriranja vlasništva nad medijima. Vidite li neke kontra-trendove?

O: Ovo što trenutno vi radite jest kontra-trend. Isto je i sa svime ostalim što se odvija u svijetu. Postoji trend prema centralizaciji moći na sve višim i višim razinama, ali isto tako postoje i kontra-trendovi okrenuti regionalizaciji, uključujući i ono što se u Europi naziva "Europa regija", stvaranje grassroots pokreta, konstruiranje alternativa. Kabelaška televizija, recimo, nudi alternative. Dakle, stvari se odvijaju u oba smjera. Institucionalno, glavna tendencija je centralizacija. Druga tendencija koja se odvija u suprotnome smjeru, i koja jedina, po meni, pruža nadu, je mnogo raspršenija, difuznija i

nema mnogo toga zajedničkog s organiziranim institucionalnim formama. No, sigurno je da se odvija na svim nivoima.

P: Postoje također i kompjutorske mreže.

O: One nude mnoštvo mogućnosti. Postoje desetine tisuća priključenih, možda i stotine tisuća priključenih na razne mreže, i mnoge se diskusije odvijaju te pristiže masa informacija. Razne su kvalitete, no mnoge predstavljaju alternativu mainstreamu. Trenutno je to još uvijek elitna privilegija.

P: Nedavno sam dobio pismo od jednog slušatelja iz Lafayette, država Colorado. On je čuo vaš govor "Proizvodnja pristanka" koji ste održali prilikom Harvardovog Trade Union programa u siječnju. Nakon slušanja programa, slušatelj se osjećao "politički izoliranim, na isti onaj način na koji nam to čini industrija za odnose s javnošću". Njegovo je pitanje: "Kako da se organiziramo? Nismo li previše privezani mjesečnim računima koje treba plaćati?". Dakle, prisutno su višestruko pitanje i zabrinutost.

O: Kako se organizirati? Odgovor je jednostavan: jednostavno to učinite. Ljudi su se organizirali i pod puno gorim uvjetima od ovih. Pretpostavimo da ste zemljoradnik u El Salvadoru u kršćanskoj zajednici koja pokušava postati seljačkom zadrugom. Uvjeti tamo prisutni su daleko od bilo čega što mi možemo zamisliti. Naravno, problemi postoje, ljudi su privezani računima, imaju osobne probleme... No većina nas živi pod jako privilegiranim uvjetima po komparativnim standardima. Problem organiziranja je problem volje.

P: Nije li jedna od funkcija medija da marginalizira ljude, poput ovog slušatelja, te da ih uvjeri da stvari moraju biti prepuštene stručnjacima?

O: Naravno. Ali primijetite da se u El Salvadoru to drugačije radi. Tamo šalju odrede smrti. Ovdje te pokušavaju navući na komedije. Istina je da su i jedno i drugo tehnike kontrole, no ipak su to prilično različite tehnike.

P: Vi ste znanstvenik, što mislite o ideji objektivnosti i ravnoteže u medijima i obrazovanju? Tko određuje takve stvari?

O: Postoji velika razlika između znanosti, isto tako i između humanističkih ili društvenih znanosti i medija. U prirodnim znanostima ste suočeni s prirodnim činjenicama kao vrlo tvrdim nadzornikom. Ne možete doći daleko s besmislicama. U razvijenim znanostima pogreške ne mogu trajati. Teorijska greška može trajati jer ju je teško otkriti. Napravi li netko eksperiment i krivo navede rezultate, to će se vrlo brzo otkriti kod ponavljanja eksperimenta. Postoji kruta internacionalna disciplina koja nipošto ne garantira da ćete pronaći istinu, ali naglašava standarde koje je jako teško izbjeći. Prisutni su i vanjski uvjeti koji određuju kako znanost funkcionira: fondacije i sl. Kvalitativno se oni razlikuju od ostalih područja, kod kojih vanjske prisile i ograničenja nisu toliko snažne. Mnogo je manje shvaćenog, empirijska opovrgnuća puno teže prolaze. Mnogo je jednostavnije ignorirati ono što ne želimo čuti.

No, vratimo se početnome komentaru o preuzimanju Globea od strane Timesa. Tisak na istočnoj obali to slavi jer smatra da se zbog visokih novinarskih standarda Timesa ništa loše neće dogoditi Globeu. Postoje tisuće dokumentiranih strana koje pokazuju da su standardi Timesa sve samo ne visoki. Točnije, groteskni su. No, to nije važno budući da se kritička analiza može jednostavno ignorirati. Poruka joj je kriva i zato je ignorirate. Ovakve su stvari vrlo jednostavne u novinarstvu i ostalim ideološkim disciplinama. Ignorirate ono što vam se ne sviđa, a ako ste na strani moćnih onda se toga lako i riješite.

Neki sam dan čitao sažetak članka u Washington Postu kojeg je napisao dobar reporter koji zna mnogo o Centralnoj Americi. Članak je o izgubljenom desetljeću u Centralnoj Americi. Tekst tog reportera je prepun zabuna o tome zašto je Centralna Amerika u puno goremu stanju danas nego 1980., unatoč ogromnoj količini američke pomoći toj regiji. Reporter se pita da li je ta američka pomoć bila dobro potrošena, kome je bila upućena, da li je dospjela u pravo područje. Također se postavlja pitanje što je otišlo krivo u našem velikom trudu da Centralnoj Americi omogućimo demokraciju i socijalni razvoj. Autor članka (Douglas Farah), kada ne piše za Post, zna odgovor

jako dobro. SAD su vodile devastirajući teroristički rat u toj regiji s ciljem da spriječe demokraciju i socijalni razvoj. Bilijuni dolara pomoći o kojima reporter govori su bilijuni dolara potrošenih na uništavanje tih zemalja. To je razlog zašto su one u puno gorem stanju danas nego 1980. No, Post to ne smije reći. Bez obzira na to koliko su dokazi moćni, apsolutno ih je moguće odbaciti i pričati fantazije koje puno više odgovaraju interesima moći i nama samima. U novinarstvu i u većini onog što nazivamo "meko školstvo", dakle ono što ne spada u tvrde znanosti (prirodne znanosti), takve je stvari lako učiniti. Kontrole su vrlo slabe i jako je jednostavno ignorirati ili odbaciti kritičku analizu. U tvrdim znanostima to ne prolazi. Učinite to i bit ćete izbačeni. Netko će drugi otkriti stvari i letite iz igre. Prije nekoliko godina je C. P. Snow govorio o nečemu što on naziva dvjema kulturama humanističkih i tvrdih znanosti. Zbog toga je bio jako kritiziran, no ima nešto u tome. One su prije različite u osobinama. Postoji još stvari koje je ovdje potrebno razjasniti, no grubo govoreći razlika je realna.

Dakle da odgovorim na pitanje. Unutar razvijenih prirodnih znanosti, iako nitko nema nikakvih iluzija o objektivnosti, prisutna je neka vrsta stalnoga pritiska, kontrole koja reflektira ograničenja nametnuta od prirode. Unutar drugih područja, ono što odražava interese moćnih se jednostavno smatra objektivnim.

P: Koncept objektivnosti u novinarstvu izgleda poput nečega što je nestalno i određeno okolnostima.

O: Pogledate li ozbiljan monografski rad kroz diplomatsku povijest, vidjet ćete da je situacija nešto drugačija. Međutim, i tamo su također odabir, fokus, koncentracija i oblikovanje često ideološki određeni. Iskreniji ljudi će to prepoznati i naznačiti jasnim. Oni manje iskreniji će tvrditi da je riječ o objektivnosti.

P: Da, ali jedan od glavnih mitova medija je da su mediji objektivni i uravnoteženi.

O: Naravno. To je jedna od funkcija propagande. Očito je da te riječi ne znače apsolutno ništa. Što mislite pod uravnoteženost? Što je odgovarajuća mjera ravnoteže? Ne postoji odgovor na to pitanje. Ako su mediji iskreni, oni će reći: Gledajte, ovo su interesi koje mi

predstavljamo i to je okvir unutar kojeg mi gledamo na stvari. Ovo je ono u što mi vjerujemo i čemu smo predani. To što bi rekli je tada slično onome što govore njihovi kritičari. Na primjer, ja ne skrivam svoje stajalište pa tako ni Washington Post ni New York Times ne bi trebali. No oni to moraju raditi jer su maske objektivnosti i ravnoteže presudne kod funkcioniranja propagande.

U biti, oni idu i iznad toga. Pokušavaju sebe predstaviti kao protivnike moći, kao nekoga tko potkopava moćne institucije. Akademska profesija igra istu igru. Pogledajte akademske konferencije o medijima. Jedna kojoj sam ja u potpunosti prisustvovao se održala na Georgetown sveučilištu, a vodio ju je liberalni kveker. Tema konferencije je bilo medijsko izvještavanje o Centralnoj Americi i Srednjem Istoku. Prvo je išla serija iskaza koja je otvorila diskusiju od strane ljudi koji su naveli da su mediji i novinari uvelike okrenuti protiv vlade, da lažu, da pokušavaju potkopati američku vladu, da su praktički komunistički agenti. Nakon ovih oštih napada na medije uslijedio je drugi niz radova koji je govorio: Gledajte, činjenica jest da je loše, slažemo se, ali ipak nije tako loše kako vi kažete. Naš je posao da budemo subverzivni. S time se trebate suočiti u demokratskome društvu. Tada se raspravljalo s tih dviju pozicija.

Postoji i treća pozicija: mediji podržavaju interese moći. Da bi održali te interese, mediji lažu i izokreću stvari. No, to se ne smije izjaviti. Ipak, cjelokupno izvještavanje o Centralnoj Americi koje je održano na toj konferenciji bilo je unutar granica koje sam opisao. Kada je riječ o Srednjemu Istoku, gdje su mediji groteskni, samo je 96% izvještaja bilo unutar tih apsurdnih granica. Razlog tome je to što je bilo dopušteno izlaganje Erica Hoaglanda, poznavaoaca Srednjeg Istoka, koji je dao točne navode, i to je 4% na koje nitko kasnije nije referirao. Na taj način mediji prezentiraju sami sebe i zbog toga akademska profesija želi to vidjeti.

Predstavljate li medije kao kritičke, kao protivnike moći, pa čak i kao subverzivne, tada radite veliku uslugu propagandi. Nakon toga će oni reći: Pogledajte koliko smo kritički okrenuti prema moći. Može li netko više od toga?

P: U članku o Timesovom preuzimanju Globea spominje se da su Globe prve novine u zemlji koje su povele križarski rat protiv američke intervencije u Vijetnamu. Čitali ste Globe u to vrijeme, da li je to točno?

O: Da, to je točno. Oni su prvi objavili uvodni članak u kome se traži povlačenje iz Vijetnama. Urednik je u to vrijeme bio moj osobni prijatelj tako da sam prilično upoznat s time. Oni su prije objavljivanja članka napravili veliku studiju da vide mogu li članak objaviti i nastaviti s time. Sjećam se da je to bilo kasne 1969., otprilike godinu i pol nakon što se Wall Street okrenuo protiv rata. Mislim da je to bio vjerojatno prvi mainstream zahtjev za povlačenjem američkih postrojbi. Naravno, nije se tražilo povlačenje američkih postrojbi koje su napale Vijetnam, već se tražilo povlačenje jer to više nema smisla, nešto kao moramo otići, nema smisla... To također govori ponešto o američkim medijima. Govori vam da je riječ o godinu i pol nakon što je poslovna zajednica odredila da bi vlada trebala prestati sa svojim naporima jer štete američkim ekonomskim interesima. U to je vrijeme već i ohrabren tisak počeo povremeno isticati da bi možda bilo vrijeme da se učini ono što je poslovna zajednica odredila prije godinu i pol, ne uzimajući pritom u obzir jednostavnu istinu: da je riječ o američkoj agresiji, najprije na Južni Vijetnam, a kasnije i na cijelu Indokinu. Neke elementarne istine su presramotne da bi bile otisnute.

P: Smatrate li znanje privilegijom? Da li je znanje nešto čime se trguje, nešto što se kupuje i prodaje? Očito je da se prodaje: netko prodaje samog sebe na tržišnici.

O: Bio bih malo oprezniji kad je riječ o znanju. Prodaje se ono što se izdaje pod znanje. Uzmimo Henryja Kissingera kao primjer. On je sigurno prodavao sam sebe na tržišnici. No, tu trebamo biti skeptični da li je riječ o znanju ili ne, budući da je ono što se prodaje na tržišnici većinom bezvrijedno. Riječ je o znanju ili razumijevanju prilagođenom i iskrivljenom da bi služilo interesima moći. Vratimo se tvrdim znanostima, njihovo znanje se definitivno prodaje. Pogledajte američku industriju visoke tehnologije, ili farmaceutsku industriju. Jedan od načina na koji javnost subvencionira korporacijski sektor je

kroz sveučilišne laboratorije u kojima se odvijaju ozbiljna istraživanja. Dobrobit od toga, ako izađe što komercijalno isplativo, ide privatnim korporacijama. Ne znam za ni jedan sveučilišni odjel koji je ugovorom povezan s industrijom, no neke stvari nisu daleko od toga.

P: Da li je informacija privilegija?

O: Ljudi izjavljuju takve stvari, no ja sam pomalo sumnjičav prema takvim izjavama. Kada kažete da je informacija privilegija znači da se može prodati na elementaran način, poput novina udruženih u Associated Press koje izbacuju članke ili kada odete u knjižaru i kupite knjigu. Ne vidim u tome ništa duboko, ne mislim da je informacija privilegija.

P: Što je sa stjecanjem znanja van konvencionalnih struktura koledža i sveučilišta?

O: Kao prvo, čak i unutar konvencionalnih struktura, koledža, sveučilišta, New York Timesa i sl., ako pažljivo čitate, možete naučiti puno. Sve te institucije posjeduju važnu unutarnju kontradikciju: s jedne strane, one ne bi preživjele da ne podržavaju temeljne interese bogatih i moćnih. Ne služite li tim interesima, nećete živjeti dugo. Zbog toga su prisutni iskrivljavanje i propaganda. S druge strane, te institucije imaju unutar sebe nešto što ih vodi potpunosti i iskrenosti te točnome prikazu svijeta. Djelomično to dolazi od ljudi unutar samih institucija, bez obzira da li su oni novinari ili povjesničari. Djelomično i stoga što ti ljudi ne bi radili svoj posao za moćne da nemaju mogućnost dati barem približno točnu sliku svijeta. Tako, na primjer, poslovni tisak daje prilično dobre i točne izvještaje, u većini slučajeva je slično i s ostatkom tiska. Razlog tome je što moćni ljudi moraju znati činjenice da bi mogli donositi odluke u svoju korist. Upletete li se među te dvije suprotne tendencije, imate mogućnost da mnogo naučite.

Da se vratim pitanju: van tih institucija postoji puno stvari koje možete učiniti. Vratimo se članku u Washington Postu o Centralnoj Americi. Aktivisti ovdje u Boulderu koji se bave Centralnom Amerikom, kao i u mnogim drugim mjestima, umiru od smijeha kada vide taj članak. Oni znaju činjenice. Ta činjenice nisu spoznali čitajući Washington Post, pronašli su ih kroz druge izvore. Pokret

solidarnosti Centralnoj Americi ima pristup ogromnim količinama informacija i još ih uvijek prikuplja kroz direktne kontakte, alternativne medije, preko ljudi koji putuju tamo, i sve to van mainstream medija. Na primjer, u članku se spominje da su SAD primorale marksističke sandiniste da održe prve slobodne izbore 1990. Svi u Pokretu solidarnosti Centralnoj Americi, kao i mnogi drugi, znaju da je to obična glupost te da su prvi slobodni izbori održani 1984., samo što su dali krive rezultate pa su ih SAD izbacile iz povijesti. Autor članka u Postu to zasigurno zna, samo što je za njega to reći u Washington Postu isto što i stajati nasred Vatikana i urlati da Isus Krist nije postojao. Unutar duboko totalitarne intelektualne kulture poput naše, neke se stvari ne smiju reći. Zato autor članka može reći to što je rekao, pa čak i to u što možda vjeruje, iako mi je to teško zamisliti. Ljudi u narodnim pokretima dobro znaju da to nije istina i znaju zašto nije istina, budući da su pronašli druge puteve razumijevanja svijeta.

Ukoliko ste čuli tresak u pozadini, to je nekoliko mojih knjiga palo na pod, što se redovito događa.

P: Mogu vas zamisliti okruženog gomilom papira i knjiga.

O: Povremeno odluče da zakoni fizike neće izdržati i padnu na pod, što se sad dogodilo.

P: Komentirali ste prijatelju kako je količina materijala koju ste izgubili ogromna, no čini mi se da je i količina koju ste zadržali također ogromna.

O: Ne izgleda mi tako. Čini mi se da sam većinu izgubio. Mučno mi je kad vidim kako nestaje. Znam da će materijal o kojem ne pišem kroz par godina nestati, izgubit će se u ovim zbirkama, ispast će iz povijesti. Na primjer, izbori u Nikaragvi pripadaju povijesti zahvaljujući Edwardu Hermanu koji je napravio jako dobro istraživanje o toj temi. Washington Postu to nije bitno, za njih su ti izbori van povijesti jer su tako naredili oni koji sjede visoko. No, ljudi koji žele to znati mogu pogledati Hermanov rad.

P: Nešto što godinama govorite mi se čini nekako kontradiktornim. Kada govorite o povezanosti američke pomoći s kršenjem ljudskih prava, govorite da je veza očita; u isto vrijeme govorite da nema načina da otkrijete te stvari osim ako niste fanatik, kao što ste sebe opisali. Ne ostavlja li to ljude zastrašenima i obeshrabljenima?

O: Ako sam tako rekao onda sam vas pomalo odveo na krivi put. Kao pojedinac vi morate biti fanatik da biste otkrili te stvari. Ako ste dio nekog poluorganiziranog pokreta, poput Pokreta solidarnosti Centralnoj Americi, ne morate biti fanatik budući da imate pristup alternativnim izvorima informacija.

Pogledajmo opet Edwarda Hermana, mog kolegu i prijatelja, koji je radio široka istraživanja o povezanosti američke pomoći i torture. Ustanovio je da su te stvari jako povezane. Te smo informacije objavili u našim zajedničkim knjigama i drugdje. Da bi to opisao u detalje, Herman je objavljivao i vlastite knjige.

Vodeći latinsko-američki akademski stručnjak za ljudska prava, Lars Schoultz s North Caroline, objavio je 1980. članak o američkoj pomoći i kršenju ljudskih prava, i to posebno o torturi u Latinskoj Americi. Schoultz je otkrio upravo iste stvari kao i Herman. On u članku ističe da je pomoć dolazila do najistaknutijih kršitelja ljudskih prava u hemisferi, koji su redovito primali najviše pomoći.

Schoultz je također pokazao da ta pomoć nema ništa s potrebama tamošnjih ljudi, da uključuje vojnu pomoć te da je dolazila za vrijeme Carterovog perioda. Za vrijeme Reagana je to još pojačano. Takve stvari se mogu pronaći. Ja sam ih objavio. Herman ih je objavio.

Ukoliko izoliran pojedinac želi to otkriti, on mora biti neka vrsta fanatika. Da se uopće otkrije da je netko pisao o tome, bilo bi potrebno golemo istraživanje. To nećete pronaći u kazalu New York Timesa. Ono što ćete tamo pronaći su članak za člankom o našoj beskrajnoj predanosti ljudskim pravima. S druge strane, ako ste član nekog pokreta ne trebate biti nikakav fanatik budući da imate pristup materijalu. Samo morate držati oči otvorenima.

P: Da li se u golemoj količini pošte koju primete osjećaju ta stajališta izoliranosti? Kakav je karakter pošte?

O: Pretežno se osjeća. Mark Achbar i Peter Wintonick su napravili film "Proizvodnja pristanka" koji se prikazuje po cijelome svijetu, često na nacionalnim televizijama, i mislim da je malo preistaknut. Dobivam mnogo pošte, stotine pa i tisuće pisama, i često je ton kao u one osobe koju ste spomenuli. Isto se događa kada se pojavim na televiziji u SAD-u. Dobijem mnogo pisama u kojima me ljudi pitaju otkud mi te stvari i kako da se priključe mome pokretu. Ponekad se sledim kada to čujem.

P: Uporno odbijate pogledati taj film. Zašto?

O: Djelomično zbog toga što bez obzira koliko se autori trudili, postoji nešto inherentno u mediju koji personalizira te daje krivu i ridikuloznu impresiju koja dovodi do pitanja poput: "Kako se mogu priključiti tvome pokretu?"

P: Znam da su ljudi apsolutno oduševljeni kada dobiju pismo od vas.

O: Pisma su većinom jako ozbiljna i promišljena. Na jednu temu sam morao pisati samo formalno pismo u kojem je pisalo: "Oprosti, ali ne mogu odgovoriti."

P: O čemu se radilo?

O: Probajte pogoditi.

P: J.F.K.

O: Tako je. Pristizalo mi je toliko pisama da unutar dvadesetčetiri sata nisam jednostavno stigao odgovoriti na njih. Na moju žalost, morao sam pisati: "Oprosti, ali ne mogu odgovoriti."

P: Nedavno sam se vratio iz Amsterdama gdje sam držao govore i radio neke interviewe. Vrlo pretenciozna pitanja su mi bila postavljana...

O: Isto sam i ja doživio u Nizozemskoj. To su načini na koje se intelektualci mogu separirati od trenutnih borbi i još uvijek biti ljeviji od tebe. Za Nizozemce nitko nije dovoljno radikalan. Na taj način

možete unaprijediti svoju karijeru, jednostavno se separirate od stvari koje se trenutno odvijaju. Nije potrebno da se uključite u javne aktivnosti, ne trebate učiti o svijetu, a kamoli da nešto radite u vezi njega. Pretjerujem, ne želim reći da je to apsolutna istina, no elementi toga su prisutni. Riječ je o drugačijim načinima reagiranja na činjenicu da je bavljenje svjetskim problemima teško i nezahvalno. Počnete li to raditi efektivno, imat ćete i osobnih gubitaka.

P: To će također stvoriti veliku razliku između njih (intelektualaca) i "običnih ljudi".

O: Sigurno da hoće. Nitko to ne može razumjeti, to straši ljude, posebno mlade ljude koji dođu na fakultet, vide takve stvari i kažu: "Moj Bože, da bih bio radikaln moram razumjeti svih tih deset jasno izgovorenih riječi. To je beznadno, bolje da radim nešto drugo."

P: Da li vam ljeto, kada ste daleko od interviua, telefonskih poziva i predavanja odgovara za rad?

O: Kao što znate, telefon isključim. To je jedino vrijeme kada se mogu potruditi i napraviti nešto.

P: Potkraj godine ćete navršiti šezdesetpetu.

O: Ne vjerujete valjda toj propagandi?

P: Da li razmišljate o usporavanju, o smanjenju planova?

O: Mnogo je još stvari koje želim učiniti, a jednostavno ne stignem. Nemam toliko vremena.

P: Zate li za anegdotu Mikea Alberta u Poljskoj? Tamo je sreo ljude koji su mislili da postoje dva Noama Chomska, jedan koji se bavi lingvističkim radom, a drugi političkim.

O: Vjerojatno zato što njima to ime ne zvuči tako strano.

P: Ozbiljna eksplozija reaktora se dogodila u centralnoj Rusiji u gradu Tomsku. Da li je ime grada povezano s Chomsky?

O: Moguće da jest. Nitko ne zna etimologiju. Veliki slavenski lingvist Roman Jakobson mi je uvijek govorio da je uvjeren kako je Thomas

izopačeni Tomsk, da je Tomsk originalno.

P: Da li je Avram vaše stvarno ime?

O: Avram jest moje ime, no moji ga roditelji nikada ne koriste pa ja koristim svoje srednje ime. Ono je praktički postalo moje legalno prvo ime. Da vas podsjetim na dobre stare dane pravog seksizma, kada sam jednom dizao kopiju svoga rodnog lista otkrio sam da je svećenik prekrižio moje ime i iznad njega kemijskom olovkom napisao "Avrame Naomi". Hm, zašto Avrame? Pa zato što djevojke mogu imati luda imena, ali dečki ne.

16. lipanj 1993.

MEDIJSKA KONTROLA

Započet ću suprotstavljanjem dviju različitih koncepcija demokracije. Jedna bi bila ta u kojoj demokratsko društvo posjeduje sredstva pomoću kojih bi moglo sudjelovati na neki razuman način u upravljanju svojim poslovima, a informacije bi bile svima dostupne i besplatne. Druga koncepcija je ta u kojoj je javnost spriječena u upravljanju svojim poslovima, a informacije su strogo kontrolirane. Možda zvuči čudno, ali važno je znati da je druga koncepcija demokracije ona koja prevladava.

RANA POVIJEST PROPAGANDE

Wilsonova administracija je utemeljila vladin odbor za propagandu, Creel Odbor, koji je u razmaku od šest mjeseci uspio pretvoriti miroljubivi narod u histeričnu populaciju koja je opsjednuta ratom i koja želi uništiti sve njemačko, ubiti sve Nijemce, otići u rat i spasiti svijet. Ovo najvažnije dostignuće vodilo je daljnjim dostignućima. U isto vrijeme, i točno nakon rata, iste su se metode primjenjivale kako bi ulile histerični strah od komunizma, Crveni Strah kako su ga zvali, što je uspjelo uništiti sindikate i eliminirati opasne probleme kao što su sloboda tiska i političke misli. Mediji i korporacijske vlasti su pružali veliku potporu, promovirali i organizirali veliki dio rada, sve u svemu bio je to veliki uspjeh.

Među onima koji su aktivno i puni entuzijazma sudjelovali bili su i progresivni intelektualci, ljudi iz kruga Johna Deweya koji su bili iznimno ponosni na svoje tekstove o "inteligentnijim članovima zajednice", znači o njima samima, koji su mogli natjerati nesklon narod na rat, ulijevajući im strah u kosti i izmamljujući borbeno domoljubni fanatizam. Sredstva upotrijebljena u tom pothvatu bila su raznolika. Na primjer, veliki broj izmišljotina o njemačkim zločinima, belgijske bebe otrgnutih ruku, svakojake strahote koje se još uvijek mogu pročitati u povijesnim knjigama. Sve ih je izmislilo britansko ministarstvo propagande čija je zadaća u to vrijeme bila, kako su oni rekli u svojim tajnim vijećanjima, kontroliranje misli čitavoga svijeta. Ono što je važnije, oni su htjeli kontrolirati misli inteligentnijih članova američke zajednice, koji bi onda širili pripremljenu propagandu i tako

preobratali miroljubivu zemlju u ratnu histeriju. Uspjelo je. Itekako je uspjelo. A to nas je naučilo lekciju: državna propaganda može imati iznimno jak učinak kada je podupiru obrazovani slojevi i kada odstupanje od nje nije dozvoljeno. To su naučili i Hitler i mnogi drugi, a prakticira se i dan danas.

PROMATRAČKA DEMOKRACIJA

Walter Lippman, starješina američkoga novinarstva, najvažniji kritičar unutarnje i vanjske politike i najvažniji teoretičar liberalne demokracije, smatrao je da "revolucija u umjetnosti demokracije" može poslužiti za "proizvodnju pristanka", drugim riječima, donošenje suglasnosti putem novih tehnika propagande kod dijela javnosti koji se nije slagao s određenim idejama. Smatrao je da u demokraciji koja ispravno funkcionira postoje slojevi građana. Prvi sloj je onaj koji ima aktivnu ulogu u vođenju općih poslova. To je poseban sloj. Ljudi koji analiziraju, izvršavaju, donose odluke i upravljaju svim političkim, ekonomskim i ideološkim sustavima. To je mali postotak populacije... Ostali koji se nalaze izvan te grupe su "zbunjeno stado", kako ih je Lippman zvao. Moramo se zaštititi od bijesa i gaženja zbunjenog stada...

Zato nam treba nešto što bi ukrotilo zbunjeno stado, a to je nova revolucija u umjetnosti demokracije: proizvodnja pristanka. Mediji, škole i popularna kultura moraju biti podijeljeni; jer im politički sloj i oni koji odlučuju moraju dati nekakvu podnošljivu sliku stvarnosti, iako i oni moraju ulijevati pravilna uvjerenja. Zapamtite, tu se nalazi neizrečena pretpostavka - čak je i odgovorni ljudi moraju sakrivati od samih sebe, a odnosi se na pitanje kako ti ljudi dospiju na pozicije na kojima imaju autoritet u odlučivanju. Tako što služe prave moćnike, naravno. One koji posjeduju cijelo društvo, jedan vrlo uzak krug. Ako poseban sloj dođe i kaže: "Mogu služiti vašim interesima", postat će dio izvršne grupe. O tome se mora šutjeti. To znači da su oni morali prihvatiti uvjerenja i doktrine koje će služiti interesima privatne moći. Ako ne uspiju svladati tu vještinu, nisu dio posebnoga sloja. Vrijednosti i interesi privatne moći i veza između države i poslovnoga svijeta koja predstavlja te vrijednosti moraju biti duboko indoktrinirani u njih. Ako mogu proći kroz to, mogu biti i dio posebnoga sloja.

Ostatak zbunjenoga stada treba jednostavno biti zaokupljen drugim stvarima.

To je lagano izvesti u državama koje danas smatramo totalitarnima ili vojnim. Jednostavno im prijetiš batinom i ako naprave nešto krivo, dobit će po glavi. Kako je društvo postalo slobodnije i demokratskije tako se izgubila i ta sposobnost. Zato se treba posvetiti tehnikama propagande. Logika je jasna. Propaganda je u demokraciji ono što je batina u totalitarnoj državi.

ODNOSI S JAVNOŠĆU

Amerikanci su bili pioniri industrije za odnose s javnošću. Obveza industrije je bila "kontroliranje uma javnosti", kako bi to rekli vođe. Puno toga su naučili na uspjehu Creel odbora i uspjehu kreiranja Crvenog Straha te njegovih posljedica. Industrija za odnose s javnošću je u to vrijeme iskusila veliku ekspanziju. Tijekom 1920-ih je bila uspješna u stvaranju skoro potpune podređenosti javnosti poslovnim pravilima...

Odnosi s javnošću su velika industrija. Godišnje potroše oko milijardu dolara. Cijelo to vrijeme zadaća im je nadzirati mišljenje javnosti...

Šef korporacije i čistač imaju iste interese. Svi možemo raditi zajedno, za amerikanizam, voljeći jedni druge. To je bila poruka. U prezentaciju te poruke uložen je veliki trud. Ipak je ovo poslovna zajednica, tako da oni kontroliraju medije i imaju ogromna sredstva... Mobiliziranje mišljenja zajednice u korist plitkog i praznog koncepta kao što je amerikanizam. Tko bi se protivio tome? Ili da malo moderniziram ovo što sam rekao, "podržavajmo naše trupe". Tko bi se protivio tome? Ili žuta odlikovanja. Tko bi se protivio tome? Svrha slogana kao što su "podržavajmo naše trupe" jest ta da oni ne znače apsolutno ništa. Oni znače isto koliko znači slogan "podržavajmo ljude u lowi". Naravno, riječ je bila o nečemu drugome, a to je "da li podržavate našu politiku?" Ali ne želite da ljudi razmišljaju o tome. To je cijela svrha uspješne propagande. Potrebno je smisliti slogan protiv kojega neće nitko biti i koji će se svima svidjeti jer nitko ne zna

što on znači zato što on jednostavno ni ne znači ništa, ali njegova najveća vrijednost je što skreće pozornost na nešto drugo...

To je sve iznimno djelotvorno. I odvija se po pravilima sve do danas. Naravno da je sve jako pažljivo promišljeno. Ljudi iz industrije za odnose s javnošću nisu tamo da bi se zabavljali. Oni rade. Pokušavaju uliti pravilne vrijednosti. Uostalom, imaju koncepciju demokracije kakva bi trebala biti: sustav u kojemu je poseban sloj naučen raditi u službi gospodara, u službi ljudi koji upravljaju društvom. Ostatku populacije mora biti uskraćen bilo kakav oblik organizacije jer organizacija samo stvara neprilike. Neka sjede sami ispred TV ekrana i upijaju poruku koja kaže: "Jedina vrijednost u životu je živjeti što udobnije, živjeti kao ta bogata obitelj srednjega sloja koju gledaš i posjedovati lijepe vrijednosti kao što su sklad i amerikanizam." To je sve što život pruža. Možda pomisliš da postoji nešto više od toga, ali budući da samo gledaš televiziju pretpostavljaš da si lud jer to je jedino što se tamo dešava...

Tako je to ideal. Mnogo truda se uložilo u ostvarivanje tog ideala. Očito da iza njega postoji nekakva koncepcija. Na primjer, koncepcija demokracije koju sam naveo na početku. Zbunjeno stado je problem. Trebali bi zaustaviti njihov bijes i divljanje. Moramo im skrenuti pažnju. Neka gledaju Superbowl ili humoristične serije ili filmove pune nasilja. Svako malo zovemo ih da pjevaju besmislene pjesmice kao što je "Podržavajmo naše trupe". Treba ih držati uplašenima, jer ako se nedovoljno boje svakakvih zlikovaca koji će ih uništiti izvana ili iznutra mogli bi početi razmišljati, što je opasno jer nisu kompetentni za razmišljanje. Zato im je potrebno skrenuti pažnju i marginalizirati ih.

IZMUDRIVANJE MIŠLJENJA

Isto je tako potrebno natjerati populaciju da podupire vanjske pustolovine. Uglavnom je populacija miroljubiva, baš kako je bila i tijekom Prvoga svjetskog rata. Javnost ne vidi razlog za uplitanje u vanjske pustolovine, ubijanje, mučenje. Zato ih treba natjerati. A da bi ih natjerali, trebamo ih uplašiti...

Ideal je bio postignut do određene granice. Neke institucije nije bilo moguće uništiti. Crkve, na primjer, još uvijek postoje. Veliki dio disidentskih aktivnosti proizlazi iz crkve, iz jednostavnoga razloga što one postoje. Ako idete u neku europsku državu održati politički govor, to će se najvjerojatnije odvijati u prostorijama sindikata. Takvo što se neće dogoditi ovdje, kao prvo zato što sindikati jedva postoje, a ako i postoje nisu političke organizacije. Ali postoje crkve i zato se govori tamo često održavaju. Solidarni rad za Centralnu Ameriku nastao je u crkvama, najviše zato što one postoje.

Zbunjeno stado nikada nije dovoljno ukroćeno tako da je to konstantna borba. U '30-ima su ustali i bili ušutkani. U '60-ima je došlo do novog vala nezadovoljstva. Imalo je ime. Poseban sloj ga je zvao "krizom u demokraciji". Smatralo se da je u '60-ima demokracija zakoračila u krizu. Kriza je bila toliko velika da su se dijelovi populacije počeli organizirati te su postali aktivni i pokušavali sudjelovati na političkoj pozornici. Ovdje se vraćamo na ona dva koncepta demokracije. Po definiciji u rječniku, to se zove napredak u demokraciji. Po prevladavajućoj koncepciji demokracije, to predstavlja problem, krizu koju treba nadjačati. Populaciju treba vratiti natrag u stanje apatije, pokornosti i pasivnosti. Zato trebamo poduzeti korake da bi nadjačali krizu. Uložen je veliki napor. Ništa nije djelovalo. Kriza demokracije je još uvijek živa i zdrava, na sreću, ali baš ne utječe na promjenu u politici. Zato je uspješna u promjeni mišljenja, što god većina ljudi mislila. Svašta se poduzimalo nakon '60-ih kako bi se promijenila i preboljela ta bolest. Zvala se "vijetnamski sindrom". Termin "vijetnamski sindrom" se pojavio oko 1970-e i bio je slučajno definiran. Reaganski intelektualac Norman Podhoretz definirao ga je kao "bolesne zapreke protiv upotrebe vojne sile". Te bolesne zapreke protiv nasilja bile su prisutne u velikom dijelu populacije. Ljudi jednostavno nisu mogli razumjeti zašto bi oni trebali ubijati i mučiti i bombardirati ljude. Opasno je kada narod postane zanesen tim bolesnim zaprekama, a to je i Goebbels shvatio, jer onda postoji ograničenje vanjskim pustolovinama. Bitno je, kako je Washington Post ponosno napisao neki dan, "uliti u ljude poštovanje prema ratnim vrlinama". To je važno. Ako želiš nasilno društvo koje koristi silu diljem svijeta kako bi

ostvarilo ciljeve svoje domaće elite, važno je imati pravilnu procjenu ratnih vrlina bez onih bolesnih zapreka o korištenju sile. To je, znači, vijetnamski sindrom. Važno ga je svladati.

PREDSTAVA KAO STVARNOST

Također je važno potpuno falsificirati povijest... Ta povijest se pokušala rekonstruirati nakon Vijetnamskoga rata. Previše ljudi je počelo shvaćati što se zapravo događa, uključujući vojnike i mlade ljude koji su bili dio mirovnoga pokreta. To je bilo loše. Zločeste misli su se morale srediti i morala se nadoknaditi nekakva pamet, a naročito se morala nadoknaditi spoznaja da je sve što radimo dobro. Ako bombardiramo Južni Vijetnam to je zato što ga branimo od nekoga. Od Vijetnamaca jer nikog drugog ni nema. Kennedyevi intelektualci su to zvali "obrana od unutarnje agresije u Južnome Vijetnamu". Frazu je koristio i Adlai Stevenson. Važno je da takva slika događaja postane službena i dobro shvaćena slika. I djelovalo je. Jer imate apsolutnu kontrolu nad medijima i obrazovnim sustavom, i bez prevelike veze sa stvarnošću. Istina pokopana ispod hrpa i hrpa laži. S toga stajališta, sve je to bio veliki uspjeh u otklonjavanju prijetnje demokraciji, postignut u uvjetima slobode, što je jako zanimljivo. To nije kao totalitarne države koje koriste silu. Ova dostignuća su postignuta u uvjetima slobode. Ako želimo shvatiti naše društvo moramo razmisliti o ovim činjenicama. One su bitne za ljude kojima je stalo do toga u kakvome društvu živimo.

DISIDENTSKA KULTURA

Unatoč svemu ovome, disidentska kultura je još uvijek živa. Proširila se od 1960-ih. Kao prvo, u '60-ima je bila vrlo spora u svome razvoju. Nije bilo prosvjeda protiv rata u Indokini sve do godina nakon što je Amerika počela bombardirati Južni Vijetnam. Taj pokret je bio vrlo malen, sastojao se uglavnom od studenata i mladih ljudi. Do '70-ih stvari su se promijenile. Razvili su se važni pokreti... U '80-ima je došlo do još veće ekspanzije pokreta solidarnosti, a to je nešto novo i važno u povijesti američkoga, ako ne i svjetskoga, disidentstva. Ljudi u tim pokretima nisu samo prosvjedovali nego su uključivali i sebe same, često i intimno, u živote ljudi koji pate.

Svašta su od toga naučili i imali vrlo civiliziran utjecaj na mainstream Ameriku. Sve ovo je napravilo golemu razliku...

Sve su to znakovi civiliziranoga utjecaja, unatoč propagandi, unatoč nastojanjima da se kontroliraju misli i unatoč proizvodnji pristanka. Bilo kako, ljudi stječu mogućnost i volju za razmišljanjem. Skepticizam prema moći je u porastu, a promijenili su se i stavovi prema puno stvari. Sve se dešava sporo, ali je vidljivo i važno. Drugo je pitanje da li je ono dovoljno brzo da napravi značajnu promjenu u svijetu... Organizacija ima svoje posljedice. Shvatite da niste sami. Drugi razmišljaju kao ti. Možeš produbiti svoje misli i naučiti više o onome u što vjeruješ. Ti pokreti su vrlo neformalni, nisu kao organizacije gdje postoji članstvo, samo raspoloženje koje uključuje interakciju među ljudima. Organizacije imaju jedan vrlo primjetljiv efekt. To je opasnost u demokraciji: ako se organizacije mogu razviti, ako ljudi više nisu samo prilijepljeni za TV, u glavi im se mogu javiti čudne misli, bolesne zapreke protiv upotrebe vojne sile. To treba biti svladano, ali nije bilo.

PARADA NEPRIJATELJA

U Americi se trenutno odvija jedan vrlo karakterističan razvoj. Amerika nije prva država u svijetu koja je to učinila. Domaći socijalni i ekonomski problemi, zapravo katastrofe, su u porastu.

Moćnici nemaju namjeru ništa učiniti s time. Pogledate li domaće programe administracija u zadnjih deset godina - ovdje uključujem i demokratsku opoziciju - nećete uočiti ozbiljne planove za ublažavanje problema zdravlja, obrazovanja, beskućnika, nezaposlenosti, kriminala, zatvora, propadanja u gradovima - cijela sfera problema. Svima su vam poznati i pogoršavaju se... U takvim uvjetima morate skrenuti pažnju zbunjenoga stada, jer ako oni počnu primjećivati te probleme neće biti dobro, jer oni su ti koji pate.

Gledanje Superbowla i humorističnih serija možda nije dovoljno. Morate ih natjerati na strah od neprijatelja. U '30-ima ih je Hitler natjerao na strah od židova i cigana. Morali ste ih uništiti kako bi se obranili. Mi isto tako imamo svoje načine. U zadnjih deset godina svaku godinu ili dvije smišljeno je nekakvo grozno čudovište od

kojega se moramo braniti. Rusi su uvijek bili na raspolaganju. Ali oni kao neprijatelji gube svoju privlačnost i sve ih je teže gledati kao neprijatelje i zato moramo izmisliti nove... Svijet će pokoriti međunarodni teroristi, preprodavači droge, zaluđeni Arapi i Saddam Hussein, novi Hitler. Neprijatelji se moraju neprestano pojavljivati, jedan za drugim. Preplašiš narod, teroriziraš ih, ulijevaš im strah u kosti tako da se svi boje putovati i sakriju se. Onda se desi veličanstvena pobjeda nad Grenadom, Panamom, ili nekom trećom vojskom trećega svijeta koju smo u stanju pretvoriti u prah prije nego li se potrudimo pogledati je, a to se upravo dogodilo. Olakšanje. Spasili smo se u zadnji čas. Ovo je samo jedan od načina kako spriječiti zbuđeno stado da obraća pozornost na stvarne događaje i kako ih držati po strani i pod kontrolom...

SELEKTIVNA PERCEPCIJA

U svibnju 1987. članovi grupe za ljudska prava iz El Salvadora, koji su preživjeli - vođe su bili ubijeni - bili su uhapšeni i maltretirani; uključujući i Herberta Anayu koji je bio direktor. Odvedeni su u zatvor La Esperanza (nada). U zatvoru su nastavili sa svojim poslom. Bili su odvjetnici, i nastavili su očitovanja. U zatvoru je bilo 432 zatvorenika. 430 ih je potpisalo iskaze u kojima su pod prisegom opisivali mučenja. Mučenja strujom i slične okrutnosti, uključujući u jednome slučaju mučenje koje je počinio sjevernoamerički general u uniformi, koji je opisan u nekim detaljima. Svjedočenje je bilo eksplicitno i opsežno, vrlo vjerojatno jedinstveno u detaljnome opisu događaja u sobi za mučenje. Ovaj izvještaj koji sadrži stošezdeset stranica je bio tajno iznešen iz zatvora zajedno s videokazetom na kojoj se prikazuje svjedočenje pod prisegom o mučenjima. Marin County Interfaith Task Force ju je distribuirao. Nacionalni tisak je odbio pisati o tome događaju. TV postaje su odbile prikazati sadržaj videokazete. Članak se pojavio jedino u lokalnim novinama okruga Marin i u San Francisco Examineru, ali čini mi se da je to bilo sve. Nitko drugi to nije htio. To je bilo doba "nepromišljenih zapadnjačkih intelektualaca" koji su slavili Josea Napoleona Duartea i Ronalda Reagana. Anayu nitko nije slavio. Nije dobio počast ni na dan ljudskih prava. Nije imenovan za ništa. Pustili su ga za vrijeme izmjene zatvorenika i nakon toga je na njega izvršen atentat, očito

od strane snaga sigurnosti koje su bile potpomognute od SAD-a. Malo se zna o tome događaju. Mediji nikada nisu upitali da li bi otkrivanje okrutnosti - umjesto zataškavanja - moglo spasiti njegov život.

U veljači, usred kampanje za bombardiranje, libanonska vlada zatražila je od Izraela da promotri rezoluciju 425 Vijeća sigurnosti UN-a koja je tražila od Izraela da se neposredno i bezuvjetno povuče iz Libanona. Rezolucija je iz ožujka 1978. Nakon toga donesene su još dvije uzastopne rezolucije koje su zahtijevale neposredno i bezuvjetno povlačenje iz Libanona. Naravno da Izrael nije promotrio rezolucije jer ih Amerika podupire u okupaciji. U međuvremenu, južni Libanon je teroriziran. Velike sobe za mučenje u kojima se odvijaju stravične stvari. Korišten je i kao baza za napadanje ostalih dijelova Libanona. Tijekom tih trinaest godina Libanon je napadnut, Beirut bombardiran, oko dvadeset tisuća ljudi ubijeno, oko 80% civila, bolnice uništene, a teror, pljačke i razbojstva sve prisutniji. Sve je u najboljem redu, ipak to Amerika potpomaže. Ovo je samo jedan primjer. U medijima nije bilo ništa o tome, nije bilo diskusije o tome da li bi Izrael i SAD trebali promotriti rezoluciju 425 Vijeća sigurnosti UN-a ili bilo koju drugu rezoluciju... Ovo je samo jedan slučaj. Ima ih gorih. U indonezijskoj invaziji Timora ubijeno je oko dvjesto tisuća ljudi. Sve je neznatno naspram ovome. Napad je bio čvrsto potpomognut od Amerike, i još uvijek traje uz američku diplomatsku i vojnu pomoć...

ZALJEVSKI RAT

Taj događaj nam pokazuje kako djeluje dobar propagandni sustav. Ljudi povjeruju da upotrebljavamo silu protiv Iraka i Kuvajta zato što iskreno pazimo na princip da se ilegalna okupacija i kršenje ljudskih prava trebaju suočiti sa silom. Ne uviđaju što bi značilo primijeniti te principe na politiku SAD-a. To je spektakularan uspjeh propagande.

Pozabavimo se pitanjem razloga za ratovanjem. Razlozi za rat su ponuđeni. Jedan od razloga bi bio da agresori ne mogu biti nagrađeni i agresija mora biti obrnuta brzim posezanjem za nasiljem. To je bio razlog za rat. Drugog razloga nije bilo. Da li je moguće da je to razlog rata? Da li SAD podupiru te principe? Da li su se SAD

protivile svojoj agresiji na Panamu i inzistirale na bombardiranju Washingtona kako bi je obrnule? Kada je 1969. južnoafrička okupacija Namibije proglašena nezakonitom, da li su SAD stavile sankcije na hranu i lijekove? Da li je došlo do rata? Da li su bombardirali Capetown? Ne, već je dvadeset godina trajala "tiha diplomacija". Tih dvadeset godina nije bilo ugodno. Samo za vrijeme Reaganove i Bushove administracije, Južna Afrika je ubila oko milijun i pol ljudi u okolnim zemljama. Zaboravite što se događalo u Južnoj Africi i Namibiji. Nekako naše osjećajne duše nisu postale bešćutne. "Tiha diplomacija" se nastavila i sve je završilo obilnom nagradom za agresore. Dobili su glavnu luku u Namibiji i hrpu prednosti u vezi njihovih sigurnosnih problema. Gdje je taj princip koji podupiremo? Nisu nam dali razlog za odlazak u rat. Niti jedan. Sve razloge za rat koje su nam dali mogao je opovrgnuti pismeni tinejdžer u roku od dvije minute. To je jedan od pokazatelja totalitarne države. Trebala bi nas plašiti spoznaja da smo toliko duboko totalitarni da nas mogu natjerati u rat bez ijednog razloga i da to nitko čak ni ne primijeti, niti je ikog briga. Zapanjujuća činjenica.

Radi se o tome da je Irak zemlja trećega svijeta s vojskom koja se uglavnom sastoji od seljaka. Priznalo se da je bilo puno dezinformacija o tvrđavama, kemijskom oružju, itd. Primijetite da se ovo dogodilo godinu dana nakon što se ista stvar dogodila Manuelu Noriegi. On je nebitan lopov u usporedbi s prijateljem Georgea Busha Saddamom Husseinom ili Bushovim prijateljima u Pekingu ili samim Bushom. U usporedbi s njima, Manuel Noriega je neznatan. Zao, ali ne i svjetski lopov na kakve smo mi naviknuti. Napravili su od njega osobu veću od života. Htio nas je uništiti, bio je vođa preprodavača droge. Trebali smo brzo djelovati i ubiti ga, ubijajući nekoliko stotina ili tisuća ljudi usput, postaviti na vlast malenu, možda osampostotnu bijelu oligarhiju, a američke vojne dužnosnike da upravljaju svakim nivoom političkog sustava. Sve smo to morali napraviti jer smo se morali spasiti od zvijeri koja bi nas inače uništila. Godinu dana kasnije istu stvar je napravio Saddam Hussein. Da li je itko to naglasio? Da li je itko naglasio što se dogodilo i zašto? Morat ćete duboko kopati.

Ovo se bitno ne razlikuje od onoga što je Creel Odbor napravio u 1916.-1917. kada je unutar šest mjeseci pretvorio miroljubivu populaciju u histerične divljake koji su imali namjeru uništiti sve njemačko kako bi se spasili od divljaka koji su belgijskim bebama trgali ruke. Današnje tehnike su vjerojatno sofisticiranije, imamo televiziju i hrpu novaca koji se ulažu u nju, ali još uvijek tradicionalne. Mislim da problem nisu samo dezinformacije i Zaljevska kriza, da se vratim na početak. Problem je puno veći. Da li mi želimo živjeti u slobodnome društvu ili nečemu što doseže oblik totalitarizma nametnutoga od samoga sebe, sa zbunjenim stadom totalno marginaliziranim i upućenim nekamo drugdje, prestrašenim, koje više domoljubne slogane, bojeći se za svoje živote i dive se vođi koji ih je spasio od uništenja dok obrazovane mase paradiraju po naredbi, ponavljaju slogane koje moraju ponavljati, društvo se raspada doma, završavamo kao država koja postaje plaćeno pojačanje. Nadamo se da će nam drugi platiti da razorimo svijet. To su dva izbora. I morate se suočiti s njima. Odgovor na to pitanje nalazi se u ljudima kao što smo ti i ja.

LITERATURA

www.zmag.org

www.zmag.org/chomsky/index.cfm

Keeping the rabble in line: interviews with David Barsamian,
AK Press, Edinburgh, 1994.

Anarchist papers: volume 1, ur. D. Roussopoulos, Black Rose
Books

www.counterpunch.org

www.alternet.org

www.spunk.org

www.indymedia.org

www.infoshop.org

O autoru:

http://hr.wikipedia.org/wiki/Noam_Chomsky

Službena stranica Noama Chomskog

<http://www.chomsky.info/>

Table of Contents

Andrej Grubačić

UVOD

ŠTO MAINSTREAM MEDIJE ČINI MAINSTREAM

PROIZVODNJA PRISTANKA

SUSTAV PROPAGANDE

ZBUNJIVANJE STADA

O SLOBODI TISKA I KULTURE

KONTROLA NAŠIH ŽIVOTA

MEDIJI, ZNANJE I OBJEKTIVNOST

MEDIJSKA KONTROLA

LITERATURA

O AUTORU